

200000

**Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van
openluchtrecreatieprojecten: objectinterviews jaar 1**

**Uitkomsten van objectinterviews op het Ermerzand en het Wilhelminapark gedurende
de periode september 1989 - augustus 1990**

**A.H. de Bruin
S. de Vries
A. van Hoom**

**BIBLIOTHEEK
STARINGGEBOUW**

Rapport 156

DLO-STARING CENTRUM, Wageningen, 1991

20 NOV. 1991

181546071

REFERAAT

A.H. de Bruin, S. de Vries en A. van Hoorn, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: objectinterviews jaar 1; uitkomsten van objectinterviews op het Ermerzand en het Wilhelminapark gedurende de periode september 1989 - augustus 1990*. Wageningen, DLO-STARING CENTRUM. Rapport 156. 128 blz.; 21 afb.; 89 tab.; 6 aanh.

Gedurende de periode september 1989 tot en met augustus 1990 zijn op twaalf dagen (drie dagtypen maal vier seizoenen) objectinterviews afgenomen op de openluchtrecreatieprojecten Ermerzand (surfplas) en Wilhelminapark (stadspark). Dit gebeurde in het kader van het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van dergelijke projecten.

Hierbij werden vragen gesteld aan de bezoekers van de projecten over hun persoonskenmerken, aard, achtergronden en motieven om te gaan recreëren. Ook over het bezoek als zodanig zijn vragen gesteld. In dit rapport worden de uitkomsten van de objectinterviews weergegeven.

Bij de analyse van de resultaten zijn beide projecten niet alleen afzonderlijk beschouwd, maar ook zoveel mogelijk onderling vergeleken. Tevens worden, waar relevant geacht, vergelijkingen tussen seizoenen en/of dagtypen gemaakt.

Alhoewel er uiteraard verschillen tussen beide projecten bestaan, zijn er toch veel overeenkomsten te onderkennen aangaande bezoekers- en bezoekkarakteristieken.

Trefwoorden: recreatiegedrag, bezoekkarakteristieken, bezoekerskenmerken.

ISSN 0924-3070

©1991 DLO-STARING CENTRUM Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied

Postbus 125, 6700 AC Wageningen

Tel.: 08370-74200; telefax: 08370-24812; telex: 75230 VISI-NL

Het DLO-STARING CENTRUM is een voortzetting van: het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding (ICW), het Instituut voor Onderzoek van Bestrijdingsmiddelen, afd. Milieu (IOB), de Afd. Landschapsbouw van het Rijksinstituut voor onderzoek in de Bos- en Landschapsbouw "De Dorschkamp" (LB), en de Stichting voor Bodemkartering (STIBOKA).

Het DLO-Staring Centrum aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het DLO-Staring Centrum.

Project 424

INHOUD

	blz.
WOORD VOORAF	11
SAMENVATTING	13
1 INLEIDING	17
1.1 Doel en achtergronden van het trendonderzoek algemeen	17
1.2 Doel van deze deelrapportage	19
1.3 Opzet van het rapport	21
2 BESCHRIJVING RECREATIEPROJECTEN EN VELDWERKZAAMHEDEN	23
2.1 Beschrijving Wilhelminapark en Ermerzand	23
2.2 Beschrijving veldwerkzaamheden	26
3 BESCHRIJVING BEZOEKERSKARAKTERISTIEKEN	29
3.1 Persoonsskarakteristieken respondenten	29
3.2 Sociale leefsituatie respondenten	36
3.3 Structurele leefsituatie van de respondenten.	39
3.4 Conclusies	41
4 BESCHRIJVING KARAKTERISTIEKEN VAN HET BEZOEK	43
4.1 Herkomst en wijze van verplaatsing	43
4.2 (Groeps)kenmerken van het bezoek.	49
4.3 Kenmerken voorafgaande bezoeken	57
4.4 Conclusies	63
5 CONCURRENTIEPOSITIE	65
5.1 Concurrentiepositie algemeen	65
5.2 Concurrentiepositie ten opzichte van soortgelijke projecten	69
5.3 Beoordeling van het project.	72
5.4 Conclusies	76
6 BEZOEKERS- EN BEZOEKKARAKTERISTIEKEN NADER BESCHOUWD	77
6.1 Aard respondenten	77
6.2 Wijze van vervoer	79
6.3 Voorgenomen activiteiten	83
6.4 Entreeheffing	87
6.5 Conclusies	91
7 GEBRUIKSINTENSITEIT: DE (GEMIDDELDE) BEZOEKFREQUENTIE	93
7.1 Bezoekfrequentie als centrale variabele	93
7.2 Bezoekfrequentie en overige bezoekenmerken	94
7.3 Het voortraject en de bezoekfrequentie.	99
7.4 Persoonsskenmerken en de bezoekfrequentie	103
7.5 Kenmerken van het huishouden en de bezoekfrequentie	105
7.6 Woonkenmerken en de bezoekfrequentie	108
7.7 Conclusies	111
8 GEVOLGTREKKINGEN	113
8.1 Belangrijke kenmerken van het gebruik van de onderzochte projecten	113
8.2 Naar een model voor het gebruik van openluchtrecreatieprojecten	114
LITERATUUR	117

AANHANGSELS

1	Overzicht van de geplande rapporten over het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten met tussen haakjes de uitvoerende instantie(s)	120
2	Overzicht van de gehanteerde herwegingsformules	121
3	Overzicht van de waarnemingslokaties op het Wilhelminapark	124
4	Overzicht van de waarnemingslokaties op het Ermerzand	124
5	Overzicht van de waarnemingsdagen met globale weersomschrijving	125
6	Overzicht van het percentage van de respondenten op respectievelijk het Ermerzand en op het Wilhelminapark die genoemde wensen naar voren brengen	126

AFBEELDINGEN

1	Plattegrond van het Wilhelminapark met de locaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten.	24
2	Plattegrond van het Ermerzand met de locaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten.	25
3	Leeftijd van de respondenten (jaren).	30
4	Opleidingsniveau van de respondent.	32
5	Positie van de respondent in het arbeidsproces.	32
6	Aantal personen in de huishouding van de respondent.	36
7	Samenstelling van de huishouding van de respondent.	37
8	Woonsituatie van de respondent: type woning.	40
9	Respondenten op het Ermerzand naar gemeente van herkomst, met verdere uitsplitsing naar plaats voor de gemeente Emmen.	44
10	Respondenten op het Ermerzand naar gemeente van herkomst, met verdere uitsplitsing naar plaats voor de gemeente Sleen.	44
11	Respondenten op het Wilhelminapark naar gemeente van herkomst.	45
12	Afgelegde afstand (km) van de verblijfplaats van de respondent tot het project (alleen voor diegenen die rechtstreeks van verblijfplaats komen).	45
13	Reistijd (minuten) van verblijfplaats tot het project (alleen voor diegenen die rechtstreeks van verblijfplaats komen).	47
14	Aantal personen in de groep waarvan de respondent deel uitmaakt.	49
15	Voorkomende leeftijdsklassen binnen de groep waar de respondent deel van uitmaakt.	52
16	Voorkomende relaties tussen de respondent en de overige groepsleden.	52
17	Voorgenomen verblijfstijd op het project (minuten).	54
18	Bezoekfrequentie van recidivisten in de afgelopen 12 maanden (alleen voor degenen waarvan het eerste bezoek meer dan 12 maanden geleden plaatsvond).	58
19	Aantal jaren dat recidivisten het project al bezoeken.	60
20	Dagtypen waarop recidivisten het project bezoeken (meerdere antwoorden per respondent mogelijk).	61
21	Het effect dat entreeheffing volgens eigen zeggen zou hebben op de bezoekfrequentie, voor drie verschillende bedragen.	68

TABELLEN

1	Waarnemingsschema van de veldwaarnemingen gedurende de onderzoeksjaren.	19
2	Aantal respondenten per dagtype en per seizoen, dat respectievelijk is benaderd voor een interview, dat medewerking heeft verleend aan het interview en dat bovendien recreatief van aard was.	27
3	Procentuele verdeling naar geslacht van de respondent, per dagtype, per project.	29
4	Procentuele verdeling naar geslacht van de respondent, per seizoen, per project.	29
5	Procentuele verdeling naar leeftijd van de respondent, per dagtype, per project.	31
6	Procentuele verdeling naar leeftijd van de respondent, per seizoen, per project.	31
7	Procentuele verdeling naar arbeidspositie van de respondent, per dagtype, per project.	33
8	Procentuele verdeling naar arbeidspositie van de respondent, per seizoen, per project.	33
9	Procentuele verdeling naar aard van de bezoeker, per dagtype, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt).	34
10	Procentuele verdeling naar aard van de bezoeker, per seizoen, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt).	35
11	Procentuele verdeling naar omvang van het huishouden van de respondent, per seizoen, per project.	36
12	Procentuele verdeling naar samenstelling van het huishouden van de respondent, per seizoen, per project.	38
13	Procentuele verdeling naar de leeftijd van het jongste thuiswonende kind op jaarbasis, per project.	38
14	Procentuele verdelingen naar het voorkomen van bepaalde (combinaties van) inkomenssoorten op jaarbasis, per project.	39
15	Procentuele verdeling naar woonomgeving van de respondent op jaarbasis, per project.	39
16	Procentuele verdeling naar bezit en omvang van eigen tuin op jaarbasis, per project.	40
17	Procentuele verdeling naar woonduur in de huidige woonomgeving op jaarbasis, per project.	41
18	Procentuele verdeling naar de aard van het adres van herkomst, per seizoen, per project.	43
19	Procentuele verdeling naar afgelegde afstand, per dagtype, per project (alleen voor degenen die rechtstreeks naar het project gekomen zijn).	46
20	Procentuele verdeling naar reistijd, per dagtype, per project (alleen voor degenen die rechtstreeks naar het project gekomen zijn).	47
21	Procentuele verdeling naar wijze van vervoer op jaarbasis, per project.	48
22	Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per seizoen, per project.	48
23	Procentuele verdeling naar groepsgrootte, per dagtype, per project.	50
24	Procentuele verdeling naar groepsgrootte, per seizoen, per project.	50
25	Geslachtsverhouding binnen de groep waarmee de respondent het project binnenkomt.	51
26	Percentage groepen waarin het genoemde type relatie voorkomt, per dagtype, per project.	53
27	Voorgenomen verblijfstijd per dagtype, per project.	54

28	Procentuele verdeling naar voorgenomen verblijfstijd per seizoen, per project.	55
29	Percentage respondenten dat voornemens is de genoemde activiteit uit te voeren, per project (maximaal 4 antwoorden toegestaan).	55
30	Percentage respondenten dat voornemens is de genoemde activiteit uit te voeren, per dagtype, per project (maximaal 4 antwoorden toegestaan).	56
31	Percentage respondenten dat voornemens is de genoemde activiteit uit te voeren, per seizoen, per project (maximaal 4 antwoorden toegestaan).	57
32	Procentuele verdeling nieuwelingen/recidivisten, per dagtype, per project.	57
33	Procentuele verdeling nieuweling/recidivist, per seizoen, per project.	58
34	Procentuele verdeling naar bezoekfrequentie laatste 12 maanden, per dagtype, per project (alleen recidivisten met eerste bezoek meer dan 12 maanden geleden).	59
35	Bezoekfrequentie in de afgelopen 12 maanden, per seizoen, per project (alleen indien eerste bezoek langer dan 12 maanden geleden).	60
36	Wijzigingen in de bezoekfrequentie in vergelijking met 12 maanden eerder (alleen indien eerste bezoek langer dan 12 maanden geleden).	61
37	Reden(en) voor hogere bezoekfrequentie dan 12 maanden geleden.	62
38	Reden(en) voor minder frequent bezoek dan 12 maanden geleden.	62
39	Wijze waarop respondenten van het bestaan van het project op de hoogte raakten (in procenten).	63
40	Procentuele verdeling naar het al dan niet hebben overwogen van alternatieve activiteiten, per dagtype, per project.	65
41	Percentage respondenten dat de genoemde activiteiten als alternatief voor bezoek van een recreatieproject heeft overwogen, per project op jaarbasis.	66
42	Percentage respondenten dat genoemde reden opgeeft in verband met keuze voor bezoek aan het project, per project op jaarbasis.	66
43	Procentuele verdeling naar het niet/wel noemen van "mooi weer/ prettig om buiten te zijn" als reden voor keuze van bezoek aan het project, per seizoen, per project.	67
44	Procentuele verdeling naar aantal andere projecten dat men bezoekt, per project op jaarbasis.	69
45	Andere projecten die bezoekers van het Ermerzand eveneens bezoeken, op jaarbasis.	70
46	Andere projecten die de bezoekers van het Wilhelminapark eveneens bezoeken, op jaarbasis.	70
47	Percentage respondenten dat het genoemde alternatief opgeeft als reden voor keuze van juist het onderzochte project, per project op jaarbasis.	71
48	Percentage respondenten dat het genoemde alternatief als reden opgeeft voor bezoek aan juist het onderzochte project, per dagtype, per project.	72
49	Opgegeven redenen voor minder goede bereikbaarheid in percentages, op jaarbasis.	73
50	Percentage respondenten dat genoemde punt inderdaad als punt van kritiek heeft, per project op jaarbasis.	74
51	Percentage van de respondenten op het Ermerzand met wensen die de genoemde wens naar voren brengen (indien 4% of meer), op jaarbasis.	75

52	Percentage respondent op het Wilhelminapark met wensen die de genoemde wens naar voren brengen (indien 4% of meer), op jaarbasis.	75
53	Procentuele verdeling naar aard van de bezoeker, per leeftijdscategorie, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt)	77
54	Procentuele verdeling naar groepsgrootte, per leeftijdscategorie, per project	78
55	Procentuele verdeling naar aard van de respondent, per opleidingsniveau, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt)	79
56	Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per afstandscategorie, per project	80
57	Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per reistijdscategorie, per project	81
58	Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per leeftijdscategorie, per project	81
59	Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per inkomensklasse, per project	82
60	Procentuele verdeling naar voorgenomen activiteiten, per verblijfstijdscategorie, per project	84
61	Procentuele verdeling naar voorgenomen activiteiten, per leeftijdscategorie, per project	85
62	Procentuele verdeling naar aard van de recreatievorm, per leeftijdscategorie, per project	86
63	Procentuele verdeling van het geslacht van de respondent, per project, naar aard van de recreatievorm	87
64	Procentuele verdeling van de groepsgrootte, per project, naar aard van de recreatievorm	87
65	Gemiddeld aantal bezoeken in de afgelopen twaalf maanden, per project, naar wijziging in bezoekfrequentie bij entreeheffing van f 2,50.	88
66	Procentuele verdeling naar wijziging in bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing, per opleidingsniveau, per project	89
67	Procentuele verdeling naar wijziging in bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing per verblijfstijdscategorie, per project	90
68	Procentuele verdeling naar wijziging in de bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing per inkomensklasse, per project	90
69	Gemiddelde bezoekfrequentie bij voorgenomen verblijfsduur, per project.	95
70	Gemiddelde bezoekfrequentie bij recreatievorm, per project.	95
71	Gemiddelde bezoekfrequentie bij groepsgrootte, per project.	96
72	Gemiddelde bezoekfrequentie bij aantal bezoeken.	97
73	Gemiddelde bezoekfrequentie bij aard respondent als bezoeker.	98
74	Gemiddelde bezoekfrequentie bij wel/niet hebben van punten van kritiek.	99
75	Gemiddelde bezoekfrequentie bij afgelegde afstand (alleen voor degenen die rechtstreeks van verblijfsadres naar project gekomen zijn).	100
76	Gemiddelde bezoekfrequentie bij vervoerwijze, per project.	101
77	Gemiddelde bezoekfrequentie bij reistijd, per project.	102
78	Gemiddelde bezoekfrequentie bij gevolgen hiervoor van entreeheffing, per project.	103
79	Gemiddelde bezoekfrequentie bij leeftijd, per project.	103
80	Gemiddelde bezoekfrequentie bij opleiding van de respondent, per project.	104

81	Gemiddelde bezoekfrequentie bij arbeidspositie, per project.	105
82	Gemiddelde bezoekfrequentie bij omvang huishouden respondent, per project.	106
83	Gemiddelde bezoekfrequentie bij wel/geen inwonende kinderen in huishouden, per project.	106
84	Gemiddelde bezoekfrequentie bij leeftijd jongste thuiswonende kind, per project.	107
85	Gemiddelde bezoekfrequentie bij huishoudinkomen, per project.	108
86	Gemiddelde bezoekfrequentie bij woonomgeving van de respondent, per project.	109
87	Gemiddelde bezoekfrequentie bij soort woning, per project.	109
88	Gemiddelde bezoekfrequentie bij bezit en omvang eigen tuin, per project.	110
89	(Gemiddelde) afstand (km.) bij soort woning, per project.	111

WOORD VOORAF

Dit rapport maakt deel uit van een reeks van rapporten, waarin verslag wordt gedaan over een meerjarig trendonderzoek, dat momenteel door het DLO-Staring Centrum wordt uitgevoerd, naar de aard en de omvang van het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten. Door middel van interviews en mechanische en visuele verkeerstellingen worden de benodigde gegevens verzameld.

Het veldwerk van het onderzoek wordt uitgevoerd in de periode september 1989 - augustus 1992. Delen van het veldwerk zijn door het Staring Centrum uitbesteed aan respectievelijk de Landbouwuniversiteit Wageningen en het onderzoeksbureau NSS-marktonderzoek bv.

De Landbouwuniversiteit draagt zorg voor de opname van de mechanische tellingen en de verwerking van de mechanische en visuele tellingen, terwijl NSS-marktonderzoek de visuele tellingen verricht en de interviews afneemt.

Het Staring Centrum rapporteert in samenwerking met de Landbouwuniversiteit over de uitkomsten van de mechanische en visuele tellingen. Daarnaast berust de verwerking en rapportage van de interviews bij het DLO-Staring Centrum, evenals de algehele projectleiding.

In dit rapport worden de resultaten van de objectinterviews van het eerste waarnemingsjaar weergegeven.

SAMENVATTING

Dit rapport bevat de uitkomsten van objectinterviews die zijn afgenomen in het kader van een meerjarig trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten.

Doel van het trendonderzoek is vergroting van het inzicht omtrent aard, omvang en achtergronden van participatie en non-participatie van openluchtrecreatieprojecten, ten behoeve van: evaluatie en onderbouwing van het recreatiebeleid; achterhalen van recreatiebehoeften van specifieke doelgroepen; de ontwikkeling van vraag-simulatie-model(len).

Het DLO-Staring Centrum is in september 1989 begonnen met de uitvoering van het trendonderzoek. Gedurende drie jaar worden op en in de nabijheid van drie geselecteerde recreatieprojecten veldwaarnemingen verricht. Een onderdeel van deze veldwaarnemingen zijn objectinterviews. Deze worden gedurende alle drie de onderzoeksjaren op twee van de drie recreatieprojecten afgenomen. De drie voor het onderzoek geselecteerde recreatieprojecten zijn het Wilhelminapark, een stadspark gelegen in de bebouwde kom van Rijswijk, het Ermerzand, een surfplas gelegen in het landelijk gebied op 7 km afstand van Emmen, en het Geestmerambacht ten noorden van Alkmaar, dat is ingericht voor zowel land- als waterrecreatie en een regionale functie vervult.

In het eerste waarnemingsjaar, dat liep van 1 september 1989 tot en met 31 augustus 1990, zijn de objectinterviews afgenomen op het Wilhelminapark en het Ermerzand. Doel van de objectinterviews is om bezoekerskarakteristieken en overige karakteristieken die samenhangen met het bezoek aan recreatieprojecten te achterhalen en in hun onderlinge samenhang te beschouwen.

In het totaal zijn gedurende het eerste waarnemingsjaar op twaalf dagen, verspreid over vier seizoenen (na-, winter-, voor- en hoogseizoen) en drie dagtypen (werkdagen, zaterdag en zon- plus feestdagen) op het Wilhelminapark 1791 geslaagde interviews afgenomen en op het Ermerzand 790.

Omdat er naast objectinterviews ook visuele en mechanische verkeerstellingen zijn uitgevoerd (waarover in aparte rapporten verslag wordt gedaan) was het mogelijk om de interviews te herwegen op basis van de gemiddelde steekproef fractie, per dagtype, per seizoen of op jaarbasis, afhankelijk van de bij de analyse betrokken periode. Door deze herweging wordt gecorrigeerd voor de ongelijke kans van een bezoeker om in de steekproef te vallen, zonder dat de omvang van de steekproef verandert.

Wat betreft de kenmerken van de bezoekers (hoofdstuk 3) kunnen ondermeer de volgende resultaten gemeld worden. Op beide projecten komen meer mannen dan vrouwen; dit is met name het geval op werkdagen. Verder karakteriseert het merendeel van de respondenten zichzelf als een gewoontegetrouwe bezoeker. Dit valt goed te verenigen met het feit dat eveneens een meerderheid opgeeft er al meer dan 10 jaar dezelfde woonomgeving op na te houden. Verschillen in bezoekerskenmerken tussen de dagtypen lijken voor een belangrijk deel teruggevoerd te kunnen worden op één factor: de beschikbare hoeveelheid vrije tijd. De bezoekerssamenstelling is op het Ermerzand seizoensgevoeliger dan op het Wilhelminapark. Verder valt op dat met name voor- en naseizoen verschillen qua bezoekerssamenstelling, waarbij in het voorseizoen de bezoekers bijvoorbeeld relatief jonger en actiever zijn.

In hoofdstuk 4 worden enige karakteristieken van het bezoek besproken. Op het Ermerzand komen de meeste bezoekers uit de gemeenten Emmen en Sleen. Op het Wilhelminapark is dit de gemeente Rijswijk. Verder neemt het aantal respondenten af naarmate de reistijd van verblijfplaats tot project langer wordt. Dit effect is sterker voor het Wilhelminapark dan voor het Ermerzand. Omdat men op het Wilhelminapark ook nog vaker te voet of per fiets naar het project komt, mag geconcludeerd worden dat het verzorgingsgebied van het Ermerzand uitgestrekter is dan dat van het Wilhelminapark.

Aangaande de activiteiten die het meest op het project ondernomen worden, bestaan er belangrijke verschillen tussen de twee projecten. Op het Ermerzand zijn zwemmen, zonnebaden en rondkijken de meeste favoriete activiteiten, terwijl op het Wilhelminapark wandelen en fietsen het meest populair zijn. Verder blijft men op het Ermerzand langer en komt men vaker in groepsverband. Op het Wilhelminapark is de bezoekfrequentie echter hoger. Een overeenkomst is dat op beide projecten een groot deel van de respondenten het project al meer dan 10 jaar bezoekt. Andere overeenkomsten zijn dat men op werkdagen vaker alleen komt en korter blijft. Tenslotte, degenen die op werkdagen geïnterviewd zijn hebben een hogere bezoekfrequentie dan degenen die in het weekeinde geïnterviewd zijn.

Hoofdstuk 5 beschrijft de concurrentiepositie van de recreatieprojecten. Het bezoeken van een recreatieproject lijkt in belangrijke mate gewoontegedrag: een meerderheid van de respondenten geeft aan geen alternatieve activiteiten overwogen te hebben. Voor zover al een andere activiteit werd overwogen, is 'mooi weer om buiten te zijn' op beide projecten de belangrijkste reden voor de keuze voor een recreatieproject. Gaat het om een vergelijking met andere, soortgelijke projecten, dan vormen de afstand/reistijd en de rust op het project de belangrijkste redenen om juist voor het onderzochte project te kiezen. Ook de meest voorkomende met name genoemde wens ter verbetering van het project is op beide projecten hetzelfde: (meer) restauratieve voorzieningen.

Bij entreeheffing zal de bezoekfrequentie op beide projecten sterk afnemen. Zo zal op het Wilhelminapark ruim 80% van de bezoekers geheel ophouden met het bezoeken van het project wanneer er f 5,- pp. entree wordt geheven. Bij het Ermerzand ligt dit percentage op ruim 50%. Dergelijke projecten hebben derhalve een hoge prijselasticiteit.

Een aantal variabelen zijn in hoofdstuk 6 nader geanalyseerd. Dit betreft de aard van de respondenten (zelfkarakterisering), de wijze van vervoer naar de projecten, de voorgenomen activiteiten en de reactie aangaande entreeheffing.

De zelfkarakterisering van de bezoekers van beide projecten blijkt vooral samen te hangen met de leeftijd en het opleidingsniveau van de respondenten.

Zo beschouwen de jongste leeftijdscategorie (jonger dan 30 jaar) en de oudste leeftijdscategorie (ouder dan 60) zichzelf het vaakst als gewoontegetrouwe bezoekers, zijn ze het minste geneigd hun bezoek te plannen en zijn ze eveneens het minst kritisch.

Voor beide projecten geldt dat de respondenten met een hogere of wetenschappelijke opleiding zich het minst vaak als gewoontegetrouwe bezoekers beschouwen, zich het meest actief achten, de minste neiging tot contact zoeken vertonen en het meest kritisch zijn. De respondenten met een lagere opleiding vertonen voor dezelfde kenmerken een vrijwel exact tegengesteld patroon, terwijl degenen met een middelbare opleiding veelal een tussenpositie innemen.

De wijze van vervoer naar de projecten is in eerste instantie afhankelijk van de afstand tot het project. Bij toenemende afstand neemt het aandeel van het gemotoriseerde verkeer toe. Voor de reistijd geldt een tegenovergesteld beeld, het aandeel van de (brom)fiets neemt toe naarmate de reistijd toeneemt. De leeftijd is eveneens van invloed op de keuze van de wijze van vervoer. Naarmate de leeftijd van de

respondenten toeneemt, neemt ook het aandeel van de (brom)fiets toe, tot ruim 60% bij de oudste leeftijdscategorie. Ook het huishoudinkomen blijkt van invloed te zijn op het gekozen vervoermiddel. De respondenten met de laagste huishoudinkomens maken het minste gebruik van gemotoriseerd vervoer.

Ook bij de voorgenomen recreatie-activiteiten blijken er grote overeenkomsten te bestaan tussen beide projecten. Met name de verblijfsduur, de leeftijd en de groepsgrootte blijken bepalend voor de voorgenomen activiteiten. Opvallend hierbij is dat de ouderen een sterke voorkeur hebben voor meer mobiele vormen van recreatie (wandelen en fietsen), terwijl respondenten jonger dan 45 jaar vaker activiteiten ondernemen met een meer stationair karakter (zoals zonnebaden, waterrecreatie, balspelen e.d.). Als de omvang van de bezoekersgroep boven de twee komt, neemt het aandeel stationaire recreatie-activiteiten sterk toe. Blijkbaar worden dergelijke activiteiten bij voorkeur in grotere verbanden ondernomen.

Ook is nagegaan hoe er wordt gereageerd op een entreeheffing van f 2,50 pp. Naarmate men de projecten frequenter bezoekt is de reactie op entreeheffing heftiger en geeft een groter deel van het bezoek te kennen de bezoekfrequentie te zullen verlagen dan wel geheel te zullen stoppen met het bezoeken van de projecten. Ook is er een samenhang met de verblijfstijd. Zoals in de lijn der verwachting ligt, geldt: hoe korter de voorgenomen verblijfstijd, des te afwijzender reageert men op entreeheffing. Vooral de respondenten met de laagste huishoudinkomens zullen de projecten minder frequent bezoeken of zullen geheel stoppen met het bezoeken van de projecten bij entreeheffing.

Dat seizoenseffecten op het Ermerzand vaker voorkomen dan op het Wilhelminapark, lijkt nu voornamelijk veroorzaakt te worden door de weersgevoeligheid van de belangrijkste soort activiteiten, in samenhang met wie het soort activiteiten voornamelijk onderneemt. Jongeren ondernemen relatief veel weersgevoelige stationaire activiteiten (zwemmen, zonnebaden, (bal)spelen e.d.), terwijl ouderen relatief oververtegenwoordigd zijn bij de minder weersgevoelige mobiele activiteiten (m.n. wandelen en fietsen). Omdat de stationaire activiteiten, mede door de inrichting van het project, op het Ermerzand populairder zijn, worden hier ook sterkere seizoenseffecten gevonden.

Omdat de bezoekfrequentie en als een centraal kenmerk van het bezoekpatroon van de recreant wordt gezien, en als een goede indicator van de waarde van het project voor de recreant, wordt hier in hoofdstuk 7 extra aandacht aan geschonken. De vooronderstelde centraliteit wordt bevestigd door samenhangen tussen de bezoekfrequentie en zowel de soort activiteiten die men wil gaan ondernemen als de voorgenomen verblijfstijd. Verder blijkt dat trouwe bezoekers veelal ook frequente bezoekers zijn.

Naast de voor de hand liggende relaties tussen afstand en reistijd enerzijds en de bezoekfrequentie anderzijds, heeft op het Wilhelminapark ook de vervoerwijze een effect op de bezoekfrequentie: fietsers komen het minst vaak. Persoons- en huishoudingskenmerken hebben daarentegen op het Ermerzand een grotere invloed op de bezoekfrequentie. Verondersteld wordt dat dit laatste komt doordat het Ermerzand meer dan het Wilhelminapark met name voor één soort activiteiten, amfibische activiteiten, is ingericht. Hierdoor wordt ook een bepaalde groep recreanten, de jongeren, met name aangetrokken. Speciale vermelding verdient het feit dat op het Ermerzand degenen uit de laagste huishoudinkomensklasse het project minder dan half zo vaak als degene uit hogere inkomensklassen bezoeken.

Een opvallend verschil tussen de beide projecten is de richting van de samenhang tussen structurele kenmerken (woonomgeving, soort woning, tuinbezit) en de bezoekfrequentie. In z'n algemeenheid is de relatie zo dat terwijl op het Wilhelminapark de bezoekfrequentie van stedelijk (flat/geen tuin) naar dorps (vrijstaand huis/

tuin) daalt, deze op het Ermerzand oploopt. De in eerste instantie waarschijnlijke verklaring dat de projecten verschillen in de frequentie waarmee de verschillende kenmerken op bepaalde afstanden van het project voorkomen, biedt geen soelaas. Na correctie voor afstand blijft het verschil in richting van de samenhang bestaan, en zijn de samenhangen per project nog vrijwel even sterk.

1 INLEIDING

1.1 Doel en achtergronden van het trendonderzoek algemeen

Dit rapport maakt onderdeel uit van het trendonderzoek naar het gebruik van openluchtrecreatieprojecten, dat per 1 september 1989 een aanvang heeft genomen. Voor een uitgebreide beschrijving van de aanleiding, achtergronden en opzet van het onderzoek wordt verwezen naar De Bruin en Van Hoorn (1991). In deze inleidende paragraaf wordt een korte samenvatting gegeven van genoemd rapport.

De algemene doelstelling van het trendonderzoek luidt als volgt:

vergroting van het inzicht omtrent aard, omvang en achtergronden van participatie en non-participatie van openluchtrecreatieprojecten, ten behoeve van:

- evaluatie van het tot dusverre gevoerde recreatiebeleid;
- onderbouwing van toekomstig recreatiebeleid;
- afstemming van planning, aanleg en inrichting van recreatieprojecten op specifieke behoeften van doelgroepen;
- ontwikkeling van vraag-simulatiemodel(len).

De rijksoverheid heeft vanaf het begin van de jaren zestig een recreatiebeleid gevoerd, waarin de aanleg van (grootschalige) openluchtrecreatieprojecten (hierna ook wel recreatieprojecten of kortweg projecten genoemd), een belangrijk item vormde. Zo is er in het rapport "Recreatieruimten in Nederland" (Rijksdienst voor het Nationale Plan, 1963) voor het eerst sprake van "elementen van formaat" (z.g. groene sterren) die zouden worden ingericht voor (openlucht)recreatie. Met dit beleid werd geanticipeerd op de te verwachten groei in de vraag naar dergelijke voorzieningen, die zou worden veroorzaakt door de toenemende welvaart, een groeiende bevolkingsomvang, een toename van de hoeveelheid vrije tijd en de groter wordende mobiliteit.

Inmiddels zijn er ruim honderd openluchtrecreatieprojecten in Nederland aangelegd, waarbij de rijksoverheid meer dan 1 miljoen gulden subsidie per project heeft verstrekt voor aanleg en inrichting.

Voor evaluatie van het tot dusverre gevoerde beleid, voor de ontwikkeling van toekomstig openluchtrecreatiebeleid, voor de aanleg en planning van nieuwe recreatieprojecten, alsmede voor de aanpassing en herinrichting van bestaande projecten ten gevolge van veranderingen in het recreatiepatroon en -gedrag, zijn trendmatige gebruikscijfers over de bestaande projecten onontbeerlijk. Deze gegevens zijn echter tot dusverre niet op systematische wijze verzameld.

Zo zijn er onvoldoende gegevens voorhanden over de aard en de omvang van het bezoek aan dergelijke projecten. Over de bezoekers zelf ontbreken eveneens op systematische wijze verzamelde gegevens omtrent hun achtergrond, wensen en voorkeuren.

Ook zijn er nauwelijks gegevens beschikbaar over niet-bezoekers (non-participanten) en de redenen voor het niet-bezoeken van dergelijke projecten.

Het DLO-Staring Centrum is in september 1989 begonnen met de uitvoering van een onderzoek naar het gebruik en het niet-gebruik van een aantal met rijkssubsidie aangelegde openluchtrecreatieprojecten. Omdat het uit financiële en praktische overwegingen niet mogelijk is gebleken om op alle in aanmerking komende projecten onderzoek te verrichten, is ervoor gekozen het onderzoek te concentreren op een **drielal**, min of meer representatieve projecten. Deze drie projecten zijn geselecteerd uit de ruim honderd gerealiseerde projecten, op basis van de volgende procedure.

Na inventarisatie van relevante projectgegevens zijn de projecten ingedeeld in categorieën van min of meer gelijksoortige projecten. Vervolgens is uit elk van de drie categorieën waarin de meeste projecten waren ingedeeld, één project geselecteerd voor het trendonderzoek. Hierbij is ondermeer de onderzoekbaarheid, de uitvoeringsstaat en de representativiteit van de projecten beoordeeld.

Uiteindelijk zijn het Wilhelminapark te Rijswijk, het Geestmerambacht bij Alkmaar en het Ermerzand bij Emmen geselecteerd voor het onderzoek.

Het Wilhelminapark is gelegen binnen de bebouwde kom van Rijswijk en kan worden beschouwd als een stadspark. Het Geestmerambacht ligt tegen de bebouwde kom van Alkmaar aan en heeft een regionale functie voor zowel land- als waterrecreatie. Het Ermerzand tenslotte, ligt in het landelijk gebied op 7 km afstand van Emmen en kan worden omschreven als een eenvoudige surfplas met brede zandstranden. In paragraaf 2.1 worden de projecten nader omschreven.

Op deze drie projecten zal de aard en omvang van het bezoek gedurende een drietal jaren worden vastgesteld, zodat er een waarnemingsreeks ontstaat. Dit trendmatige karakter van het onderzoek is van belang, omdat het recreatiepatroon enerzijds onder sterke invloed staat van de (dagelijkse) weersomstandigheden en anderzijds zich ook in de loop der tijd wijzigt onder invloed van maatschappelijke veranderingen (denk hierbij aan de "vergrijzing", individualisering enz.). Indien gewenst kan eventueel een verlenging van het veldwerk plaatsvinden als onvoldoende inzicht is verkregen in trends in het recreatiepatroon.

Om de aard, omvang en achtergronden omtrent participatie en non-participatie te kunnen vaststellen wordt gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethoden:

- mechanische verkeerstellingen;
- visuele verkeerstellingen;
- object-interviews;
- bron-interviews (thuisinterviews).

Met behulp van de mechanische en visuele verkeerstellingen kan de omvang van het bezoek worden vastgesteld, terwijl met behulp van de object-interviews (die worden afgenomen op de drie bij het onderzoek betrokken projecten onder de binnenkomende bezoekers) en bron-interviews (die worden afgenomen bij de mensen thuis, die wonen in de omgeving van de drie projecten) gegevens kunnen worden verzameld omtrent aard en achtergrond van zowel de bezoekers van dergelijke recreatieprojecten als de niet-bezoekers.

Uit een voorstudie (De Bruin et al., 1988) is naar voren gekomen dat karakteristieken van het recreatieverkeer en het recreatiepatroon verschillen per **dagtype** en **seizoen**. Voor de dagen zijn verschillen geconstateerd tussen werkdagen, zaterdag en zondag en feestdagen, terwijl bij de seizoenen het naseizoen (september-oktober), het winterseizoen (november-april), het voorseizoen (mei-juni) en het hoogseizoen (juli-augustus) worden onderscheiden. Deze indeling in dagtypen en seizoenen wordt in dit onderzoek ook aangehouden. Bij de opzet van het onderzoek is ervoor gekozen om op elke combinatie van dagtype en seizoen (dit is de **dagsoort**) visuele tellingen en objectinterviews af te nemen. Op jaarbasis zijn dit derhalve **twaalf** dagsoorten waarop visuele tellingen en interviews worden verricht. De mechanische tellingen vinden gedurende het gehele jaar plaats, terwijl de bron-interviews eenmalig in de omgeving van de projecten worden afgenomen.

In twee rapporten van algemene aard wordt uitgebreid ingegaan op de opzet en verwerking van de mechanische en visuele tellingen enerzijds (De Bruin et al., 1991) en de object- en broninterviews anderzijds (nog te verschijnen).

Het veldwerk in en rondom de drie bij het onderzoek betrokken projecten beslaat een periode van drie jaar. In Tabel 1 staat voor elk van de bij het onderzoek betrokken projecten weergegeven welke veldwaarnemingen wanneer plaatsvinden.

Tabel 1 Waarnemingsschema van de veldwaarnemingen gedurende de onderzoeksjaren.

Projecten	Waarnemingsjaar 1989 - 1990	Waarnemingsjaar 1990 - 1991	Waarnemingsjaar 1991 - 1992
Wilhelminapark	M + V + O	M	M + V + O + T
Geestmerambacht	M	M + V + O	M + V + O + T
Ermerzand	M + V + O	M + V + O	M + T

M = Mechanische verkeerstellingen
V = Visuele verkeerstellingen
O = Objectinterviews
T = Thuisinterviews

Over de uitkomsten van de mechanische- en visuele tellingen, de objectinterviews en de thuisinterviews wordt na afloop van ieder waarnemingsjaar in afzonderlijke rapporten verslag gedaan. Bovendien wordt na afloop van de veldwaarnemingen (na drie waarnemingsjaren) een trendanalyse verricht over de uitkomsten van de drie waarnemingsjaren. Voor een overzicht van de geplande rapporten over het trendonderzoek wordt verwezen naar aanhangsel 1.

1.2 Doel van deze deelrapportage

In dit rapport wordt verslag gedaan van de uitkomsten van de objectinterviews van het eerste waarnemingsjaar (1 september 1989 - 31 augustus 1990), die gedurende twaalf waarnemingsdagen zijn afgenomen op het Wilhelminapark en het Ermerzand.

Doel van deze rapportage is om een beschrijving te geven van bezoekerskarakteristieken van beide projecten en van karakteristieken die samenhangen met het bezoek aan de projecten als zodanig, waarbij tevens de wensen en voorkeuren van de bezoekers worden geïnventariseerd. Voorts zal worden getracht enige aanzetten te geven voor de ontwikkeling van een vraag-simulatiemodel.

Bovenvermelde doelstelling van het rapport ten aanzien van de beschrijving van bezoekerskarakteristieken is nader geconcretiseerd in de volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de karakteristieken van de bezoekers? Met name de volgende karakteristieken worden van belang geacht:
 - leeftijd;
 - geslacht;
 - opleiding;
 - positie in arbeidsproces;
 - eigen typering bezoek(ers)gedrag;
 - groepssamenstelling en -grootte;
 - leeftijd en geslacht overige groepsleden.
- Hoe kan het bezoek aan recreatieprojecten worden gekarakteriseerd? Hierbij kan worden gedacht aan:
 - plaats van herkomst;
 - aard vertrekplaats;
 - afgelegde afstand naar project;
 - reistijd naar project;
 - gebruikt vervoermiddel;

- de verblijfstijd in het project;
- voorgenomen activiteiten binnen het project.
- Wat zijn achterliggende factoren die mogelijk van invloed zijn op het bezoeken van een recreatieproject? Zoals:
 - huishoudensgrootte en -samenstelling;
 - leeftijd jongste kind thuis;
 - aantal en soort inkomens in huishouden;
 - woonomgeving;
 - soort woning van de recreant;
 - al dan niet bezitten van een eigen tuin en de omvang ervan;
 - woonduur.
- Wat zijn de kenmerken van voorgaande bezoeken?
 - aantal jaren dat het project reeds wordt bezocht;
 - bezoekfrequentie in het afgelopen jaar en het verloop hiervan door de jaren heen;
 - redenen voor frequenter of juist minder frequent bezoek in de loop der tijd;
 - dagtypen waarop het project wordt bezocht;
 - wijze van geïnformeerdheid.
- Welke overwegingen leiden tot het bezoeken van een recreatieproject?
 - overwogen alternatieve activiteiten in vrije tijd;
 - redenen voor keuze bezoek aan een dergelijk recreatieproject;
 - bereidheid tot het betalen van entreeheffing.
- In hoeverre is er sprake van concurrentie dan wel uitwisselbaarheid met, van in de nabijheid gelegen projecten?
 - welke alternatieve recreatieprojecten worden bezocht;
 - met welke frequentie;
 - redenen voor keuze bezoek aan specifiek onderhavig recreatieproject.
- Hoe wordt het project door de bezoekers beoordeeld? Hierbij wordt gekeken naar:
 - beoordeling bereikbaarheid van het project;
 - punten van kritiek op het project;
 - wensen voor aan te leggen voorzieningen.

In paragraaf 1.1 is reeds aangegeven dat uit de literatuur bekend is dat er verschillen bestaan in het recreatiepatroon tussen de diverse dagtypen en seizoenen. Daarom zal naast een analyse van de uitkomsten op jaarbasis, per project ook een analyse plaatsvinden van de uitkomsten van de objectinterviews per onderscheiden dagtype en/of seizoen.

Met behulp van een dergelijke analyse kunnen verschillen die zich in de loop van het jaar voordoen in het gebruik van de projecten worden belicht. Een dergelijke analyse is alleen mogelijk dankzij het feit dat er op elke combinatie van dagtype en seizoen interviews zijn afgenomen. Deze analyse is beperkt gebleven tot de relevante verschillen, dat wil zeggen tot die tabellen die statistisch significante verschillen vertonen.

In deze rapportage wordt niet alleen verslag gedaan van de uitkomsten van de objectinterviews van de twee projecten afzonderlijk, maar worden de uitkomsten van beide projecten ook onderling vergeleken.

Doel van deze vergelijking is te achterhalen in hoeverre het gebruik van een "stads-park" enerzijds en van een "surfpas" anderzijds van elkaar verschilt dan wel overeenkomt, in hoeverre de gebruikers van elkaar verschillen dan wel overeenkomsten vertonen en hoe de beide typen projecten door de bezoekers worden beoordeeld. Bij deze onderlinge vergelijking wordt uiteraard de context van beide projecten niet uit het oog verloren. Dat wil zeggen dat de ligging van de projecten ten opzichte van de bebouwde kom en de ligging in het land (Randstad versus landelijk gebied) bij de analyse wordt betrokken.

De objectinterviews worden "at constant rate" afgenomen onder de binnenkomende bezoekers van 15 jaar of ouder. Dat wil zeggen dat de eerstvolgende binnenkomende bezoeker(sgroep) wordt ondervraagd nadat een interview is afgesloten. Indien de bezoekersgroep uit meer dan één persoon bestaat, wordt degene die het eerste jarig is geïnterviewd.

Daar het aantal bezoekers dat de projecten binnenkomt, per uur en per ingang verschilt, hebben de bezoekers een verschillende kans om in de steekproef te vallen. Bij het trendonderzoek wordt door middel van herweging van de interviews achteraf (per uur en per ingang), gecorrigeerd voor deze ongelijke kans. Bovendien wordt er afhankelijk van de te analyseren periode, tevens herwogen per dagtype of per seizoen of op jaarbasis. Deze herwegingen zijn mogelijk doordat op basis van de uitkomsten van de mechanische en visuele tellingen de bezoekersaantallen voor alle dagen van het jaar bekend zijn. Door deze herwegingen is het mogelijk om bijvoorbeeld uitspraken te doen over de totale bezoekerspopulatie van één jaar.

De in het rapport weergegeven tabellen en afbeeldingen zijn dan ook altijd herwogen naar de tijdsperiode waarop de analyse betrekking heeft. Zo zijn tabellen die zijn weergegeven op jaarbasis ook herwogen op jaarbasis. Dit geldt ook voor de gepresenteerde tabellen per seizoen en per dagtype.

In aanhangsel 2 staan de gebruikte herwegingsformules weergegeven. Voor een uitvoeriger toelichting op de herwegingsprocedures wordt verwezen naar het nog te verschijnen rapport omtrent opzet en verwerking van de object- en thuisinterviews.

1.3 Opzet van het rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd. Na de inleiding van hoofdstuk 1, worden in hoofdstuk 2 het Wilhelminapark en het Ermerzand nader beschreven, worden de twaalf onderzoeksdagen gekarakteriseerd en wordt een toelichting gegeven op de afgenomen objectinterviews.

In hoofdstuk 3 worden enige karakteristieken van de bezoekers besproken zoals persoonskenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding, positie in het arbeidsproces en enige karaktereigenschappen van de bezoekers), sociale leefsituatiekarakteristieken (huishoudensgrootte en -samenstelling, leeftijd jongste kind thuis en aantal en soort inkomens) en woonsituatiekarakteristieken (woonomgeving, type woning, bezit en omvang eigen tuin en woonduur).

Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van karakteristieken die samenhangen met het bezoek. Zo worden enige kenmerken van de herkomst en wijze van verplaatsing van de bezoekers besproken, worden enige groepskenmerken weergegeven (grootte van de groep, groepssamenstelling naar geslacht en onderlinge relaties, voorgenomen verblijfstijd en activiteiten binnen de recreatieprojecten) en worden kenmerken van voorgaande bezoeken gepresenteerd, zoals bezoekfrequenties en redenen voor frequenter of minder frequent bezoek.

Hoofdstuk 5 handelt over de positie die de openluchtrecreatieprojecten innemen in het vrijetijdspatroon. Zo komt ondermeer de concurrentiepositie ter sprake ten opzichte van alternatieve activiteiten en ten opzichte van alternatieve projecten. Ook worden in hoofdstuk 5 de projecten beoordeeld op basis van wensen en punten van kritiek van de bezoekers.

In hoofdstuk 6 wordt aan de hand van enige kruistabellen nog een aantal aspecten van het gebruik van beide projecten nader geanalyseerd, zoals de wijze van vervoer, de voorgenomen activiteiten en de reactie op entreeheffing.

Hoofdstuk 7 gaat specifiek in op bezoekfrequentie, waarbij de samenhang tussen de bezoekfrequentie en een aantal mogelijk verklarende variabelen aan de orde komt. De hoofdstukken 3 tot en met 7 worden allen afgesloten met een paragraaf waarin de belangrijkste conclusies kort worden weergegeven.

In hoofdstuk 8 tenslotte, worden nog enige gevolgtrekkingen van de uitkomsten van het onderzoek besproken. Tevens wordt een eerste aanzet gegeven voor de ontwikkeling van een vraag-simulatiemodel.

2 BESCHRIJVING RECREATIEPROJECTEN EN VELDWERKZAAMHEDEN

2.1 Beschrijving Wilhelminapark en Ermerzand

In deze paragraaf worden de beide projecten waar gedurende het eerste waarnemingsjaar objectinterviews zijn afgenomen, namelijk het Wilhelminapark en het Ermerzand, kort beschreven.

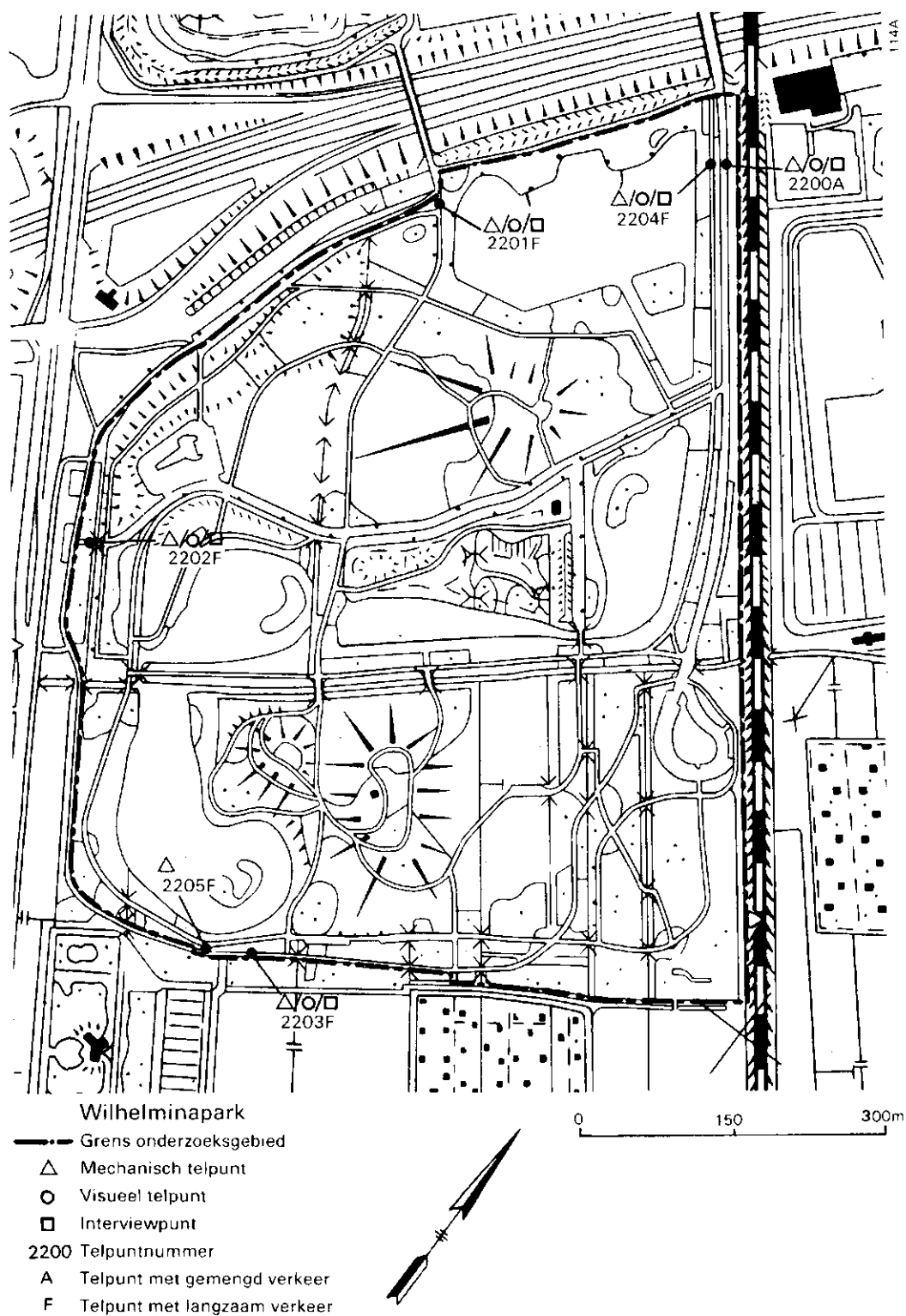
Het Wilhelminapark maakt deel uit van een groene bufferzone (het zogenaamde "stadslandschap") die langs de oostkant van Rijswijk is aangelegd in het kader van de Randstadgroenstructuur. Het stadslandschap fungeert enerzijds als groene buffer tussen Rijswijk en Delft en anderzijds tussen Rijswijk en het landelijk gebied. Het recreatiegebied ligt binnen de bebouwde kom van de gemeente Rijswijk, die ook zorg draagt voor beheer en onderhoud. Afbeelding 1 geeft het Wilhelminapark weer.

Met de aanleg van het Wilhelminapark, het eerste van drie deelgebieden die tezamen het stadslandschap vormen, is in 1968 begonnen. Het project is in 1986 gereed gekomen. De aanleg van het project werd mogelijk door een combinatie van zandwinning en vuilstort, waarbij de stortplaatsen in een later stadium zijn afgedekt, recreatief ingericht en beplant. In het project zijn dan ook zowel waterpartijen als uitkijkheuvels (oude stortplaatsen) aanwezig. De totale oppervlakte van het project bedraagt 54,4 ha, waarvan 8,7 ha wordt ingenomen door water in de vorm van visvijvers en zwemwater. Het project kent een intensief stelsel van fiets- en wandelpaden. Daarnaast zijn er speel- en ligweiden, een naaktstrandje, een heemtuin en een dierenweide.

Het park wordt in het westen begrensd door de in aanleg zijnde RW 19, in het noorden door de spoorlijn Rotterdam-Den Haag, in het oosten door een volkstuintenproject en in het zuiden door de provinciale weg Rijswijk-Delft. Doordat het park geheel is omsloten door min of meer onoverkomelijke barrières is het aantal ontsluitingspunten beperkt. Zo is er slechts één ingang voor gemotoriseerd verkeer in combinatie met langzaam verkeer en zijn er vijf ingangen voor alleen langzaam verkeer. In Afbeelding 1 zijn de lokaties van de objectinterviews en de mechanische en visuele tellingen aangegeven. In principe worden op alle toegangen tot het project objectinterviews verricht. Alleen op telpunt 2205F vinden geen objectinterviews plaats, omdat dit een zeer rustig punt betreft. In feite is het een doorsteekje tussen twee fietspaden, waarvan sporadisch gebruik wordt gemaakt. In aanhangsel 3 staan de waarnemingslokaties nader omschreven.

Het Ermerzand ligt nabij het dorpje Erm op een afstand van 7 km van Emmen. Het Ermerzand is aangelegd in het kader van een ruilverkaveling, namelijk de ruilverkaveling Sleenerstroom. Vanaf 1968 vormde het Ermerzand de centrale zandwinplaats voor de aanleg van rijksweg 34 (Coevorden - Emmen). Met de recreatieve inrichting van het Ermerzand is in 1970 begonnen. In 1972 is de inrichting reeds voltooid.

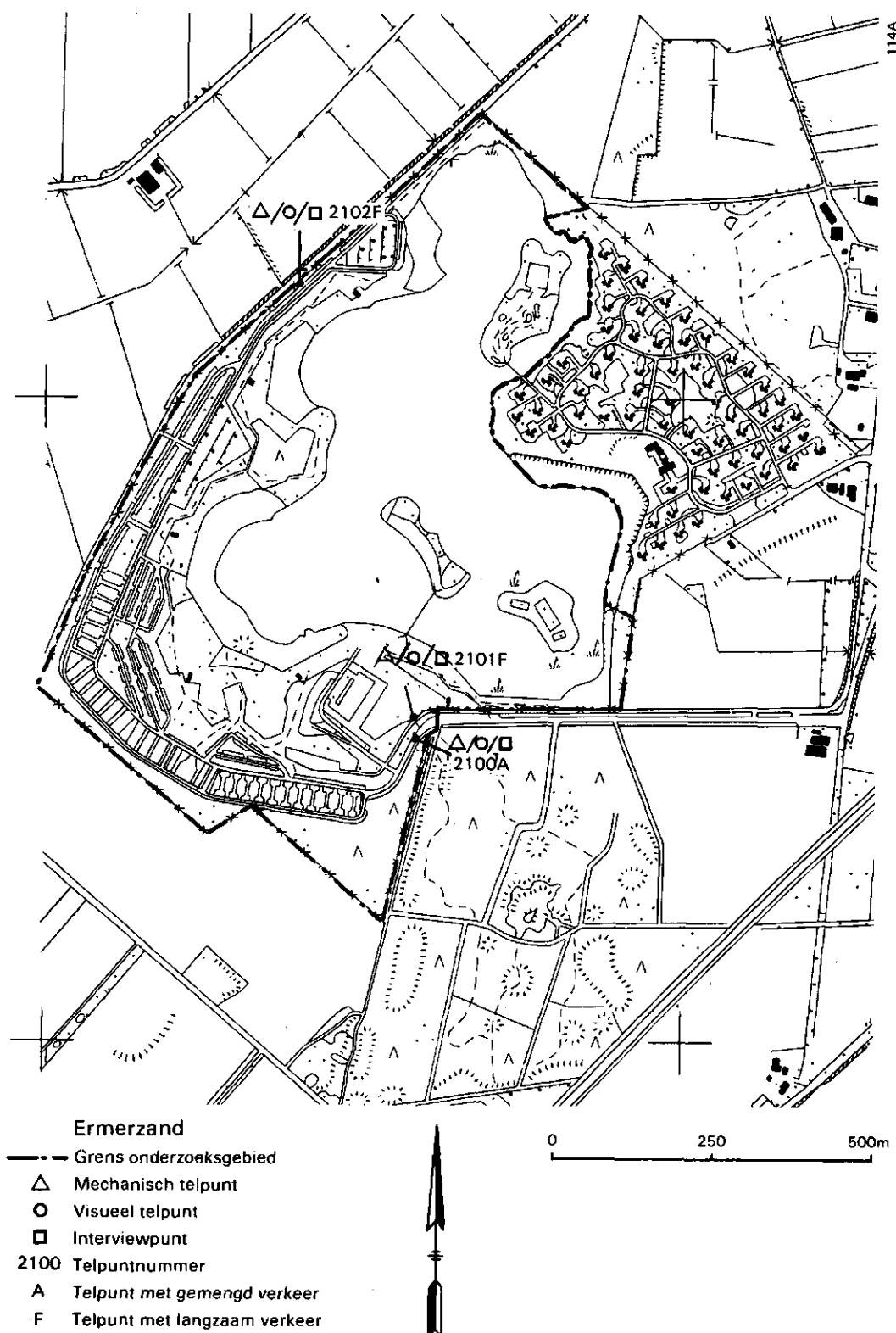
Het project heeft een oppervlakte van 85 ha en bestaat ondermeer uit een betrekkelijk ondiepe zwem- surfplas van 27 ha met een aantal eilandjes en 12 ha zandstrand. In het oostelijk deel van het project bevindt zich een bungalowterrein, welke is afgezonderd van het dagrecreatieve deel van het project. Er loopt vanaf de hoofdingang tot halverwege het project een fietspad. Wandelpaden ontbreken in het project. In een halve cirkel rond het project is een ontsluitingsweg gesitueerd waarlangs grote parkeerterreinen zijn aangelegd. Op dagen met mooi weer wordt er in de zomermaanden parkeergeld geheven voor gemotoriseerd verkeer. Beheer en onderhoud van het Ermerzand berusten bij de gemeente Sleen.

Afb. 1 Plattegrond van het Wilhelminapark met de lokaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten

Het Ermerzand is rondom afgezet met een hekwerk. Er is één ingang voor gemotoriseerd verkeer en er zijn twee ingangen voor langzaam verkeer. Afbeelding 2 geeft het

Ermerzand en de waarnemingslokaties voor de objectinterviews en de mechanische en visuele tellingen weer. In aanhangsel 4 worden deze waarnemingspunten nader omschreven.

Afb. 2 Plattegrond van het Ermerzand met de lokaties van de mechanische en visuele telpunten en interviewpunten

2.2 Beschrijving veldwerkzaamheden

Zoals in hoofdstuk 1 reeds is beschreven wordt bij het onderzoek onderscheidt gemaakt in drie dagtypen (werkdagen, zaterdag en zon- en feestdagen) en vier seizoenen, namelijk het naseizoen (september-oktober), winterseizoen (november-april), voorseizoen (mei-juni) en hoogseizoen (juli-augustus). In principe dienen er op elke combinatie van dagtype en seizoen interviews te worden afgenomen, zodat er op jaarbasis, op 12 dagen objectinterviews plaatsvinden. Voor de werkdagen is gekozen voor één vaste dag, namelijk de donderdag met als vervangende dag de dinsdag, omdat deze dagen als meest representatief voor de werkdagen worden beschouwd.

Indien door overmacht, zoals voortdurend slechte weersomstandigheden op een bepaalde combinatie van dagtype en seizoen, geen interviews konden worden afgenomen, is er uitgeweken naar de eerste geschikte waarnemingsdag van hetzelfde dagtype in het volgende seizoen. Deze waarnemingsdag is dan toegerekend aan het voorgaande seizoen. Deze situatie heeft zich voorgedaan op zondagen in het naseizoen van 1989. Uiteindelijk hebben de veldwaarnemingen geldend voor zondagen in het naseizoen alsnog plaatsgevonden op zondag 12 november. Alleen als de weersvooruitzichten zeer slecht waren, met kans op langdurige neerslag zijn geplande onderzoeksdagen afgelast. Getracht is om zowel dagen met matig tot redelijk weer te kiezen als dagen met redelijk tot goed weer. Ook zijn er een aantal dagen met uitgesproken weer voor openlucht recreatie-activiteiten uitgekozen. In aanhangsel 5 staan de waarnemingsdagen met een globale weersomschrijving vermeld.

Het tijdstip van de dag waarop de interviews worden afgenomen is afhankelijk van de daglengte. Zo worden de interviews in het na- en winterseizoen afgenomen tussen 10.00 uur en 17.00 uur en in het voor- en hoogseizoen tussen 9.00 uur en 20.00 uur. Bovendien zijn er in het voor- en hoogseizoen meer interviewers ingezet omdat ook de omvang van de bezoekerspopulatie toeneemt in deze seizoenen. Het aantal afgenomen interviews per seizoen en per dagtype vertoont derhalve forse verschillen.

In Tabel 2 wordt per dagtype en per seizoen een overzicht gegeven van het aantal benaderde bezoekers(groepen), het aantal bezoekers dat medewerking wilde verlenen aan het interview en het aantal benaderde bezoekers dat medewerking wilde verlenen en de projecten uit een recreatief oogmerk bezocht. Slechts bij deze laatste groep is het volledige interview afgenomen.

Uit Tabel 2 blijkt dat gedurende het gehele onderzoeksjaar op het Ermerzand 790 respondenten aan het interview hebben deelgenomen, terwijl voor het Wilhelminapark dit aantal op 1791 lag. De met name op het Wilhelminapark geringe response (58% van de benaderde respondenten op het Wilhelminapark heeft uiteindelijk aan het interview deelgenomen, tegenover 72% op het Ermerzand) is voor een deel te wijten aan de frequentie waarmee de interviews zijn afgenomen. Met name regelmatige bezoekers die ook al op voorgaande dagen waren ondervraagd weigerden meestal om nogmaals medewerking te verlenen (15% op het Wilhelminapark tegen 7% op het Ermerzand). Het aantal regelmatige tot zeer regelmatige bezoekers op het Wilhelminapark is dan ook beduidend groter dan op het Ermerzand. In hoofdstuk 4.3 wordt hier nader op ingegaan.

Ook het aandeel niet-recreatieve bezoekers ligt op het Wilhelminapark beduidend hoger (7%) dan op het Ermerzand (1%), hetgeen eveneens van invloed is op het percentage response.

Het aantal daadwerkelijk afgenomen interviews blijkt op het Wilhelminapark redelijk te gelijkmatig te zijn verdeeld, over zowel de dagtypen als de seizoenen. Voor het Ermerzand geldt dat het aantal afgenomen interviews op werkdagen (110) en in het

na- en winterseizoen (respectievelijk 74 en 99 afgenomen interviews) enigszins achterblijft ten op zichte van de overige dagtypen en seizoenen. Reden hiervoor is dat het aantal personen dat het Ermerzand op waarnemingsdagen in het na- en winterseizoen en op werkdagen heeft bezocht, beduidend lager was dan gedurende overige waarnemingsdagen. Hierdoor konden veel minder mensen voor een interview worden benaderd.

Tabel 2 Aantal respondenten per dagtype en per seizoen, dat respectievelijk is benaderd voor een interview, dat medewerking heeft verleend aan het interview en dat bovendien recreatief van aard was.

Dagtypen en seizoenen	Benaderd		Medewerking		Recreatief	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Werkdagen	144	880	112	570	110	493
Zaterdag	430	914	311	522	310	499
Zondag	530	1272	373	825	370	799
Naseizoen	87	495	74	361	74	335
Winterseizoen	123	500	100	346	99	328
Voorseizoen	238	791	181	490	179	436
Hoogseizoen	656	1280	441	720	438	692
Totaal N=	1104	3066	796	1917	790	1791

EZ:Ermerzand

WP:Wilhelminapark

Door herweging met de gemiddelde steekproef fractie per dagtype, per seizoen of op jaarbasis, wordt voor de verschillen in grootte van de steekproef fracties per tijdsperiode gecorrigeerd.

Het voordeel van herwegen met een gemiddelde steekproef fractie is dat de absolute omvang van de steekproef in principe gelijk blijft (Van Hoorn en de Bruin, 1989).

Alleen door afrondingen kunnen er relatief kleine verschillen optreden in de steekproefomvang. Door deze afrondingen en doordat niet iedere respondent elke vraag heeft hoeven te beantwoorden, kan de omvang van de steekproef, zoals gepresenteerd in de tabellen van de hoofdstukken 3 tot en met 7, verschillen met de daadwerkelijke steekproefomvang, zoals gepresenteerd in Tabel 2.

3 BESCHRIJVING BEZOEKERSKARAKTERISTIEKEN

3.1 Persoonskarakteristieken respondenten

In deze paragraaf komen de kenmerken van de respondent als individu aan de orde: sexe, leeftijd, etc.. In de volgende twee paragrafen wordt deze informatie aangevuld met gegevens over de sociale leefsituatie en de woonsituatie van de respondent. In de rapportage wordt soms een uitsplitsing gemaakt naar seizoen en/of dagtype, in geval er interessante significante verschillen geconstateerd werden. Ten behoeve van deze uitsplitsingen kunnen antwoordcategorieën zijn samengevoegd. In die gevallen wordt veelal de frequentieverdeling voor de oorspronkelijke categorieën apart vermeld, zij het alleen op jaarbasis.

Tabel 3 Procentuele verdeling naar geslacht van de respondent, per dagtype, per project.

Geslacht	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Man	66	70	52	67	55	61	59	67
Vrouw	34	30	48	33	45	39	41	33
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	111	497	314	504	378	816	800	1813

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (2) = 6.5$; $p < .05$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (2) = 12.2$; $p < .01$

Een eerste kenmerk is het geslacht van de respondenten. Op beide projecten komen meer mannen dan vrouwen. Op jaarbasis blijkt dit sterker het geval te zijn voor het Wilhelminapark dan voor het Ermerzand: 67% versus 59%. Verder verschilt op beide projecten de geslachtsverdeling significant per dagtype, en op het Ermerzand ook nog per seizoen. Wat betreft de dagtypen geldt voor beide projecten dat het percentage mannen het hoogst is op werkdagen (zie Tabel 3). Voor het Ermerzand geldt verder dat het percentage mannen op de beide dagen van het weekeinde ongeveer gelijk is, en wat lager dan op werkdagen. Op het Wilhelminapark is het percentage mannen alleen op zondag wat lager: de zaterdag lijkt sterk op de werkdag.

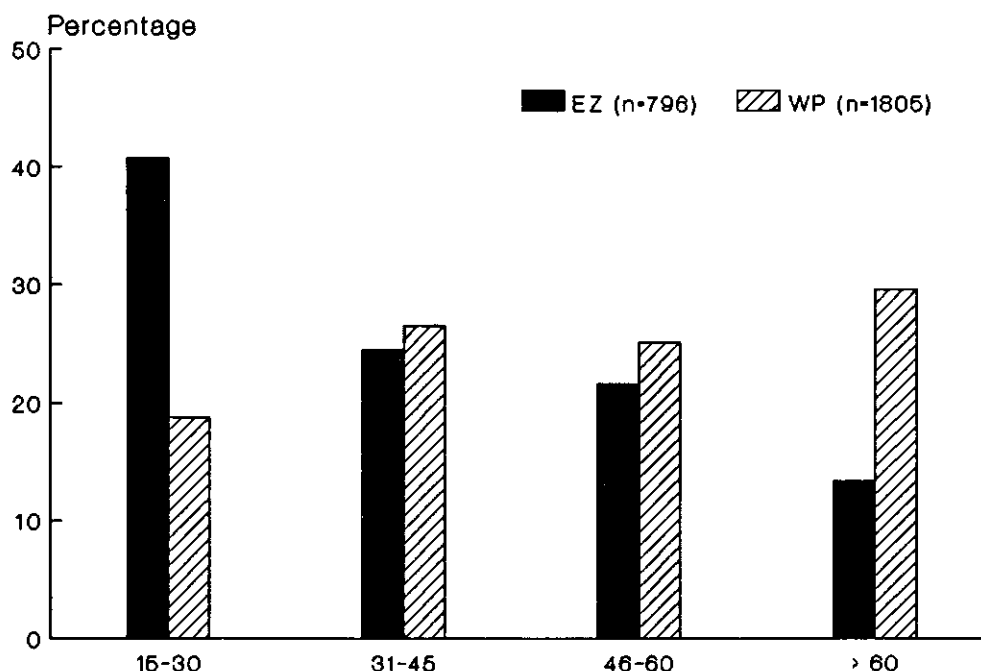
Tabel 4 Procentuele verdeling naar geslacht van de respondent, per seizoen, per project.

Geslacht	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Man	64	67	76	67	56	67	55	67	59	67
Vrouw	36	33	24	33	44	33	45	33	41	33
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	75	338	100	333	180	440	445	700	800	1813

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 15.7$; $p < .01$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = .1$; ns

Wat betreft de geslachtsverdeling per seizoen, op het Ermerzand is het percentage mannen in het winterseizoen duidelijk hoger dan in het voor- en hoogseizoen: het verschil bedraagt zo'n 20% (zie Tabel 4). Het naseizoen ligt hier qua percentage tussenin. Zoals al gezegd heeft op het Wilhelminapark het seizoen geen effect.

Afb. 3 Leeftijd van de respondenten (jaren).

Een tweede kenmerk van de respondenten is hun leeftijd. In Afbeelding 3 is de verdeling naar leeftijdsklasse op jaarbasis weergegeven. Opvallend is dat op het Ermerzand de percentages lager worden naarmate de leeftijd hoger wordt. Op het Wilhelminapark is de verdeling over de klassen evenwichtiger. Voor zover er al sprake is van een tendens gaat deze in de omgekeerde richting: toenemende percentages bij hogere leeftijden.

De gemiddelde leeftijd ligt op het Ermerzand dus duidelijk lager dan op het Wilhelminapark. Het is niet duidelijk in hoeverre dit verschil veroorzaakt wordt door verschillen in de gemiddelde leeftijd in de omgeving van het recreatieproject, of door een verschil in de aantrekkingskracht van de twee projecten voor specifieke leeftijdsgroepen. Naar verwachting kunnen de nog te houden thuisinterviews (zie hoofdstuk 1) hier uitsluitsel over geven.

Ook voor leeftijd bestaan er significante verschillen tussen de dagtypen en de seizoenen. Op het Ermerzand zijn respondenten uit de leeftijdsklasse van 15 tot en met 30 jaar met name in het weekeinde sterk vertegenwoordigd (zie Tabel 5). Respondenten ouder dan 45 jaar zijn relatief sterk vertegenwoordigd op werkdagen. In het Wilhelminapark gaat het beeld in dezelfde richting, zij het wat minder duidelijk. De twee jongste leeftijdsklassen zijn in het weekeinde nadrukkelijker aanwezig dan op werkdagen, terwijl de twee oudste leeftijdsklassen op werkdagen sterker vertegenwoordigd zijn. Een mogelijke verklaring voor de relatieve oververtegenwoordiging van met name de hoogste leeftijdscategorie op werkdagen is gelegen in het beschikken over meer vrije tijd op dit dagtype, bijvoorbeeld door pensionering, zoals verderop zal blijken.

Tabel 5 Procentuele verdeling naar leeftijd van de respondent, per dagtype, per project.

Leeftijd	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
15 t/m 30 jaar	22	17	52	22	56	22	41	19
31 t/m 45 jaar	22	23	33	31	23	32	25	27
46 t/m 60 jaar	33	28	8	22	15	22	22	25
ouder dan 60 jaar	22	33	7	26	6	24	13	30
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	111	495	311	501	376	812	796	1805

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (6) = 85.0$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (6) = 29.9$; $p < .001$

In Tabel 6 is de leeftijdsopbouw per seizoen weergegeven. Het effect van seizoen lijkt op het Ermerzand vooral veroorzaakt te worden door de relatieve ondervertegenwoordiging van de jongste leeftijdsklasse in het naseizoen. Terwijl deze klasse op jaarbasis het meest voorkomt, komt zij in het naseizoen juist minder voor dan de overige leeftijdsklassen. Op het Wilhelminapark verstoort met name de leeftijdsklasse van 45 tot en met 60 jaar het algemene patroon. Terwijl deze klasse op jaarbasis een middenpositie inneemt, komt zij in het naseizoen het meest, en in het voorseizoen het minst voor van alle leeftijdsklassen.

Tabel 6 Procentuele verdeling naar leeftijd van de respondent, per seizoen, per project.

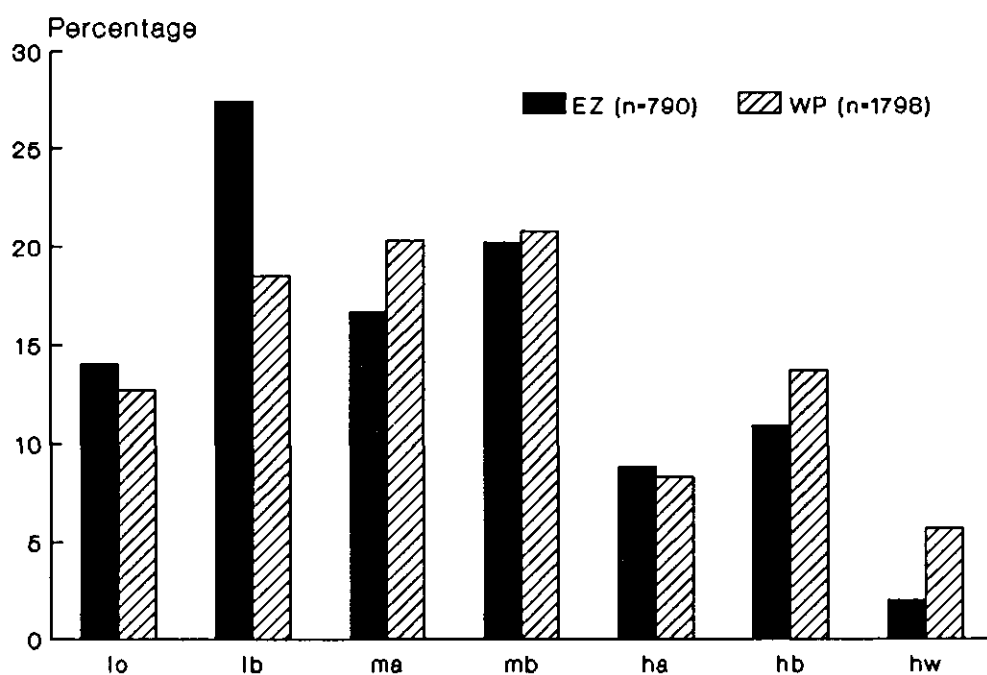
Leeftijd	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
15 t/m 30 jaar	19	16	44	17	56	24	36	19	41	19
31 t/m 45 jaar	25	27	16	25	24	29	27	28	25	27
46 t/m 60 jaar	32	33	31	24	14	16	21	29	22	25
ouder dan 60 jaar	24	29	9	33	7	32	16	24	13	30
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	75	338	100	331	180	436	442	700	796	1805

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (9) = 56.5$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (9) = 46.7$; $p < .001$

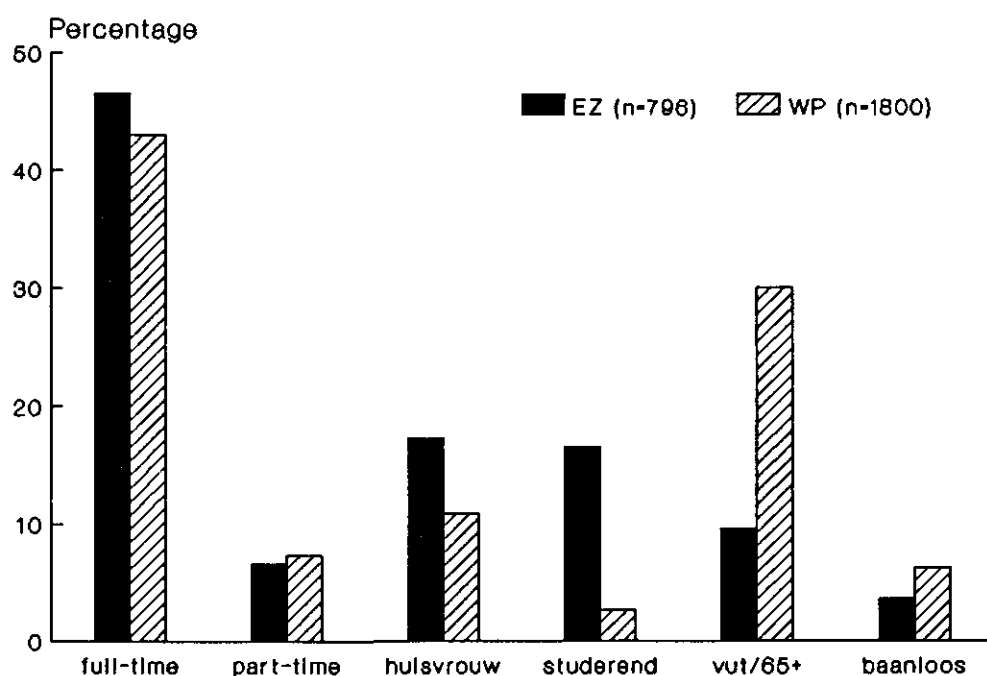
Afbeelding 4 laat de verdeling van de respondenten naar opleiding zien. Het opleidingsniveau is op het Ermerzand minder gelijkmatig over de categorieën verdeeld dan op het Wilhelminapark: meer dan een kwart van de respondenten heeft als hoogste opleiding een lager beroeps- of gelijkwaardige opleiding genoten. Hierdoor ligt het gemiddelde opleidingsniveau op het Ermerzand iets lager dan op het Wilhelminapark. Indien het aantal categorieën wordt teruggebracht tot drie (lager, middelbaar, en hoger), bestaan er geen significante verschillen tussen de dagtypen en/of seizoenen in de verdeling naar opleiding.

De verdeling van de positie van de respondent in het arbeidsproces op jaarbasis wordt weergegeven in Afbeelding 5. Het belangrijkste verschil tussen de beide projecten lijkt te zijn dat de categorie "VUT/65+" op het Ermerzand minder voorkomt dan op het Wilhelminapark. Omgekeerd blijken met name studeren (scholieren/studenten) meer voor te komen op het Ermerzand dan op het Wilhelminapark.

Afb. 4 Opleidingsniveau van de respondent.

Voor het toetsen op verschillen per dagtype en/of seizoen zijn de categorieën "VUT/65+" en "baanloos" samengevoegd. Het blijkt dat voor deze gehercodeerde variabele significante verschillen bestaan, zowel per dagtype (beide projecten) als per seizoen (alleen Ermerzand).

Afb. 5 Positie van de respondent in het arbeidsproces.

Tabel 7 toont de uitsplitsing naar arbeidspositie per dagtype. Op het Ermerzand is de categorie "VUT/65+/-baanloos" op werkdagen sterker vertegenwoordigd dan in het weekeinde. Hetzelfde geldt, zij het in iets mindere mate voor de categorie "huisvrouw/-man". Op het Wilhelminapark is het patroon voor de categorie "VUT/65+/-baanloos" hetzelfde als op het Ermerzand. Verder valt hier op, sterker dan op het Ermerzand, dat full-time werkenden op werkdagen relatief minder sterk aanwezig zijn. Globaal gezien komen de resultaten dus overeen met hetgeen op grond van de verdeling van de vrije tijd over de week voor de verschillende posities verwacht mag worden.

Tabel 7 Procentuele verdeling naar arbeidspositie van de respondent, per dagtype, per project.

Positie arbeidsproces	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Full-time	45	38	52	52	46	50	50	43
Part-time	3	8	7	6	11	7	7	7
Huisvrouw/-man	21	10	16	11	13	13	17	11
Scholer/student	13	2	17	3	21	4	17	3
VUT/65+/-baanloos	19	42	8	28	9	27	13	36
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	110	495	309	500	377	803	796	1800

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (8) = 26.5$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (8) = 45.3$; $p < .001$

De verdeling naar arbeidspositie per seizoen is te vinden in Tabel 8. Uit deze tabel blijkt dat, op de part-time werkenden na, op het Ermerzand iedere arbeidspositie een seizoen heeft waarin zij relatief duidelijk sterker vertegenwoordigd is. Voor de full-time werkenden is dit het winterseizoen, terwijl het bij de huisvrouwen en -mannen het hoogseizoen is. De scholieren en studenten zijn relatief oververtegenwoordigd in het voorseizoen, en de gepensioneerden en overige respondenten zonder baan in het naseizoen.

Tabel 8 Procentuele verdeling naar arbeidspositie van de respondent, per seizoen, per project.

Positie arbeidsproces	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Full-time	43	40	56	42	37	45	48	44	47	43
Part-time	9	4	7	7	5	8	7	10	7	7
Huisvrouw/-man	12	10	9	13	12	9	22	11	17	11
Scholer/student	6	2	15	2	34	4	11	2	17	3
VUT/65+/-baanloos	31	43	13	36	12	35	12	33	13	36
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	74	334	100	332	180	438	443	692	796	1800

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (12) = 77.6$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (12) = 20.9$; ns

Alhoewel de tabel laat zien dat er duidelijke verschillen tussen de seizoenen bestaan in de opbouw naar arbeidspositie, is het, in tegenstelling tot het effect voor dagtype, niet direct inzichtelijk welke oorzaken ten grondslag zouden kunnen liggen aan het gevonden patroon.

Als laatste bezoekerskenmerk wordt in deze paragraaf gerapporteerd hoe de respondenten hun eigen recreatiegedrag op beide projecten beoordelen. Er zijn enkele vragen gesteld waarbij de respondent steeds kon kiezen uit twee tegengestelde typering. Gevraagd werd de typering te kiezen die men het meest op zichzelf van toepassing vond. In Tabel 9 staat per deelvraag het percentage van de respondenten dat het eerste alternatief meer bij zichzelf vond passen, dit zowel op jaarbasis als uitgesplitst naar dagtype. Het percentage van de respondenten dat het tweede alternatief meer bij zichzelf vond passen is het complement hiervan (de categorie "missend" is per vraag buiten de analyse gehouden). Grofweg geldt voor beide projecten dat op jaarbasis een meerderheid van de respondenten zichzelf als een gewoontegetrouwe, actieve, mooi-weer bezoeker kenschetst, die op zichzelf is en bij z'n bezoeken geen planning volgt. In de vergelijking van beide projecten springt één vraag er duidelijk uit: het percentage mooi-weer bezoekers. Op het Ermerzand ligt dit percentage boven de 80%. Op het Wilhelminapark daarentegen, is de verhouding mooi-weer versus vaste bezoekers ongeveer half om half. Hier typeren echter weer wat meer bezoekers zich als gewoontegetrouw en/of kritisch.

Tabel 9 Procentuele verdeling naar aard van de bezoeker, per dagtype, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt).

Aard respondent als bezoeker	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gewoontegetrouw - grillig * #	56	68	46	65	59	61	55	66
Mooi weer - vaste bezoeker * #	74	48	89	50	85	63	81	52
Actief - niet-actief *	61	66	50	71	60	67	59	67
Plannend - niet-plannend	30	28	33	26	26	24	29	27
Contact-zoekend - op zichzelf * #	18	17	25	16	30	12	24	15
Kritisch - niet veeleisend #	41	59	45	52	44	52	43	56
Kleinste N =	104	482	295	479	354	774	753	1751

* : interactie met dagtype voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met dagtype voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Op het Ermerzand komen op zaterdagen relatief meer "grillige" en niet-actieve bezoekers dan op de overige dagen. Vaste bezoekers komen relatief vaker op werkdagen, terwijl het percentage contactzoekenden oploopt van werkdagen via zaterdagen naar zondagen. Op het Wilhelminapark is het percentage "grillige" bezoekers, evenals de percentages mooi-weer bezoekers en bezoekers die op zichzelf zijn, het hoogst op zondagen. Op werkdagen komen relatief meer kritische bezoekers dan in het weekeinde.

Zoals Tabel 10 laat zien verschilt de aard van de bezoekers ook per seizoen. Op het Ermerzand is het percentage gewoontegetrouwe bezoekers het hoogst in het winterseizoen. Het percentage "grillige" bezoekers is het hoogst in het hoogseizoen. Het aandeel vaste bezoekers neemt af van naseizoen tot hoogseizoen, in chronologische volgorde. Het percentage actieve bezoekers is het laagst in het naseizoen en het hoogst in het voorseizoen, evenals het percentage contactzoekenden. Voor het Wilhelminapark geldt eveneens dat het percentage actieve bezoekers het laagst is in het naseizoen. Echter, het hoogste percentage actieven wordt nu niet zozeer in het

voorseizoen gevonden, als wel in het winterseizoen. Tenslotte, in het Wilhelminapark is het percentage contactzoekenden het laagst in het winterseizoen, en het hoogst in het hoogseizoen.

Tabel 10 Procentuele verdeling naar aard van de bezoeker, per seizoen, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt).

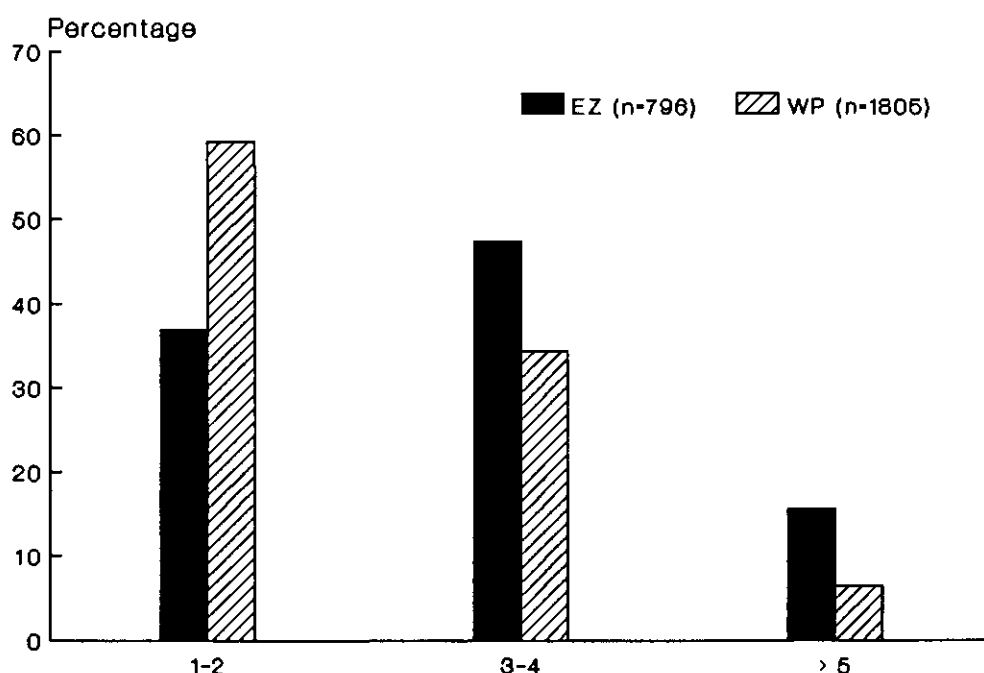
Aard respondent als bezoeker	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gewoontegetrouw - *	59	63	71	70	59	64	49	65	55	66
grillig										
Mooi weer - *	60	55	70	48	77	56	88	53	81	52
vaste bezoeker										
Actief - * #	48	59	59	72	69	68	56	64	59	67
niet-actief										
Plannend -	28	28	26	26	25	31	32	24	29	27
niet-plannend										
Contactzoekend - * #	15	16	25	12	33	13	21	19	24	15
op zichzelf										
Kritisch -	46	54	40	55	44	56	43	59	43	56
niet-veeleisend										
Kleinste N =	71	327	99	326	168	422	414	672	753	1751

* : interactie met seizoen voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met seizoen voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

3.2 Sociale leefsituatie respondenten

Deze paragraaf concentreert zich op het beschrijven van het huishouden van de respondent. Een eerste kenmerk dat aan bod komt, is het aantal personen in de huishouding. Afbeelding 6 geeft de verdeling naar omvang op jaarbasis weer. Het gemiddelde aantal personen in de huishouding ligt op het Ermerzand hoger dan op het Wilhelminapark. In het Wilhelminapark komen met name veel 1- en 2-persoons huishoudens voor.

Afb. 6 Aantal personen in de huishouding van de respondent.

Bij de uitsplitsing naar dagtype en seizoen blijkt alleen op het Ermerzand een significant effect van seizoen te bestaan. In Tabel 11 staan de bijbehorende percentages vermeld.

Tabel 11 Procentuele verdeling naar omvang van het huishouden van de respondent, per seizoen, per project.

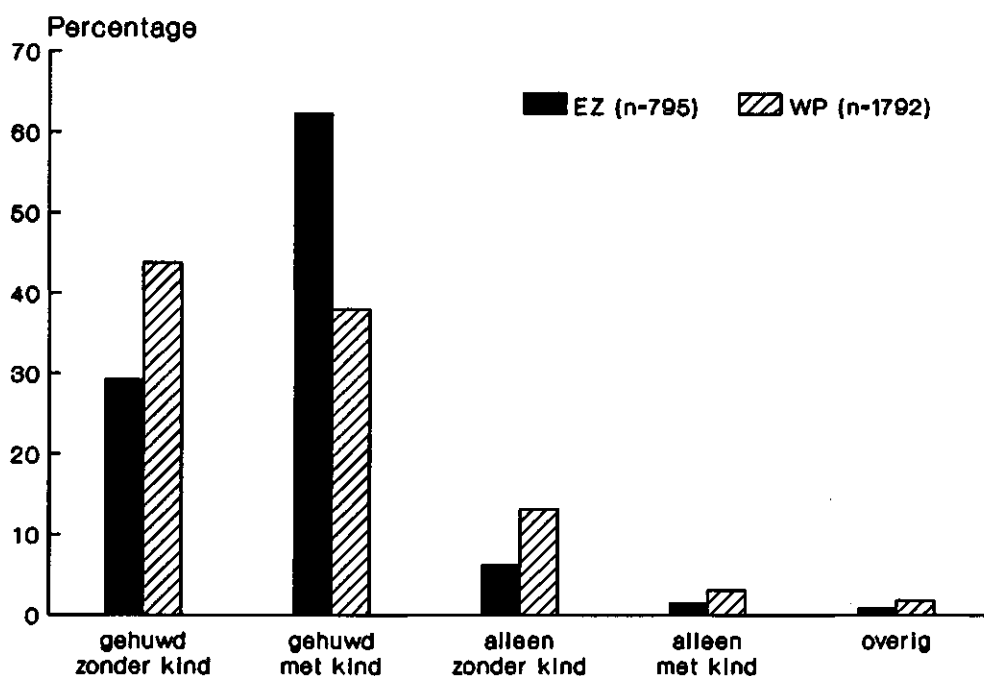
Omvang huishouding	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
1 of 2 personen	54	63	43	56	23	64	39	57	37	59
3 of 4 personen	36	31	39	36	59	31	47	37	47	34
5 of meer personen	10	6	18	8	19	6	15	6	16	6
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	73	334	100	333	178	440	444	696	796	1805

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (6) = 29.1$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (6) = 9.1$; ns

De interactie tussen seizoenen en omvang geeft aan dat in het naseizoen, en in mindere mate in het winterseizoen, de verdeling naar omvang duidelijk afwijkt van de verdeling op jaarbasis. Zoals op het Wilhelminapark in alle seizoenen, komen op het Ermerzand in deze twee seizoenen 1- en 2-persoons huishoudens het meest voor, gevolgd door 3- en 4-persoons huishoudens. Impliciet volgt hier uit dat het percentage kleine huishoudens sterk varieert tussen de seizoenen: het grootste verschil bedraagt zelfs meer dan 30%!

Een tweede kenmerk waarnaar is gevraagd, is de samenstelling van het huishouden. In Afbeelding 7 is de opbouw op jaarbasis weergegeven. Terwijl op het Ermerzand duidelijk meer gezinnen met inwonende kinderen voorkomen, is er in het Wilhelminapark eerder sprake van een tendens in de omgekeerde richting: meer gezinnen zonder inwonend kind. Deze resultaten laten zich goed verenigen met die voor de omvang van de huishoudens, en geven hier een aanvulling op. Zo blijkt het percentage alleenstaanden niet erg te verschillen tussen de beide projecten. De verschillen in omvang zijn dus niet zozeer te wijten aan verschillen in de verhouding alleenstaanden - gehuwden, maar eerder aan verschillen in de verhouding wel/geen kinderen.

Afb. 7 Samenstelling van de huishouding van de respondent.

Na het aantal typen huishoudens tot twee (huishoudens met versus huishoudens zonder inwonende kinderen) teruggebracht te hebben, blijkt dat op het Ermerzand de samenstelling van de huishoudens significant verschilt per seizoen. Zoals Tabel 12 laat zien, bestaat er met name een duidelijk verschil tussen het na- en het voorseizoen. In het naseizoen is het percentage respondenten met een kinderen ongeveer de helft van dat in het voorseizoen. Het winterseizoen lijkt in dit opzicht enigszins op het naseizoen, terwijl het hoogseizoen juist meer op het voorseizoen lijkt. Op het Wilhelminapark bestaan geen significante verschillen tussen de seizoenen in de samenstelling van het huishouden. In samenhang met de voorgaande vraag omtrent de omvang van het huishouden kan derhalve worden geconstateerd dat voor- en hoogseizoen op het Ermerzand de perioden zijn waarin respondenten met een gezin met kinderen bij uitstek het project bezoeken. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de vraag of in deze seizoenen dan ook meer kinderen worden meegenomen naar het project.

Tabel 12 Procentuele verdeling naar samenstelling van het huishouden van de respondent, per seizoen, per project.

Samenstelling huishouden	Na- seizoen		Winter- seizoen		Voor- seizoen		Hoog- seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Geen kinderen	62	62	46	57	23	58	36	55	36	58
Wel kinderen	38	38	54	43	77	42	65	45	64	42
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	73	332	100	329	178	435	443	695	795	1792

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 30.0$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 4.6$; ns

Ter verdere informatie is ook nog naar de leeftijd van het jongste inwonende kind gevraagd. Het valt te verwachten dat de aanwezigheid van kinderen onder de zes jaar, en in mindere mate onder de 11 jaar, de meeste beperkingen oplegt aan het bezoeken van openluchtrecreatieprojecten enerzijds, en de meeste voorwaarden stelt aan de inrichting van het project anderzijds. Zoals Tabel 13 laat zien, zijn er geen dramatische verschillen in de leeftijdsopbouw voor de beide projecten. Van de huishoudens met kinderen maakt de categorie met een kind jonger dan 6 jaar zo'n 25 tot 30 procent van het totaal uit.

Tabel 13 Procentuele verdeling naar de leeftijd van het jongste thuiswonende kind op jaarbasis, per project.

Leeftijd jongste thuiswonende kind	Ermerzand	Wilhelmina- park
0 - 5 jaar	24	31
6 - 10 jaar	11	12
11 - 15 jaar	15	15
16 - 20 jaar	36	22
ouder dan 20 jaar	14	20
Totaal	100	100
N =	506	747

De laatste vraag op het gebied van de sociale leefsituatie betreft het inkomen waar het huishouden als geheel over kan beschikken, en de samenstelling van dit inkomen. Ook hiervoor worden alleen de gegevens op jaarbasis gepresenteerd. Tabel 14 laat zien dat op het Ermerzand wat vaker één volledig inkomen wordt opgegeven, terwijl op het Wilhelminapark meer "VUT/pensioen/AOW" uitkeringen voorkomen. Dit laatste komt overeen met de resultaten voor de leeftijd van de respondent, zoals die in de vorige paragraaf gerapporteerd werden: op het Wilhelminapark was het percentage in de hoogste leeftijdscategorie hoger dan op het Ermerzand. Zoals te verwachten valt, zijn ook de eerder gerapporteerde resultaten voor de arbeidspositie van de respondent verenigbaar met de hier gerapporteerde inkomenssamenstelling van het huishouden, met name wat betreft de categorie "VUT/pensioen/AOW".

Tabel 14 Procentuele verdelingen naar het voorkomen van bepaalde (combinaties van) inkomenssoorten op jaarbasis, per project.

Inkomen(s) in het huishouden	Ermerzand	Wilhelminapark
Eén volledig inkomen	50	40
Eén part-time inkomen	3	3
Twee volledige inkomens	22	18
Eén volledig en één part-time inkomen	11	11
Twee part-time inkomens	1	0
Eén of meerdere "sociale" uitkeringen	4	5
Eén of meerdere VUT/pensioen/AOW uitkeringen	16	29
Eén of meerdere studiebeurzen	8	1
Totaal	115	107
N =	765	1762

N.B.: meerdere antwoorden mogelijk

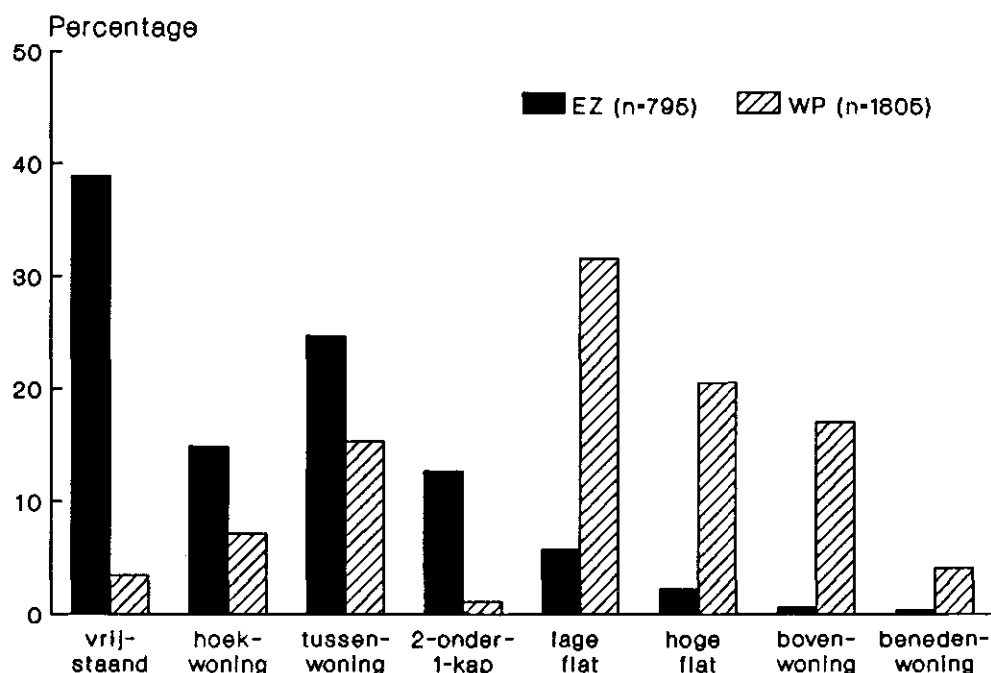
3.3 Structurele leefsituatie van de respondenten.

Behalve van de sociale leefsituatie zijn ook enige kenmerken verzameld van de meer structurele leefsituatie van de respondenten. Hiermee worden kenmerken bedoeld die ook onafhankelijk van de specifieke respondent bestaansrecht hebben. Een eerste kenmerk is de woonomgeving van de respondent. Hierbij gaat het om het karakter van de bebouwing rondom de eigen woning. Zoals te verwachten valt, verschilt de verdeling naar karakter van de woonomgeving aanzienlijk tussen de beide projecten (zie Tabel 15). Terwijl op het Ermerzand de meeste respondenten de eigen woonomgeving als dorps karakteriseren, overheerst op het Wilhelminapark duidelijk het stedelijke karakter.

Tabel 15 Procentuele verdeling naar woonomgeving van de respondent op jaarbasis, per project.

Woonomgeving van de respondent	Ermerzand	Wilhelminapark
Stedelijk	13	66
Half stedelijk	22	25
Dorps	56	7
Landelijk	9	3
Totaal	100	100
N =	799	1804

Behalve naar de woonomgeving is ook gevraagd naar het type woning dat de respondent zelf bewoont. Uit Afbeelding 8 blijkt dat, in overeenstemming met de resultaten voor de voorgaande vraag, op het Ermerzand eengezinswoningen het meest courante type vormen, terwijl op het Wilhelminapark flats en etagewoningen het beeld domineren. Vanuit theoretisch oogpunt zijn woonomgeving en type woning belangrijke gegevens voor het toetsen van de compensatie-hypothese als verklaring voor (de frequentie van) het bezoek aan openluchtrecreatie-projecten. De verdeling naar type woning in het gebied waaruit het project z'n bezoekers betreft, zal nader worden uitgewerkt in de thuis-enquêtes.

Afb. 8 Woonsituatie van de respondent: type woning.

Een vraag die in verband met het compensatie-argument ook relevant is, is die naar de omvang van een eventueel bij de woning aanwezige tuin. De resultaten in Tabel 16 spreken voor zich. De bezoekers van het Ermerzand beschikken relatief vaker over een eigen tuin dan de bezoekers van het Wilhelminapark. Verder blijkt deze tuin voor de bezoekers van het Ermerzand vaak een flinke omvang te hebben.

Tabel 16 Procentuele verdeling naar bezit en omvang van eigen tuin op jaarbasis, per project.

Bezit en omvang eigen tuin	Ermerzand	Wilhelminapark
Geen tuin	9	67
Tuin met omvang van 250 m ² of minder	54	29
Tuin met omvang van meer dan 250 m ²	38	5
Totaal	100	100
N =	794	1806

Als laatste vraag in deze paragraaf komt de woonduur in de huidige woonomgeving aan de orde. Alhoewel deze vraag geen betrekking heeft op de structurele leefsituatie van de respondent als zodanig, wordt zij op deze plaats gerapporteerd omdat zij gerelateerd is aan de huidige woonsituatie. Het antwoord geeft aan in welke mate de respondent de gelegenheid heeft gehad de woon- en bredere omgeving te exploreren, en een modus vivendi passend bij de huidige woonomgeving te ontwikkelen.

Zoals Tabel 17 laat zien, woont op beide projecten een meerderheid van de respondenten al meer dan 10 jaar in de huidige woonomgeving. Deze "honkvastheid" suggereert dat de kans groot is dat men in de loop van de tijd een vrij stabiel recreatie-patroon heeft ontwikkeld, waarbij de woonomgeving ruimschoots gelegenheid heeft gehad om op de respondent in te werken. Opgemerkt zij in dit verband dat al eerder in dit hoofdstuk geconstateerd is dat desgevraagd op beide projecten een

meerderheid van de respondenten zichzelf als een gewoontegetrouwe bezoeker karakteriseert.

Tabel 17 Procentuele verdeling naar woonduur in de huidige woonomgeving op jaarbasis, per project.

Woonduur in huidige omgeving	Ermerzand	Wilhelminapark
Korter dan twee jaar	14	10
Twee tot vijf jaar	16	16
Vijf tot tien jaar	15	14
Tien jaar of langer	55	60
Totaal	100	100
N =	797	1804

3.4 Conclusies

De beide in het onderzoek betrokken recreatieprojecten zijn gekozen als representanten van verschillende categorieën projecten. Het Ermerzand is een surfplas gelegen in het landelijk gebied, op een afstand van 7 kilometer van de dichtstbijzijnde stad (Emmen). Het Wilhelminapark is een binnen de bebouwde kom van Rijswijk gelegen "stadspark". Desondanks bestaan er toch overeenkomsten tussen de bezoekerspopulaties van de beide projecten.

Zo geldt voor beide projecten dat het merendeel van de bezoekers uit mannen bestaat, met name op werkdagen. En alhoewel de leeftijdsopbouw van de bezoekers verschilt per project, geldt voor beide projecten dat de jongste categorie sterker vertegenwoordigd is in het weekeinde, en de oudste op werkdagen. Een andere overeenkomst is dat op beide projecten een meerderheid van de bezoekers zichzelf karakteriseert als gewoontegetrouwe bezoeker. Dit is waarschijnlijk grotendeels dezelfde meerderheid die opgeeft er al meer dan 10 jaar dezelfde woonomgeving op na te houden.

Natuurlijk bestaan er ook verschillen tussen de bezoekerspopulaties van de beide projecten. Naast de meer voor de hand liggende verschillen op het gebied van de structurele leefsituatie (woonomgeving, type woning, tuin), en de goed voorstelbare verschillen in de sociale leefsituatie (bijv. omvang en samenstelling van het huishouden), zijn er ook verschillen die minder voor de hand liggen. Zo blijkt op het Ermerzand de samenstelling van de bezoekerspopulatie vaker afhankelijk te zijn van het seizoen dan op het Wilhelminapark. Het geslacht van de respondent, z'n leeftijd en arbeidspositie zijn alleen op het Ermerzand seizoensafhankelijk. Hetzelfde geldt voor de omvang en samenstelling van het huishouden van de respondent.

Wat betreft de effecten van dagtype, deze lijken voor een belangrijk deel terug te voeren op één factor: de beschikbare hoeveelheid vrije tijd per dagtype. De samenhang tussen dagtype enerzijds en leeftijd en arbeidspositie anderzijds kan hiermee in eerste instantie in ieder geval redelijk verklaard worden. Voor de seizoenseffecten lijkt de situatie minder duidelijk. Eén van de dingen die opvalt bij de vergelijking van de seizoenen, is dat er regelmatig duidelijke verschillen bestaan tussen het voor- en het naseizoen. Zo ligt in het voorseizoen de gemiddelde leeftijd lager dan in het naseizoen, omschrijft men zichzelf vaker als actief, en komen er vaker kinderen in het huishouden van de respondent voor.

Dus: alhoewel het voor- en het naseizoen gemeen hebben dat zij tussen het winter- en het hoogseizoen in liggen, verschillen deze twee seizoenen in het type bezoeker dat zij aantrekken, met name op het Ermerzand. In het voorseizoen zijn op dit project vooral de scholieren/studenten relatief sterk vertegenwoordigd, en in het naseizoen de categorie "VUT/65+/baanloos". Of hiermee samenhangend ook de activiteitenpatronen tussen het voor- en het naseizoen verschillen is iets waarop in het volgende hoofdstuk nader wordt ingegaan.

4 BESCHRIJVING KARAKTERISTIEKEN VAN HET BEZOEK

4.1 Herkomst en wijze van verplaatsing

Deze paragraaf beoogt een beschrijving te geven van het traject dat voorafgaat aan de aankomst van de respondenten op het project. In de volgende paragraaf worden enige kenmerken van het bezoek als zodanig ten tijde van het interview behandeld. Daarnaast wordt in de laatste paragraaf aandacht besteed aan eerdere bezoeken: het bezoekspatroom van de "recidivisten" onder de respondenten. Het eerste kenmerk dat in deze eerste paragraaf wordt behandeld is de (geografische) herkomst van de bezoekers.

Een eerste vraag betreffende de herkomst van de respondent is of men vanuit de eigen woning, of vanuit een tijdelijk verblijfsadres vertrokken is. Het merendeel van de respondenten is vanuit de eigen woning vertrokken (zie Tabel 18). Dit geldt voor het Wilhelminapark in nog sterkere mate dan voor het Ermerzand. Op het Ermerzand komt nog 16% procent van de bezoekers vanaf een vakantie-adres. Verder valt op dat het seizoen een voor beide projecten verschillend effect op de verdeling naar aard van het adres van herkomst heeft.

Tabel 18 Procentuele verdeling naar de aard van het adres van herkomst, per seizoen, per project.

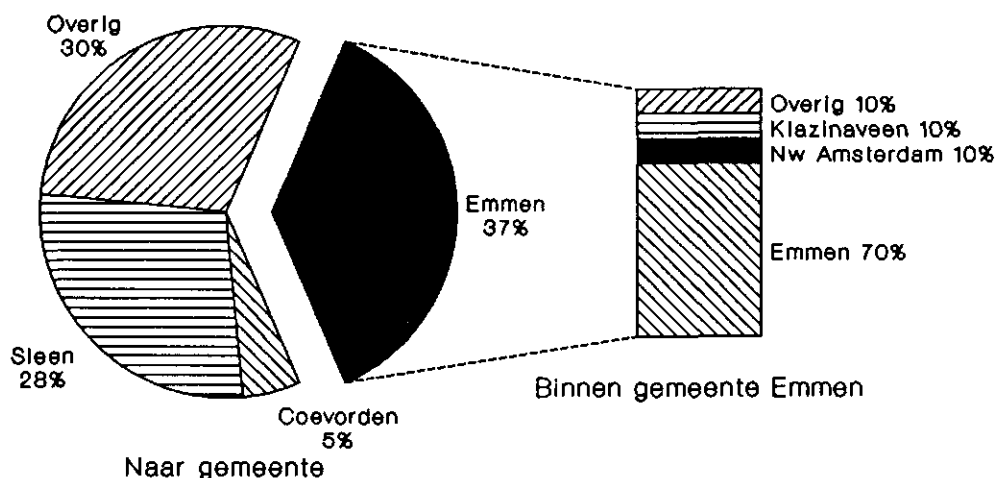
Aard van verblijfsadres	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Eigen woning	83	97	92	92	89	96	80	97	84	95
Tijdelijk (vakantie-) adres	17	3	8	8	11	5	20	3	16	5
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	75	338	100	333	180	440	445	700	800	1813

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 15.3$; $p < .01$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 13.6$; $p < .01$

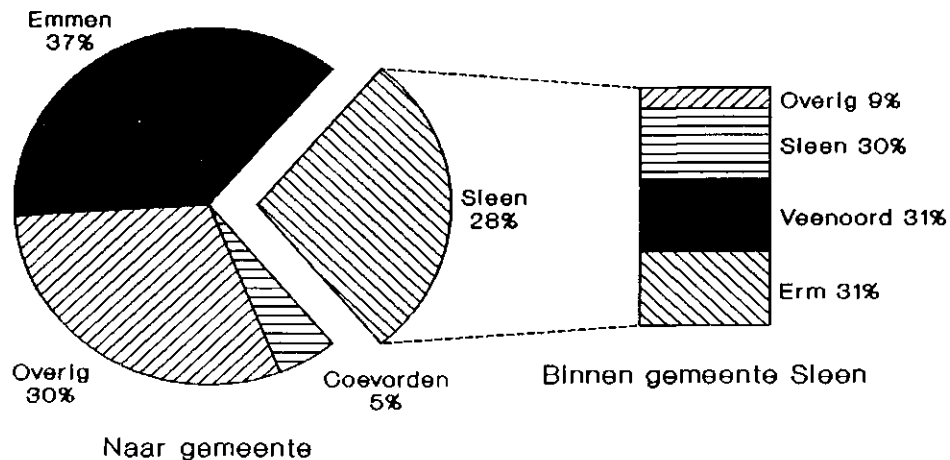
Terwijl op het Ermerzand het percentage respondenten met een tijdelijk verblijfsadres in het winterseizoen het laagst en in het hoogseizoen het hoogst is, geldt voor het Wilhelminapark min of meer het omgekeerde. Aannemende dat de bezoekers niet specifiek met het oog op het betreffende recreatieproject hun tijdelijke adres gekozen hebben, suggereert dit dat recreanten/toeristen 's winters overwegend naar de steden trekken, en 's zomers relatief meer naar het landelijk gebied.

Op grond van de postcode van het adres is verder geprobeerd de plaats van herkomst zo goed mogelijk te lokaliseren. Uiteraard verschillen de belangrijkste toeleveringsplaatsen en -gemeenten per project. Eerst worden de resultaten voor het Ermerzand behandeld.

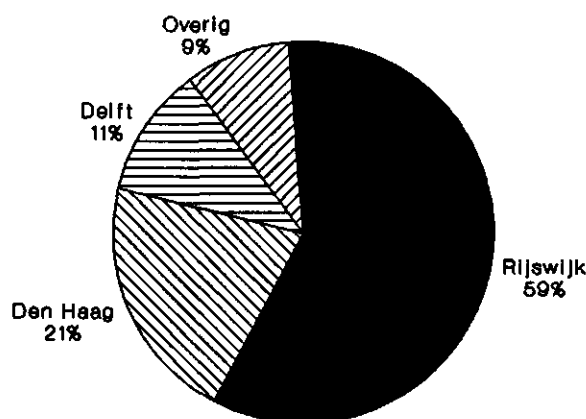
Afb. 9 Respondenten op het Ermerzand naar gemeente van herkomst, met verdere uitsplitsing naar plaats voor de gemeente Emmen.

Zoals Afbeelding 9 laat zien, komen de meeste respondenten uit de gemeenten Emmen en Sleen. Binnen deze twee gemeenten is op grond van de postcodes een verdere verdeling naar woonplaats mogelijk. In de gemeente Emmen blijkt de plaats Emmen het leeuwedeel van de respondenten voor haar rekening te nemen. Afbeelding 10 geeft aan dat de onderverdeling voor de gemeente Sleen niet gedomineerd wordt door één plaats. Sleen, Veenoord en Erm eisen ieder een ongeveer een derde van de respondenten voor zich op.

Afb. 10 Respondenten op het Ermerzand naar gemeente van herkomst, met verdere uitsplitsing naar plaats voor de gemeente Sleen.

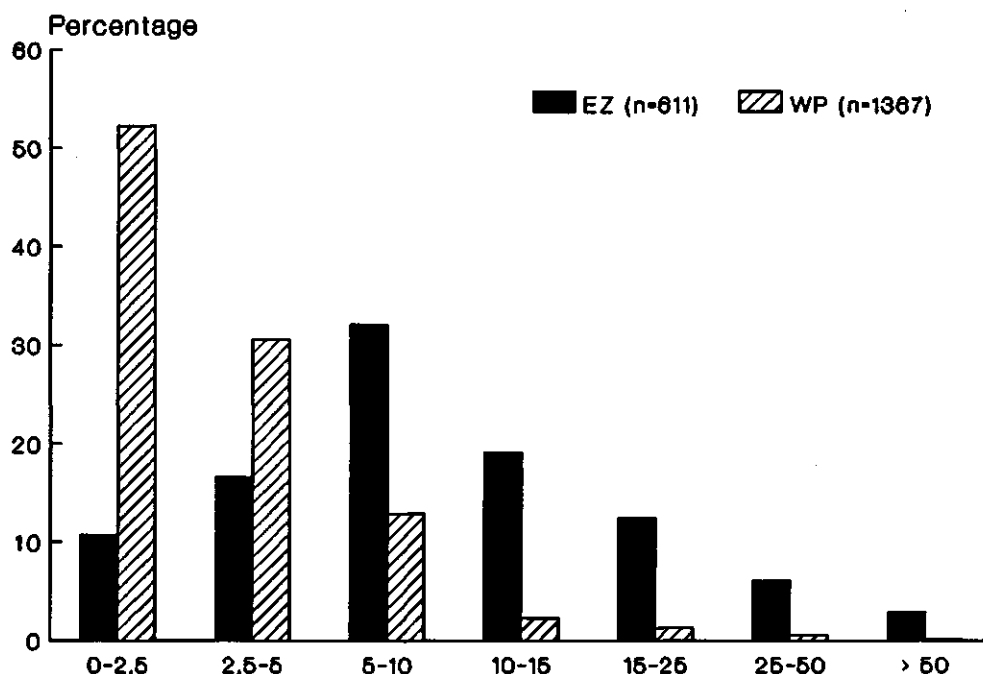
Op het Wilhelminapark blijkt het grootste deel van de bezoekers afkomstig te zijn uit Rijswijk, met Den Haag op de tweede, en Delft op de derde plaats (zie Afbeelding 11). Verdere uitsplitsing naar plaats is niet mogelijk, omdat gemeente en plaats hier steeds samenvallen.

Naar gemeente

Afb. 11 Respondenten op het Wilhelminapark naar gemeente van herkomst.

Bovenstaande afbeeldingen geven impliciet al enige informatie omtrent de afgelegde afstand om naar het project te komen. Er is echter ook meer rechtstreekse informatie voorhanden: indien zij rechtstreeks van het overnachtingsadres naar het project gekomen zijn, is de respondenten gevraagd een schatting te maken van de afgelegde afstand. In Afbeelding 12 wordt deze informatie weergegeven op jaarbasis.

Afb. 12 Afgelegde afstand (km) van de verblijfplaats van de respondent tot het project (alleen voor diegenen die rechtstreeks van verblijfplaats komen).

Voor het Ermerzand heeft de procentuele verdeling naar afstand een duidelijke top bij 5 tot 10 kilometer, de afstand van het project naar Emmen (en een deel van Coevorden). Voor het Wilhelminapark worden de percentages lager bij toenemende afstand. Hoewel de gemiddeld afgelegde afstand voor het Ermerzand groter is dan die voor het Wilhelminapark, mag hieruit niet zonder meer geconcludeerd worden dat de

"aantrekkingskracht" van het eerste project groter is dan die van het laatste. Hiervoor zou eerst gecorrigeerd dienen te worden voor de aantallen potentiële bezoekers die op de diverse afstanden van het project hun woon- of verblijfplaats hebben.

Tabel 19 Procentuele verdeling naar afgelegde afstand, per dagtype, per project (alleen voor degenen die rechtstreeks naar het project gekomen zijn).

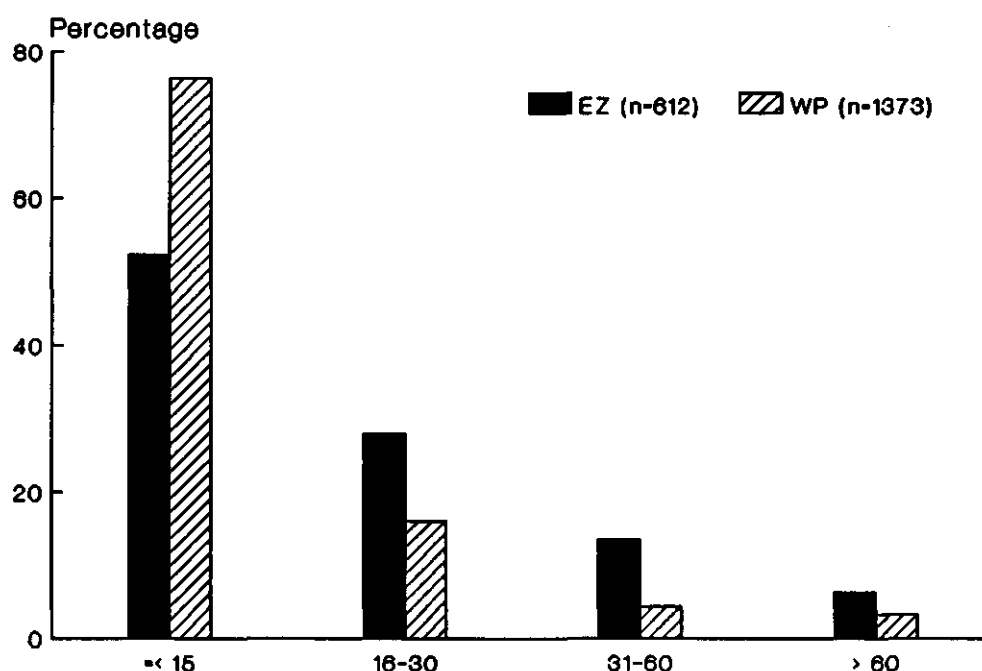
Afgelegde afstand naar project	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0 t/m 2,5 km	18	55	6	49	6	48	11	52
2,5 t/m 5 km	21	30	10	29	16	33	17	31
5 t/m 10 km	35	11	29	15	32	15	32	13
10 t/m 15 km (EZ)	14		22		23		19	
Meer dan 10 km (WP)		4		6		5		4
15 t/m 25 km (EZ)	10	-	16	-	14	-	13	-
Meer dan 25 km (EZ)	4	-	18	-	10	-	9	-
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	77	358	252	393	311	662	611	1367

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (10) = 35.6$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (6) = 9.8$; ns

Bij de uitsplitsing van de afstandsverdeling naar dagtype blijken er op het Ermerzand significante verschillen te zijn. De betreffende percentages zijn weergegeven in Tabel 19. Uit deze tabel kan opgemaakt worden dat de afgelegde afstand op werkdagen korter is dan op zaterdagen. Zondagen nemen een middenpositie in. Een mogelijke verklaring voor dit effect is gelegen in het feit dat voor de meeste mensen de beschikbare hoeveelheid vrije tijd op werkdagen geringer is. Hierdoor kan een grotere afstand (langere reistijd) al snel een bezwaar vormen. Dat het effect alleen op het Ermerzand gevonden wordt, zou samen kunnen hangen met een verschil in hoelang men gemiddeld genomen op het project wenst te verblijven. Het idee hierbij is dat de acceptatie van een bepaalde reistijd afhangt van de voorgenomen verblijfsduur. Deze laatste variabele wordt in de volgende paragraaf behandeld.

Een variabele waarvan men mag verwachten dat zij nauw samenhangt met de afgelegde afstand, is de reistijd. Inderdaad blijkt over het geheel genomen de reistijd op het Ermerzand langer te zijn dan op het Wilhelminapark. Enigszins merkwaardig is dat voor het Ermerzand het patroon in Afbeelding 13 geen duidelijke overeenkomst vertoont met dat in Afbeelding 12: voor reistijd wordt een aflopende reeks gevonden. Bij nader inzien kan dit verschil teruggevoerd worden op een wat grovere klasse-indeling voor reistijd. De afstand van Emmen tot het project bedraagt ongeveer 7 kilometer. Indien men zich per auto naar het project begeeft, is dit een afstand die binnen 15 minuten, de bovengrens van de laagste tijdsklasse, afgelegd kan worden.

Afb. 13 Reistijd (minuten) van verblijfplaats tot het project (alleen voor diegenen die rechtstreeks van verblijfplaats komen).

Moelijker te verklaren is dat bij uitsplitsing naar dagtype nu significante verschillen voor het Wilhelminapark worden gevonden, en niet voor het Ermerzand (zie Tabel 20). Alhoewel het beeld niet erg duidelijk is, lijkt op zondagen de reistijd wat langer te zijn dan op werkdagen en zaterdag. Een dergelijk resultaat past op zich wel bij de bovengenoemde suggestie dat de hoeveelheid vrije tijd op een bepaald dagtype mede bepaalt welke reistijden nog acceptabel zijn: op zondagen beschikken de meeste mensen over de meeste vrije tijd. De geringe overeenstemming tussen de resultaten voor afgelegde afstanden en reistijden wordt waarschijnlijk grotendeels veroorzaakt door niet parallel lopende klasse-indelingen voor deze twee variabelen en verschillen in de meest gebruikte wijze van vervoer per project.

Tabel 20 Procentuele verdeling naar reistijd, per dagtype, per project (alleen voor degenen die rechtstreeks naar het project gekomen zijn).

Reistijd naar project	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Maximaal 15 minuten	55	78	52	81	50	72	52	76
16 t/m 30 minuten	24	14	34	15	29	21	28	16
Langer dan 30 minuten	21	8	14	5	21	8	20	8
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	77	358	254	396	311	668	612	1373

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (4) = 7.7$; ns

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (4) = 16.2$; $p < .01$

De gegevens met betrekking op de wijze van vervoer staan op jaarbasis vermeld in Tabel 21. Zoals op grond van het verschil in de ligging van de beide projecten verwacht mag worden, bestaan er duidelijke verschillen. Op het Ermerzand komt een

meerderheid van de bezoekers (54%) per auto, terwijl op het Wilhelminapark de meerderheid (66%) er een niet-gemotoriseerde wijze van vervoer op na houdt. Zoals hiervoor al min of meer gesuggereerd werd, verschilt hierdoor de verhouding afstand-reistijd per project. Op het Ermerzand legt men, gemiddeld genomen, in dezelfde reistijd een grotere afstand af dan op het Wilhelminapark. Opgemerkt zij dat hierdoor de afgelegde afstand een minder goede indicator voor de relatieve aantrekkingskracht van beide projecten vormt, ook al wordt gecorrigeerd voor het aantal potentiële bezoekers die zich op de verschillende afstanden van het project bevinden. Een verdere uitsplitsing naar vervoerwijze lijkt hiervoor noodzakelijk. Zelfs indien een dergelijke correctie plaatsvindt, kan nog aangetekend worden dat het zich per auto verplaatsen in de stad meer tijd per kilometer vraagt dan op een autoweg.

Tabel 21 Procentuele verdeling naar wijze van vervoer op jaarbasis, per project.

Wijze van vervoer	Ermerzand	Wilhelminapark
Te voet	2	20
Per fiets	35	45
Per racefiets	1	1
Per bromfiets	2	1
Per motorfiets	1	1
Per auto	54	31
Overig	0	0
Onbekend	5	2
Totaal	100	100
N =	800	1807

Om te kijken of de vervoerkeuze ook afhankelijk is van de weersomstandigheden, wordt nu de verdeling naar vervoerwijze per seizoen gepresenteerd (Tabel 22). Op beide projecten bestaat een significant verband tussen seizoen en vervoerwijze. Op het Ermerzand komen in het na- en het hoogseizoen meer mensen per auto dan per fiets. In het winterseizoen geldt het omgekeerde. Hier geldt dus duidelijk niet dat bij slechter weer meer mensen per auto komen. Ook op het Wilhelminapark valt op dat in het winterseizoen een relatief klein deel van de mensen per auto komt, zeker in vergelijking met het voorseizoen. Het verdere patroon is moeilijk te duiden.

Tabel 22 Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per seizoen, per project.

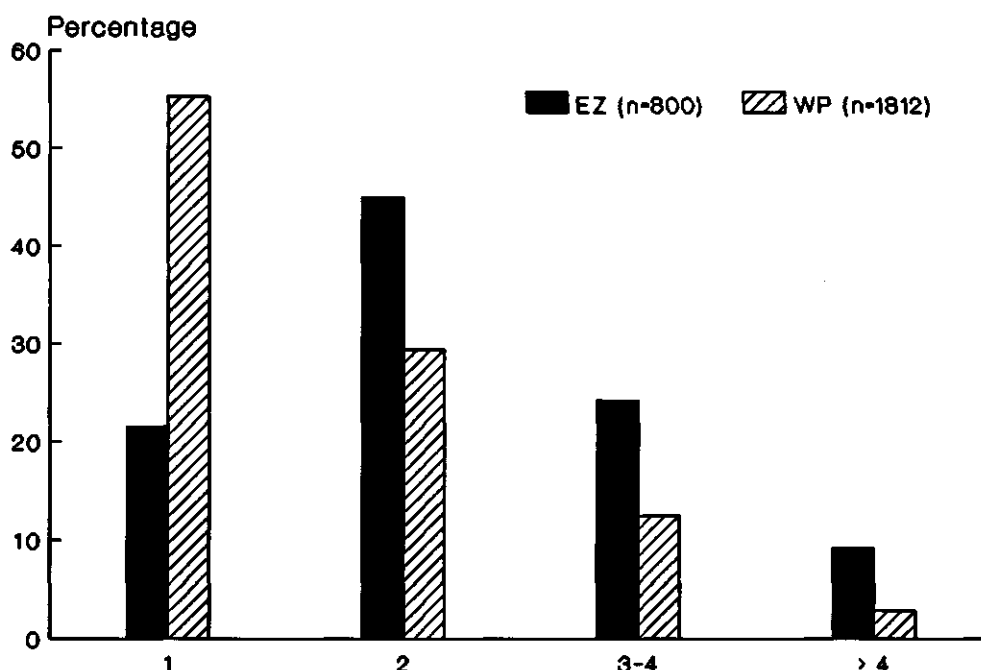
Wijze van vervoer	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Te voet	0	16	5	23	2	16	1	22	2	20
Per (brom)fiets	36	53	43	49	49	46	36	45	40	48
Per auto of motor	64	31	52	27	49	38	63	33	57	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	70	336	83	328	180	423	433	681	789	1769

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2(6) = 19.8$; $p < .01$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2(6) = 22.0$; $p < .01$

4.2 (Groeps)kenmerken van het bezoek.

In deze paragraaf worden enkele kenmerken behandeld die betrekking hebben op het verblijf op het project zelf. Daarbij gaat het nog steeds om het huidige bezoek, en niet om de bezoeken van de respondent in het algemeen. Kenmerken die in deze laatste categorie vallen, worden in de volgende paragraaf behandeld. Het eerste kenmerk dat hier gerapporteerd wordt, betreft de grootte van de groep waarmee de respondent het project bezoekt. In dit verband zij er nogmaals op gewezen dat de interviewers groepen bezoekers benaderden, waarbij één persoon ook als een "groep" werd beschouwd. Vervolgens werd, indien er in de groep meerdere personen boven de 15 jaar voorkwamen, degene die het eerst jarig werd als respondent geselecteerd.

Afb. 14 Aantal personen in de groep waarvan de respondent deel uitmaakt.

Zoals Afbeelding 14 laat zien, bestaan er een duidelijk verschil in de verdeling naar groeps-grootte tussen de projecten. Terwijl op het Ermerzand de meest voorkomende groeps-grootte twee bedraagt, komen op het Wilhelminapark de meeste bezoekers alleen. Dit suggereert ondermeer dat de bezoekers op het Wilhelminapark flexibeler in kunnen spelen op bijvoorbeeld plotseling beschikbaar gekomen vrije tijd: er zijn geen coördinatieproblemen die zulks verhinderen. Voor tweetallen bezoekers geldt dat beiden over vrije tijd moeten beschikken, wil er een bezoek plaats kunnen vinden. Dus als één van het tweetal op een bepaald dagtype over vrije tijd beschikt, zal dit op het Ermerzand minder vaak tot een bezoek leiden dan op het Wilhelminapark. Op grond van deze redenering mag verwacht worden dat het verschil in aantal bezoekers tussen werkdagen en zondagen op het Ermerzand groter is dan op het Wilhelminapark.

? in hoofdstuk 2 biedt enige empirische ondersteuning. Uit deze tabel blijkt dat op het Ermerzand het aantal benaderde respondenten op zondagen ongeveer een drievoud van het aantal op werkdagen is. Op het Wilhelminapark ligt deze factor rond de anderhalf. Hetzelfde geldt voor het de aantallen medewerking verlenende respondenten, en hierbinnen de aantallen recreanten. Er zijn ook andere mogelijke redenen

voor het grotere verschil tussen werk- en zondagen op het Ermerzand dan op het Wilhelminapark, met name de al eerder genoemde kortere reistijd voor het laatste project, en een hier eventueel mee gepaarde gaande kortere verblijfstijd. Voorlopig gaat de aandacht weer terug naar de groeps grootte.

Tabel 23 Procentuele verdeling naar groeps grootte, per dagtype, per project.

Groeps grootte	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
1 persoon	35	68	12	46	11	34	22	55
2 personen	44	23	33	32	52	42	45	29
3 of 4 personen	14	7	40	20	28	20	24	13
Meer dan 4 personen	7	2	15	2	9	5	9	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	111	496	313	504	377	815	800	1812

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2(6) = 69.9$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2(6) = 163.5$; $p < .001$

Bij uitsplitsing naar dagtype blijken er significante verschillen te bestaan, zowel op het Ermerzand als op het Wilhelminapark (zie Tabel 23). Voor beide projecten geldt, in overeenstemming met hetgeen hierboven gesuggereerd werd, dat alleenkomende bezoekers op werkdagen relatief sterker vertegenwoordigd zijn. Groepen met meer dan twee personen zijn sterker vertegenwoordigd in het weekeinde.

Tabel 24 Procentuele verdeling naar groeps grootte, per seizoen, per project.

Groeps grootte	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
1 persoon	22	53	32	61	25	55	17	50	22	55
2 personen	49	36	48	27	48	32	42	28	45	29
3 of 4 personen	22	9	17	11	19	11	29	18	24	13
Meer dan 4 personen	7	2	2	2	7	3	12	5	9	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	75	338	100	333	180	440	444	697	800	1812

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2(9) = 32.6$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2(9) = 40.4$; $p < .001$

Zoals Tabel 24 laat zien, bestaan er ook tussen de seizoenen significante verschillen in de verdeling naar groeps grootte. Grofweg kan gesteld worden dat de alleenkomende bezoekers sterker vertegenwoordigd zijn in het winterseizoen, en de groepen met meer dan twee personen sterker in het hoogseizoen. Het lijkt mogelijk eenzelfde soort redenering op te zetten als voor het effect van dagtype op de groeps grootte. De beschikbare hoeveelheid vrije tijd verschilt door school- en bouwvakvakanties structureel per seizoen. Verder ligt het voor de hand dat werkenden sowieso meer vrije dagen opnemen in het hoogseizoen. Alhoewel het niet duidelijk is in welke mate vakanties en vrije dagen gebruikt worden om openluchtrecreatieprojecten te bezoeken, zal dit deels zeker het geval zijn.

Een tweede kenmerk van de groep waarmee de respondent het project bezoekt, is de verdeling naar geslacht. In Tabel 25 worden de percentages voor de volgende driedeling gegeven: groepen met meer vrouwen dan mannen, groepen met evenveel vrouwen als mannen, groepen met meer mannen dan vrouwen. Ook éénpersoons "groepen" zijn hierbij gerekend. Het gemiddelde percentage mannen in de groep is 62% voor het Ermerzand, en 68% voor het Wilhelminapark. Bij vergelijking met de geslachtsverdeling voor de respondent zelf (zie Tabel 3 in hoofdstuk 3), blijkt dat voor beide projecten de twee verdelingen vrijwel identiek zijn. Dit impliceert dat de respondent representatief geacht mag worden voor de overige groepsleden.

Tabel 25 Geslachtsverhouding binnen de groep waarmee de respondent het project binnenkomt.

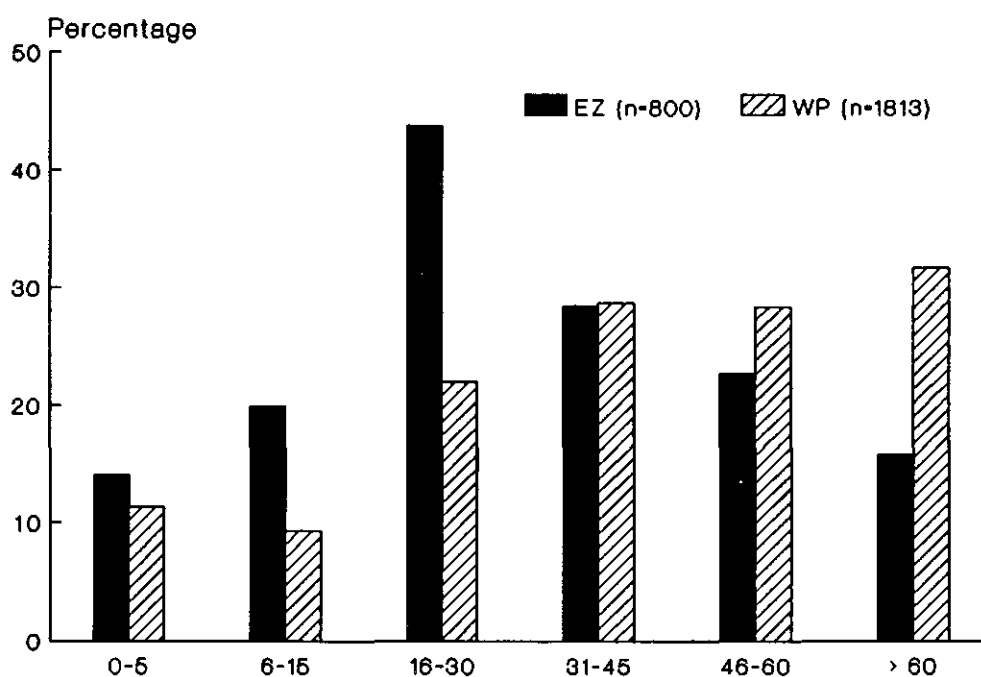
Verhouding mannen/vrouwen in de groep waarmee de respondent het project binnenkomt	Ermerzand	Wilhelminapark
Meer vrouwen dan mannen	18	19
Evenveel vrouwen als mannen	39	25
Meer mannen dan vrouwen	43	56
Totaal	100	100
N =	800	1813

Ter aanvulling van de sexe-verdeling binnen de groep kan nog vermeld worden dat op het Ermerzand slechts 7% van de vrouwen alleen komt, tegenover 32% van de mannen. Op het Wilhelminapark zijn beide percentages hoger, maar het verschil blijft. Hier komt namelijk 33% van de vrouwen alleen, versus 67% van de mannen.

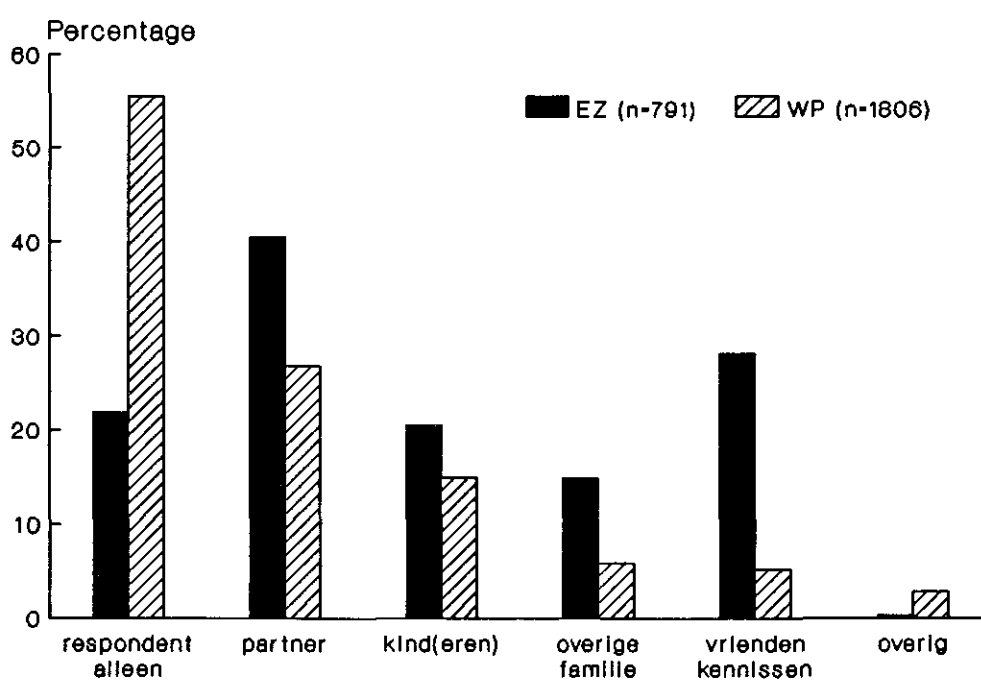
Een derde kenmerk van de groep is de samenstelling naar leeftijd. Afbeelding 15 geeft de frequenties van groepen waarin een bepaalde leeftijdsklasse voorkomt op jaarbasis weer. Dit is dus niet echt de samenstelling van de groep naar leeftijd: het aantal personen binnen een leeftijdsklasse in de groep wordt niet meegenomen. Vanuit theoretisch oogpunt is de vraag naar het aantal groepen waarin een bepaalde leeftijdsklasse voorkomt echter minstens zo informatief als de vraag naar het aantal personen in een bepaalde leeftijdsklasse over alle groepen heen. Indien bijvoorbeeld aangenomen wordt dat (met name) jonge kinderen restricties opleggen aan en bij het bezoeken van een openluchtrecreatieproject, dan is het belangrijker dat iemand uit die leeftijdsklasse in de groep aanwezig is, dan hoeveel groepsleden er in deze klasse vallen.

Terwijl op het Ermerzand een duidelijke top bij de leeftijden van 16 tot en met 30 jaar wordt bereikt, blijft op het Wilhelminapark de frequentie toenemen met de leeftijd. Voor de leeftijden van 15 jaar en ouder zijn deze resultaten in overeenstemming met de leeftijdsverdeling voor de respondenten zelf (zie hoofdstuk 3). Bezoekers jonger dan 15 jaar werden niet geïnterviewd. De overeenkomst suggereert wederom dat de respondent representatief is voor de overige groepsleden van 15 jaar en ouder.

Een laatste kenmerk van de groep waarmee de respondent het project bezoekt, vormen de relaties tussen de respondent en de overige groepsleden. Ook nu wordt de frequentie gerapporteerd van groepen waarin een bepaald type relatie voorkomt. Allereerst worden in Afbeelding 16 de gegevens op jaarbasis gepresenteerd. Doordat men op het Wilhelminapark het project veelal alleen bezoekt (meer dan 50%!), komen alle typen relaties op het Ermerzand vaker voor dan op het Wilhelminapark. Dit in aanmerking genomen, valt verder het verschil op in de frequentie waarmee men het project met vrienden en kennissen bezoekt. Op "partner" na is dit op het Ermerzand zelfs het meest voorkomende type relatie.

Afb. 15 Voorkomende leeftijdsklassen binnen de groep waar de respondent deel van uitmaakt.

Afb. 16 Voorkomende relaties tussen de respondent en de overige groepsleden.

De frequentie van groepen waarin een bepaald type relatie voorkomt, verschilt per dagtype. Uit Tabel 26 blijkt dat het globale patroon op beide projecten gelijk is. Doordat men met name op werkdagen alleen komt, komen bijna alle typen relaties relatief vaker voor in het weekeinde.

Tabel 26 Percentage groepen waarin het genoemde type relatie voorkomt, per dagtype, per project.

Type relatie	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Partner * #	33	17	44	33	48	45	41	27
(Eigen) kinderen * #	11	9	36	21	25	23	21	20
Overige familie #	12	3	18	8	13	10	15	6
Vrienden, kennissen *	19	5	38	5	35	6	28	5
Respondent is alleen * #	35	68	12	47	11	34	22	56
Totaal	110	102	148	114	132	118	127	114
N =	111	497	306	495	372	810	791	1806

* : interactie met dagtype voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

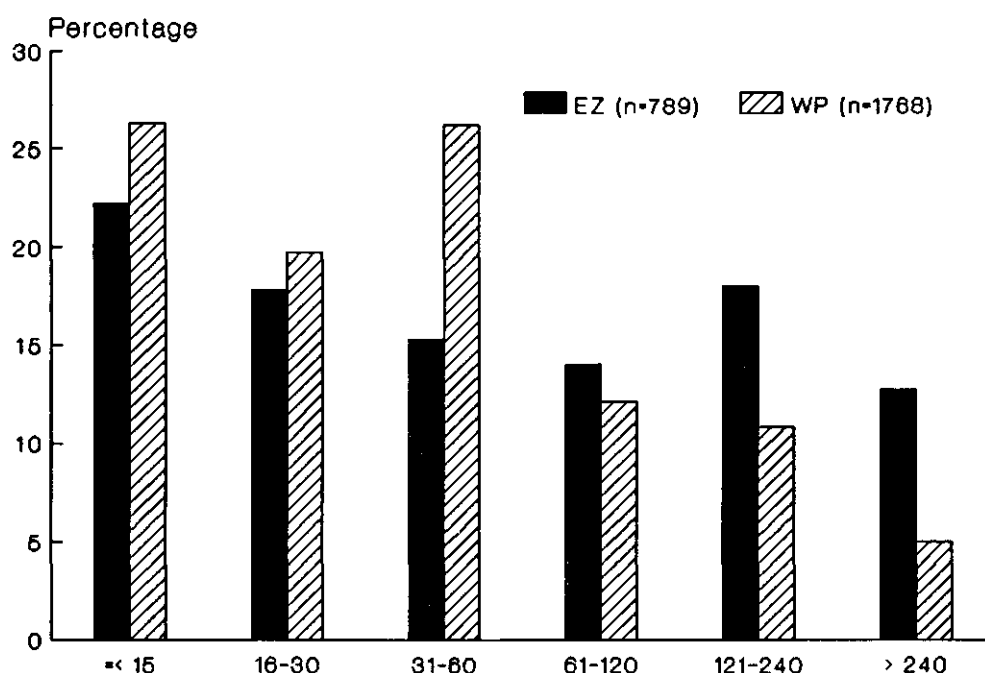
: interactie met dagtype voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Een ander kenmerk van het bezoek is de (voorgenomen) verblijfstijd op het project. Zoals uit Afbeelding 17 af te lezen valt, is de gemiddelde (voorgenomen) verblijfstijd op het Ermerzand langer dan op het Wilhelminapark. Het verschil is echter niet erg groot. Wat met name in het oog springt, is dat ook op het Ermerzand nog vrij veel mensen verwachten een half uur of minder op het project door te brengen. Dit is daarom opvallend omdat, behalve voor de inwoners van Erm (die echter minder dan 10% van de steekproef vormen), het project toch al snel op meer dan twee kilometer afstand van de eigen woning ligt. De reistijd lijkt hiermee, in verhouding tot de verblijfstijd, aanzienlijke vormen aan te nemen.

Ook nu lijken er weer belangrijke verschillen per dagtype en per seizoen te bestaan. Om te beginnen met dagtype, hiervoor staan de resultaten weergegeven in Tabel 27. Een overeenkomst tussen beide projecten is dat op werkdagen relatief veel korte verblijfstijden worden opgegeven. Echter, terwijl op het Ermerzand de langere verblijfstijden met name op de zaterdag geconcentreerd zijn, bestaat er op het Wilhelminapark in dit opzicht weinig verschil tussen zaterdagen en zondagen.

Het patroon voor de voorgenomen verblijfstijd per seizoen komt globaal gesproken voor beide projecten op het volgende neer. Verblijfstijden van maximaal een uur komen relatief meer voor in het na- en het winterseizoen, terwijl langere verblijfstijden relatief meer voorkomen in het voor- en het hoogseizoen (zie Tabel 28). Dit duidt erop dat men in de laatste twee seizoenen weersgevoelige activiteiten op het project ontplooit die langere tijd volgehouden kunnen worden, zoals bijvoorbeeld zonnebaden.

Hierboven werd al gerefereerd aan het belang van de activiteiten die men op het project onderneemt. Enige informatie omtrent deze activiteiten bieden de antwoorden op de vraag naar de belangrijkste voorgenomen activiteiten. Een respondent mocht maximaal vier antwoorden geven. In Tabel 29 worden de percentages voor de verschillende (categorieën van) activiteiten op jaarbasis gerapporteerd. Bijna alle activiteiten zijn op beide projecten mogelijk: het Ermerzand heeft alleen geen natuurtuin. Eén van de verschillen tussen de beide projecten is dat men op het Ermerzand gemiddeld genomen meer activiteiten opgeeft dan op het Wilhelminapark.

Afb. 17 Voorgenomen verblijfstijd op het project (minuten).

Tabel 27 Voorgenomen verblijfstijd per dagtype, per project.

Voorgenomen verblijfstijd	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Max. 15 minuten	30	29	12	21	18	23	22	26
16 t/m 30 minuten	21	21	9	19	19	18	18	20
31 t/m 60 minuten	18	28	6	27	17	23	15	26
61 t/m 120 minuten	19	11	7	12	12	15	14	12
121 t/m 240 minuten	9	10	33	12	21	12	18	11
Langer dan 4 uur	3	3	34	9	13	8	13	5
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	110	489	306	496	371	778	789	1768

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (10) = 142.7$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (10) = 38.1$; $p < .001$

Dit hoeft er niet noodzakelijkerwijs op te duiden dat men op het Ermerzand ook "actiever" is: de langere voorgenomen verblijfstijd op dit project kan hier ook debet aan zijn.

De top-drie van voorgenomen activiteiten verschilt geheel per project. Op het Ermerzand bestaat deze top-drie uit zwemmen, zonnebaden, en rondkijken. Op het Wilhelminapark uit wandelen op het project, fietsen op het project, en doorgaande fietstochten. Dat de wintersporten niet zijn beoefend zegt in mindere mate iets over de aantrekkingskracht van de beide projecten in dit opzicht, dan over het soort winter: het winterseizoen 1989/1990 werd gekenmerkt door het geheel ontbreken van winterse omstandigheden.

Tabel 28 Procentuele verdeling naar voorgenomen verblijfstijd per seizoen, per project.

Voorgenomen verblijfs- tijd	Na- seizoen		Winter- seizoen		Voor- seizoen		Hoog- seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Max. 15 minuten	23	30	26	31	30	25	18	21	22	26
16 t/m 30 minuten	29	19	31	24	24	15	11	20	18	20
31 t/m 60 minuten	19	25	26	28	12	22	14	28	15	26
61 t/m 120 minuten	24	9	9	9	8	21	17	10	14	12
121 t/m 240 minuten	4	12	1	6	22	12	23	14	18	11
Langer dan 4 uur	1	5	8	2	4	5	19	8	13	5
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	71	333	95	315	180	435	443	695	789	1768

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (15) = 149.5$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (15) = 91.1$; $p < .001$

Tabel 29 Percentage respondenten dat voornemens is de genoemde activiteit uit te voeren, per project (maximaal 4 antwoorden toegestaan).

Voorgenomen activiteit	Ermerzand	Wilhelmina- park
Wandelen, specifiek op het terrein van het project	19	29
Doorgaande wandeling	1	4
Wandelen tijdens middagpauze	0	1
Fietsen, specifiek op het terrein van het project	9	19
Doorgaande fietstocht	17	19
Zonnebaden	31	11
Zwemmen	31	3
Surfen (plankzeilen)	4	0
Kanoën/roeien	2	0
Hond uitlaten	2	13
Conditietraineren/trimmen	0	2
Vissen	1	7
(Bal)spelen	6	1
Met kinderen spelen	6	7
Rondkijken	25	7
Duiken	0	0
Lunch nuttigen	5	1
Overig eten/drinken	7	1
Bezoek speelplaats	0	1
Bezoek natuurtuin	0	0
Wintersporten (schaatsen, langlaufen, sleetje rijden)	0	0
Anders	12	10
Totaal	178	136
N =	797	1813

Bij de uitsplitsing naar dagtype en seizoen zijn een aantal activiteiten samengevoegd. De oorspronkelijke lijst van 24 met name genoemde activiteiten is ingedikt tot 8 categorieën. Verder is de categorie "anders" buiten de analyse gehouden, omdat de activiteiten die hier genoemd worden per dagtype en/of seizoen systematisch kunnen verschillen.

Op het Ermerzand worden de grootste verschillen gevonden tussen werkdagen en zaterdagen (zie Tabel 30). Terwijl op werkdagen relatief het meest gewandeld en gefietst wordt, wordt op zaterdagen veel meer gezonnebaad en gezwommen. De zondag neemt wat dit betreft een middenpositie in. Spelen met de kinderen en/of een bal vertoont hetzelfde patroon als zonnebaden en zwemmen. De resultaten voor het Wilhelminapark komen in zoverre overeen met die voor het Ermerzand dat ook hier op werkdagen relatief het minst gezonnebaad en gezwommen wordt. In hoofdstuk drie kwam al aan de orde dat op werkdagen de leeftijd van de respondenten hoger ligt dan in het weekeinde. Waarschijnlijk worden dus de verschillende activiteiten (wandelen en fietsen versus zonnebaden en zwemmen) niet alleen op verschillende dagen, maar deels ook door verschillende personen ondernomen.

Tabel 30 Percentage respondenten dat voornemens is de genoemde activiteit uit te voeren, per dagtype, per project (maximaal 4 antwoorden toegestaan).

Voorgenomen activiteiten	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Wandelen *	24	34	10	33	20	32	20	34
Fietsen * #	41	39	7	28	19	37	26	37
Zonnebaden * #	11	8	63	13	38	16	31	11
Waterrecreatie * #	15	9	70	15	36	11	33	10
(Bal)spelen *	1	1	17	2	7	2	6	1
Met kinderen spelen * #	2	5	15	8	7	10	6	7
Rondkijken	28	7	23	10	23	7	25	7
Eten en drinken #	8	1	16	3	12	3	11	2
Hond uitlaten (alleen voor WP) #	-	15	-	15	-	10	-	13
Totaal	130	119	221	127	162	128	158	122
N =	111	495	312	491	376	811	797	1800

* : interactie met dagtype voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met dagtype voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

De verschillen tussen de seizoenen zijn niet spectaculair, en voor een belangrijk deel terug te voeren op verschillen in de gemiddelde weersgesteldheid per seizoen. Het is onduidelijk waarom op het Ermerzand "wandelen" wel en "fietsen" niet seizoensafhankelijk is, terwijl op het Wilhelminapark het omgekeerde gevonden wordt: "wandelen" niet, en "fietsen" wel seizoensafhankelijk (Tabel 31).

Twee andere punten die overblijven zijn het relatief hoge percentage "rondkijkers" in het winterseizoen op het Ermerzand, en het relatief lage percentage "hond-uitlaters" in het hoogseizoen op het Wilhelminapark. Dit eerste resultaat moet waarschijnlijk voor een belangrijk deel verklaard worden door het afvallen van twee andere activiteiten die op jaarbasis op het Ermerzand een belangrijke positie innemen: zwemmen en zonnebaden. Impliciet wordt hiermee gesuggereerd dat wandelen en fietsen minder goede substituten voor zwemmen en zonnebaden zijn dan rondkijken.

Eenzelfde soort verklaring kan ook voor het tweede punt opgevoerd worden. In het hoogseizoen verschilt het absolute aantal hond-uitlaters op het Wilhelminapark niet sterk van dat in de andere seizoenen. Doordat het aantal overige bezoekers echter sterk toeneemt in het hoogseizoen, neemt het aantal hond-uitlaters relatief gezien af.

Tabel 31 Percentage respondentent dat voornemens is de genoemde activiteit uit te voeren, per seizoen, per project (maximaal 4 antwoorden toegestaan).

Voorgenomen activiteit	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Wandelen *	49	35	37	37	14	31	13	31	20	34
Fietsen #	27	42	21	42	23	33	29	34	26	37
Zonnebaden * #	5	7	5	6	25	13	44	17	31	11
Waterrecreatie * #	11	8	3	5	25	11	48	17	33	10
(Bal)spelen * #	0	0	3	1	7	1	7	3	6	1
Met kinderen spelen * #	5	3	4	6	5	7	7	9	6	7
Rondkijken *	26	7	36	6	28	7	20	9	25	7
Eten en drinken #	17	1	10	0	9	1	11	5	11	2
Hond uitlaten (alleen voor WP) #	-	17	-	14	-	15	-	9	-	13
Totaal	140	120	119	117	136	119	179	134	158	122
N =	74	355	100	332	178	433	444	699	797	1800

* : interactie met seizoen voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met seizoen voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

4.3 Kenmerken voorafgaande bezoeken

In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden enige kenmerken besproken die niet zozeer betrekking hebben op het bezoek op het moment van het interview, maar gaat het meer om het karakteriseren van het bezoekspatroon van de respondenten. De eerste vraag is natuurlijk of men het project al eerder bezocht heeft. In Tabel 32 staan de antwoorden op deze vraag weergegeven, zowel op jaarbasis als uitgesplitst naar dagtype. Aangetekend kan worden dat er grote verschillen binnen de categorie "recidivisten" mogelijk zijn: het kan hier om een respondent gaan die het project slechts éénmaal eerder bezocht heeft, of om een respondent die het project vrijwel dagelijks bezoekt.

Tabel 32 Procentuele verdeling nieuwelingen/recidivisten, per dagtype, per project.

Soort bezoeker	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Nieuweling	23	3	20	7	10	9	17	6
Recidivist	77	97	80	93	90	91	83	94
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	111	497	314	504	378	816	800	1813

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (2) = 18.8$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (2) = 17.5$; $p < .001$

Uit de gegevens op jaarbasis blijkt dat de overgrote meerderheid van de geïnterviewde bezoekers het project al eens eerder heeft bezocht. Gegeven dat de non-respons bij dit onderzoek voor een deel veroorzaakt wordt doordat men al bij een eerdere

gelegenheid meegewerkt heeft, zal het percentage geïnterviewde recidivisten eerder een onder- dan een overschatting van het werkelijke percentage zijn.

Bij het vergelijken van de verschillende dagtypen valt op dat het patroon voor het Ermerzand precies het omgekeerde is van dat voor het Wilhelminapark. Terwijl op het Ermerzand het percentage recidivisten oploopt van werkdagen, via zaterdagen, naar zondagen, daalt op het Wilhelminapark het percentage in deze volgorde. Een verklaring hiervoor is vooralsnog niet voorhanden.

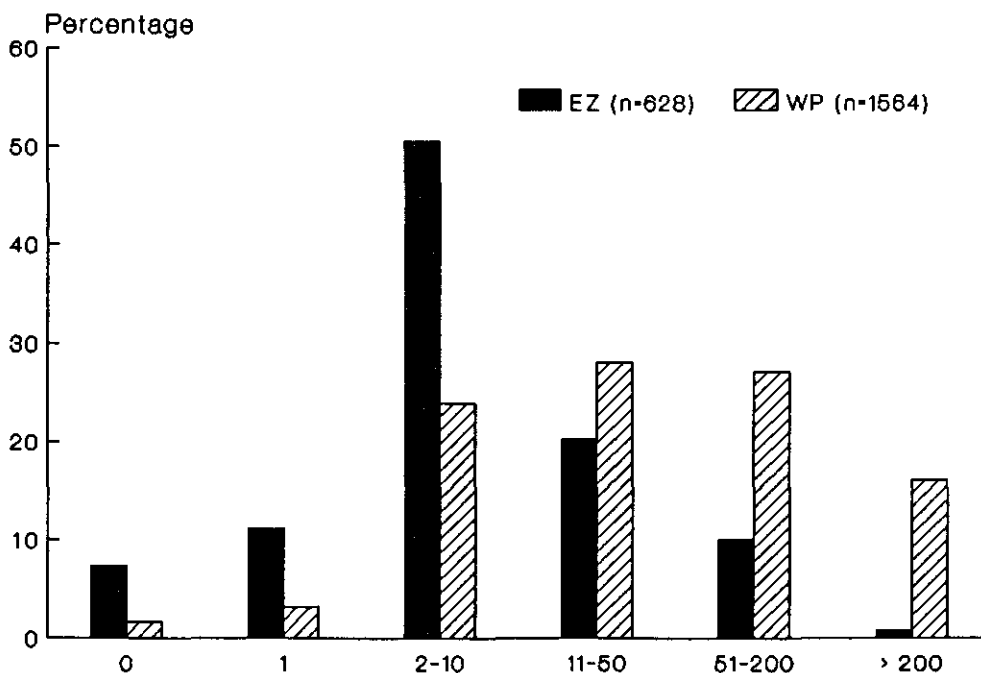
Tabel 33 Procentuele verdeling nieuweling/recidivist, per seizoen, per project.

Soort bezoeker	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Nieuweling	28	6	8	3	10	6	22	8	17	6
Recidivist	73	94	92	97	90	94	78	93	83	95
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	75	338	100	333	180	440	445	700	800	1813

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 26.5$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (3) = 7.5$; ns

Bij de vergelijking tussen de seizoenen blijkt alleen op het Ermerzand een significant verschil te bestaan (zie Tabel 33). Het percentage recidivisten is hier in het na- en in het hoogseizoen lager dan in de andere twee seizoenen. Ook voor dit patroon is geen directe verklaring voorhanden. Misschien dat een verdere uitsplitsing van de recidivisten naar bezoekfrequentie meer inzicht geeft. Dit is namelijk de volgende variabele die gerapporteerd wordt.

Afb. 18 Bezoekfrequentie van recidivisten in de afgelopen 12 maanden (alleen voor degenen waarvan het eerste bezoek meer dan 12 maanden geleden plaatsvond).

In Afbeelding 18 wordt de procentuele verdeling naar bezoekfrequentie op jaarbasis weergegeven. Terwijl op het Ermerzand het merendeel van de respondenten het project in de afgelopen 12 maanden zo'n 2 tot 10 keer bezocht heeft, ligt de bezoekfrequentie op het Wilhelminapark aanzienlijk hoger. Een frequentie van boven de 200 bezoeken is hier nog heel gewoon. Dit geeft aan dat er een grote groep bezoekers is die het Wilhelminapark wekelijks en soms zelfs dagelijks bezoekt.

Voor de uitsplitsing naar dagtype en seizoen is gekozen voor een iets afwijkende categorie-indeling. De indeling is nu zo gekozen dat met name de groep van respondenten die een project ongeveer één keer per week bezoekt ook in één categorie valt (26 tot 75 keer). Tabel 34 laat zien dat op beide projecten de hoogste bezoekfrequenties relatief vaker op werkdagen voorkomen. Dit zijn op het Wilhelminapark met name degenen die het project (bijna) dagelijks bezoeken. Verder komen op het Ermerzand de laagste frequenties met name op zaterdagen voor, terwijl op het Wilhelminapark dit eerder op zondagen het geval is.

Tabel 34 Procentuele verdeling naar bezoekfrequentie laatste 12 maanden, per dagtype, per project (alleen recidivisten met eerste bezoek meer dan 12 maanden geleden).

Bezoekfrequentie recidivisten (1e bezoek meer dan 12 mnd terug)	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0-2 maal	21	5	30	6	26	9	25	6
3-9 maal	24	13	37	15	31	23	29	16
10-25 maal	30	18	19	27	24	30	26	22
26-75 maal	9	18	10	18	15	19	11	18
76-150 maal	15	16	4	13	4	13	8	14
Meer dan 150 maal	2	31	1	21	1	8	1	23
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	82	432	229	432	326	687	628	1564

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (10) = 25.8$; $p < .01$

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (10) = 125.8$; $p < .001$

Opgemerkt kan worden dat op het Ermerzand de bezoekfrequentie naar dagtype niet parallel loopt met het percentage recidivisten. Dit houdt in dat het hoge percentage recidivisten op zondagen (zie de al besproken Tabel 32) voor een belangrijk deel uit recidivisten met vrij lage bezoekfrequenties bestaat. Dit type recidivist heeft natuurlijk een kleinere kans om al eens eerder meegewerkt te hebben dan recidivisten met een hogere bezoekfrequentie. Hiermee is een mogelijke verklaring voor het patroon in Tabel 32 geïmpliceerd. Op het Wilhelminapark loopt de bezoekfrequentie naar dagtype wel parallel met het percentage recidivisten.

In Tabel 35 staan de gegevens voor de uitsplitsing naar seizoen vermeld. Op het Ermerzand lijkt de bezoekfrequentie over het geheel genomen het laagst te liggen voor de recidivisten die in het hoogseizoen geïnterviewd werden. Er komen in dit seizoen met name relatief veel recidivisten die niet vaker dan 2 maal in de twaalf maanden komen (incidentele bezoekers). Verder zijn de verschillen niet echt duidelijk. De bezoekfrequenties per seizoen op het Wilhelminapark lijken met name voor het winterseizoen afwijkend te zijn. In dit seizoen komt een bezoekfrequentie van tussen de 26 en 75 maal minder vaak voor dan in de omliggende seizoenen, terwijl een bezoekfrequentie van tussen de 76 en 150 maal vaker voorkomt. Op zich is het goed voorstelbaar dat degenen die ook bij minder weer blijven komen, en daardoor op jaarbasis het project vaker bezoeken, in het winterseizoen oververtegenwoordigd zijn. Het is echter enigszins merkwaardig dat een dergelijk effect niet voor de allerhoogste

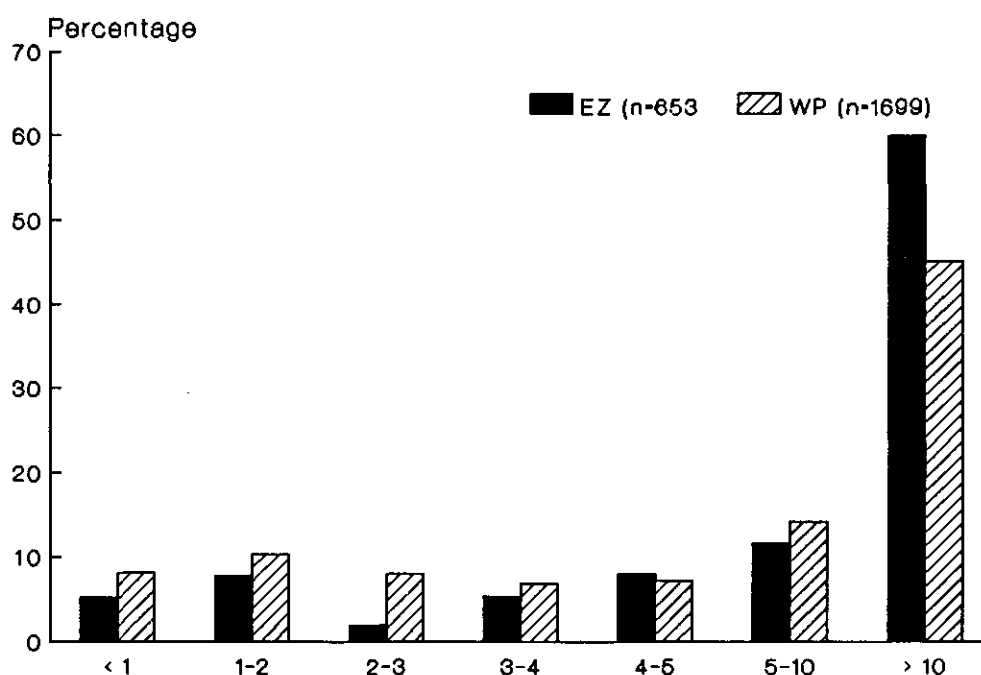
categorie van bezoekfrequenties (> 150 maal) gevonden worden, maar voor de op één na hoogste categorie (76-150 maal).

Tabel 35 Bezoekfrequentie in de afgelopen 12 maanden, per seizoen, per project (alleen indien eerste bezoek langer dan 12 maanden geleden).

Bezoekfrequentie	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0-2 maal	16	4	15	7	19	8	32	5	25	6
3-9 maal	30	15	24	13	31	19	30	17	29	16
10-25 maal	32	24	33	22	24	20	23	24	26	22
26-75 maal	12	20	19	16	13	21	8	18	11	18
76-150 maal	8	14	8	20	10	11	8	11	8	14
151 maal of vaker	2	23	2	23	3	21	0	24	1	23
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	51	293	89	297	155	372	327	585	628	1564

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\chi^2 (15) = 41.0$; $p < .001$

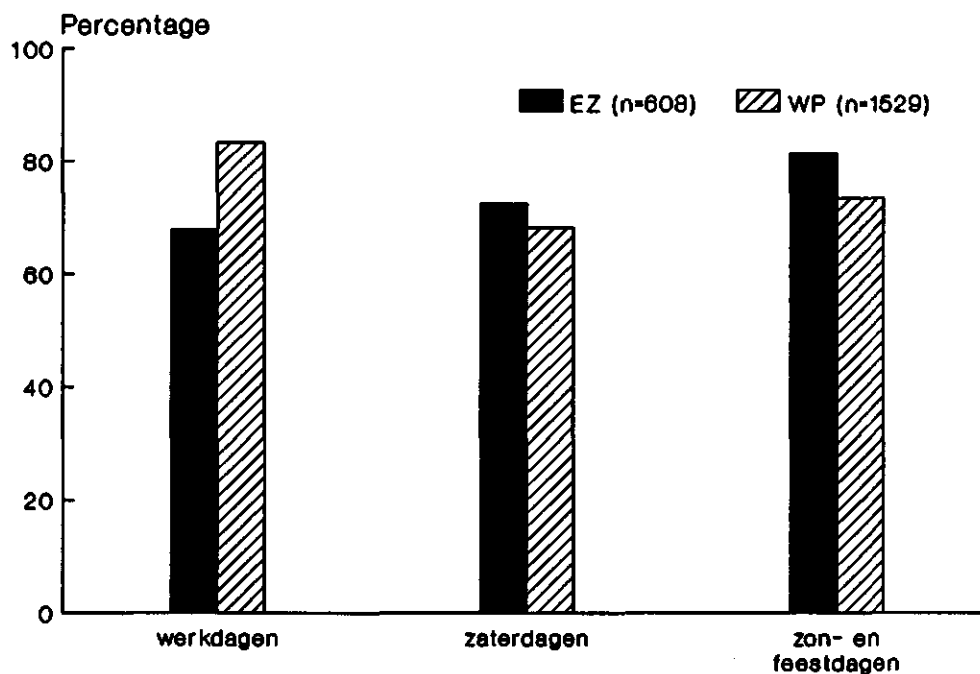
WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\chi^2 (15) = 27.8$; $p < .05$

Afb. 19 Aantal jaren dat recidivisten het project al bezoeken.

Behalve naar de frequentie van het bezoek, is ook gevraagd naar het aantal jaren dat men het project reeds bezoekt. Zoals Afbeelding 19 laat zien, geldt voor beide projecten dat de grootste categorie het project al meer dan 10 jaar bezoekt. Op het Ermerzand is dit zelfs een absolute meerderheid. Dit resultaat is consistent met dat uit het vorige hoofdstuk betreffende de woonduur in de huidige woonomgeving. Daar bleek dat voor beide projecten geldt dat een absolute meerderheid van de respondenten er al 10 jaar of langer dezelfde woonomgeving op na houdt.

Een laatste karakteristiek van het bezoeks patroon betreft de dagtypen waarop men het project bezoekt. Afbeelding 20 toont de gegevens op jaarbasis. Alhoewel de verschillen tussen de beide projecten niet groot zijn, komen op het Wilhelminapark verhoudingsgewijs meer recidivisten op werkdagen dan op het Ermerzand, terwijl voor de zondag het omgekeerde gevonden wordt. Dit, hier vrij zwakke patroon is hetzelfde als dat voor de percentages recidivisten onder de geïnterviewden.

Afb. 20 Dagtypen waarop recidivisten het project bezoeken (meerdere antwoorden per respondent mogelijk).

Tabel 36 Wijzigingen in de bezoekfrequentie in vergelijking met 12 maanden eerder (alleen indien eerste bezoek langer dan 12 maanden geleden).

Bezoekfrequentie t.o.v. eerdere jaren	Ermerzand	Wilhelminapark
Vaker	31	35
Even vaak	42	54
Minder vaak	27	11
Totaal	100	100
N =	593	1537

Er is ook gevraagd of de bezoekfrequentie in de afgelopen 12 maanden anders is geweest dan in de jaren daarvoor. Zoals Tabel 36 laat zien, geldt voor beide projecten dat men veelal het project even vaak bezoekt als eerdere jaren. Verder houden op het Ermerzand de bezoekers die vaker en degenen die minder vaak komen elkaar redelijk in evenwicht, terwijl op het Wilhelminapark een hogere bezoekfrequentie vaker voorkomt dan een lagere. De redenen voor de wijziging staan voor degenen die vaker komen in Tabel 37, en voor degenen die minder vaak komen in Tabel 38.

Tabel 37 Reden(en) voor hogere bezoekfrequentie dan 12 maanden geleden.

Reden(en) voor frequenter bezoek	Ermerzand	Wilhelminapark
Meer vrije tijd	30	24
Vaker mooi weer	45	25
Project is aantrekkelijker geworden	3	17
Onderneemt meer activiteiten buitenshuis	11	6
Kind(eren) in gezin gekomen	4	7
Andere veranderingen in gezinssamenstelling	4	4
Minder alternatieve bestemmingen voorhanden	3	1
Familie/kennissen wonen nu in de buurt	1	1
Zelf dichterbij komen wonen	2	7
Anders	20	24
Totaal	123	116
N =	178	529

Opvallend voor het Ermerzand is op de eerste plaats het hoge percentage respondenten dat het mooie weer in de laatste 12 maanden als reden voor de hogere bezoekfrequentie opgeeft. Daarnaast blijkt meer vrije tijd een belangrijke reden te zijn. Dezelfde twee redenen worden ook op het Wilhelminapark regelmatig genoemd. Een derde vrij belangrijke reden is hier dat het project aantrekkelijker is geworden. Alhoewel de inrichting van het Wilhelminapark de laatste jaren niet is gewijzigd, is de beplanting van het vrij jonge park wel steeds voller geworden. Het is mogelijk dat de toegenomen aantrekkelijkheid van het Wilhelminapark hier voor een groot deel op gebaseerd is.

Bij de redenen voor minder frequent bezoek valt op dat op beide projecten maar liefst meer dan 40% van de redenen niet één van de redenen is die in eerdere onderzoeken als de meest genoemde naar voren kwamen (zie o.a. PPD Noord-Holland, 1989). Verder springt minder vrije tijd er uit als een belangrijke reden voor een lagere bezoekfrequentie.

Tabel 38 Reden(en) voor minder frequent bezoek dan 12 maanden geleden.

Reden(en) voor minder frequent bezoek	Ermerzand	Wilhelminapark
Minder vrije tijd	21	19
Minder vaak mooi weer	14	14
Project is minder aantrekkelijk geworden	2	4
Onderneemt minder activiteiten buitenshuis	5	6
Kind(eren) in gezin gekomen	4	2
Andere veranderingen in gezinssamenstelling	10	7
Meer alternatieve bestemmingen voorhanden	11	1
Anders	44	43
Totaal	111	109
N =	161	163

Een laatste vraag, die niet alleen aan recidivisten is gesteld, is hoe men van het bestaan van het recreatieproject op de hoogte is geraakt. Uit Tabel 39 blijkt dat op het Ermerzand sociale contacten in deze een belangrijker rol spelen dan op het Wilhelminapark. Van de respondenten op het Ermerzand heeft 49% van anderen van

het bestaan van het project gehoord, of is met anderen meegekomen. Op het Wilhelminapark heeft 60% de aanleg meegemaakt, of het park zelf ontdekt. Verder speelt natuurlijk op beide projecten het wonen in de buurt van het project ook een belangrijke rol. Het grotere belang van sociale contacten op het Ermerzand houdt mogelijkverwijs verband met het eerder vermelde resultaat dat met dit project ook relatief vaker samen met anderen bezoekt in plaats van alleen.

Tabel 39 Wijze waarop respondenten van het bestaan van het project op de hoogte raakten (in procenten).

Informatiebron(nen)	Ermerzand	Wilhelminapark
Van horen zeggen	34	15
Met anderen meegekomen	15	4
Zelf ontdekt	14	26
Woont in de buurt	40	37
Aanleg meegemaakt	12	34
Toevallig langsgekomen	4	6
Via een krant	1	5
Via een bijzondere activiteit	0	1
Via folders	5	0
Anders	4	3
Weet niet	0	0
Totaal	129	100
N =	800	1813

4.4 Conclusies

In dit hoofdstuk kwam het bezoek ten tijde van het interview en het meer algemene bezoekpatroon van de respondenten aan bod. Zoals ook in eerder onderzoek gevonden werd, neemt op het Wilhelminapark het aantal bezoekers af naarmate de afstand tot de woonplaats, en hiermee de benodigde reistijd, toeneemt. Op het Ermerzand wordt dit beeld voor de afstand enigszins verstoord door de sterk ongelijke aantallen potentiële bezoekers op verschillende afstanden. Voor reistijd wordt echter wel hetzelfde patroon gevonden. Bij vergelijking van de verdeling naar reistijd valt op dat het Ermerzand minder gevoelig is voor reistijd dan het Wilhelminapark. In aanmerking nemende dat men op het Ermerzand ook nog relatief vaker gebruikt maakt van gemotoriseerd vervoer, is duidelijk dat het Ermerzand een groter verzorgingsgebied (tenminste in ruimtelijk opzicht) heeft dan het Wilhelminapark.

Een ander verschil tussen de beide projecten is dat men op het Wilhelminapark relatief meer alleen komt, en op het Ermerzand vaker met vrienden en/of kennissen. Al dan niet samenhangend hiermee is de voorgenomen verblijfstijd op het Ermerzand langer dan op het Wilhelminapark. Ook de meest frequent voorgenomen activiteiten verschillen per project. Op het Ermerzand zijn dit meer stationaire activiteiten zoals zwemmen en zonnebaden, terwijl op het Wilhelminapark met name wandelen en fietsen favoriet zijn.

De voorgenomen verblijfsduur moge op het Wilhelminapark dan korter zijn dan op het Ermerzand, de herhalingsfrequentie van bezoeken is er hoger. Een belangrijke overeenkomst tussen beide projecten is dat op beide een groot deel van de respondenten het project al meer dan 10 jaar bezoekt (zie Research voor Beleid, 1988, voor

een soortgelijk resultaat voor projecten rondom Rotterdam). Wat betreft de wijzigingen in de bezoekfrequentie suggereren de gegevens dat, terwijl op het Ermerzand de gemiddelde bezoekfrequentie redelijk stabiel is, deze op het Wilhelminapark enigszins is toegenomen. Een mogelijke structurele reden hiervoor is dat het Wilhelminapark nog een vrij jong project is, waarvan de groenaanplant steeds voller wordt, hetgeen het project als zodanig aantrekkelijker maakt. Dit laatste is een reden die op het Wilhelminapark vrij vaak door de respondenten gegeven wordt voor een frequenter bezoek.

Bij de verschillen tussen de dagtypen springen met name de volgende resultaten in het oog. Op werkdagen komt men over het algemeen relatief vaker alleen dan in het weekeinde, en is de voorgenomen verblijfstijd korter. De bezoekfrequentie van degenen die op werkdagen geïnterviewd zijn ligt hoger dan die in het weekeinde. Verder wordt op het Ermerzand, en in mindere mate op het Wilhelminapark, op werkdagen meer gewandeld en gefietst, en in het weekeinde meer gezonnebaad en gezwommen.

Als het gaat om seizoenseffecten, dan kan ruwweg gesteld worden dat het seizoen minder vaak invloed heeft op de bezoekenmerken dan het dagtype, en voor zover er wel effecten zijn, deze vaak overeenkomstige verschillen laten zien tussen het winter- en het hoogseizoen als tussen werkdagen en het weekeinde. Het naseizoen vertoont hierbij de meeste overeenkomst met het winterseizoen, en het voorseizoen met het hoogseizoen. Hierbij lijkt er soms ook een gemeenschappelijke causale factor te zijn voor het seizoens- en het dagtype-effect, zoals bijvoorbeeld de beschikbare hoeveelheid vrije tijd. Een belangrijke factor die alleen bij seizoenseffecten verklaringswaarde heeft, zijn de weersomstandigheden.

5 CONCURRENTIEPOSITIE

5.1 Concurrentiepositie algemeen

In deze eerste paragraaf wordt ingegaan op de positie van het bezoeken van de recreatieprojecten ten opzichte van andere vormen van vrijetijdsbesteding. In de volgende paragraaf wordt meer specifiek ingegaan op de positie van de beide projecten ten opzichte van soortgelijke projecten. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk, tenslotte, wordt gekeken naar punten waarop de bezoekers het project voor verbetering vatbaar achten.

Tabel 40 Procentuele verdeling naar het al dan niet hebben overwogen van alternatieve activiteiten, per dagtype, per project.

Wel/geen alternatieve activiteit overwogen	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Wel	23	19	25	29	27	33	25	25
Niet	78	81	75	71	73	67	75	76
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	100	488	309	496	376	805	764	1783

EZ : Ermerzand; interactie met dagtype: $\chi^2 (2) = 1.1$; ns

WP: Wilhelminapark; interactie met dagtype: $\chi^2 (2) = 30.3$; $p < .001$

Een eerste vraag is of de respondenten eigenlijk wel andere activiteiten overwogen hebben alvorens naar het recreatieproject te vertrekken. De antwoorden op deze vraag zijn samengevat in Tabel 40, zowel op jaarbasis als per dagtype. Op jaarbasis is het percentage bezoekers dat aangeeft een andere activiteit overwogen te hebben voor beide projecten precies gelijk: 25%. Echter, terwijl op het Ermerzand het percentage niet fluctueert al naar gelang het dagtype, wijkt op het Wilhelminapark de werkdag duidelijk af van het weekeinde: op werkdagen overwegen bezoekers minder vaak een alternatieve activiteit dan in het weekeinde. Dit versterkt het beeld dat reeds in de eerdere hoofdstukken naar voren kwam, waarbij met name op werkdagen veel gewoontegetrouwe, vaste bezoekers het Wilhelminapark frequenteren. Een kenmerk van een gewoonte is dat er geen expliciete beslissing aan het gedrag vooraf gaat.

Aan degenen die aangaven andere activiteiten overwogen te hebben, is vervolgens gevraagd aan te geven welke activiteiten dit dan waren. Zoals Tabel 41 laat zien, springen op het Ermerzand twee met name genoemde activiteiten er uit. Dit zijn fietsen/wandelen in gebieden met een overwegend niet-landelijk karakter, en winkelen en flaneren. Daarnaast valt op dat maar liefst 46% van de respondenten andere dan in de vragenlijst met name genoemde activiteiten heeft overwogen. Ook bij bezoekers van het Wilhelminapark scoort fietsen/wandelen in niet-landelijk gebied hoog. Hierna volgt een vrij brede sub-top, waartoe ook winkelen/flaneren behoort. Het percentage dat andere dan de met name genoemde activiteiten heeft overwogen is bij bezoekers van het Wilhelminapark minder dan de helft van het percentage bezoekers op het Ermerzand. Verder suggereren de totalen dat men op beide projecten veelal slechts één andere activiteit heeft overwogen. Opgemerkt zij dat dit een conservatieve schatting is, omdat de categorie "anders" voor een respondent in principe meer dan één activiteit kan omvatten.

Tabel 41 Percentage respondententen dat de genoemde activiteiten als alternatief voor bezoek van een recreatieproject heeft overwogen, per project op jaarbasis.

Activiteit die men overwogen heeft	Ermerzand	Wilhelmina-park
Fietsen/wandelen in landelijk gebied	7	8
Fietsen/wandelen elders	16	17
Familiebezoek	8	11
In tuin zitten	5	5
Lezen/rusten thuis	3	6
Bezoek openluchtwembad	1	1
Stadsbezoek	6	4
Strandbezoek	2	9
Sporten/sport kijken (niet op TV)	7	6
Tuinieren thuis of in volkstuin	2	8
TV kijken	2	9
Hobbyen/klussen in/rondom huis	3	7
Winkelen/flaneren	17	10
Bezoek attractiepark	2	2
Bezoek museum	1	1
Anders	46	21
Totaal	126	123
N =	187	432

Een laatste vraag aan de subgroep van respondenten die minstens één andere activiteit overwogen hebben, is waarom hun keuze in het voordeel van het bezoek aan een recreatieproject in het algemeen is uitgevallen. Op beide projecten wordt "mooi weer" het meest genoemd als reden, op enige afstand gevolgd door "prettig om buiten te zijn" (zie Tabel 42).

Tabel 42 Percentage respondententen dat genoemde reden opgeeft in verband met keuze voor bezoek aan het project, per project op jaarbasis.

Reden(en) keuze in voordeel bezoek project	Ermerzand	Wilhelmina-park
Mooi weer	47	37
Activiteiten-mogelijkheden	7	8
Grootste voorkeur	9	15
Voorkeur van anderen (bijv. de kinderen)	4	5
Tevoren afgesproken	1	1
Elders te druk	2	9
Goedkoop	4	4
Kost weinig moeite	5	5
Rustiger dan elders	2	15
Prettig om buiten te zijn	15	19
Anders	48	28
Totaal	143	146
N =	183	430

Ook nu valt weer op dat met name op het Ermerzand een hoog percentage van de respondenten (48%) z'n toevlucht neemt tot de categorie "anders". Bij de vergelijking van de beide projecten blijkt dat, terwijl dit op het Ermerzand nauwelijks genoemd

wordt, op het Wilhelminapark de rust in het park in vergelijking met andere lokaties als een vrij belangrijke reden naar voren komt.

De twee belangrijkste redenen, "mooi weer" en "prettig om buiten te zijn", zijn in de verdere analyse samengenomen. Er blijken dan significante verschillen tussen de seizoenen te bestaan in de frequentie waarmee deze "reden" genoemd wordt (zie Tabel 43). Alhoewel op het Ermerzand in sterkere mate dan op het Wilhelminapark, geldt voor beide projecten dat de genoemde reden belangrijker is in het na- en het winterseizoen dan in het voor- en het hoogseizoen. Terzijde kan opgemerkt worden dat deze reden niet een specifieke voorkeur voor het recreatieproject behelst, maar meer een voorkeur voor het buiten zijn in het algemeen. In dit verband lijkt het enigszins strijdig dat de genoemde alternatieve activiteiten zich voor het overgrote deel ook buitenshuis afspelen. Het is in dit verband natuurlijk mogelijk dat de respondenten bij de categorie "anders" voornamelijk activiteiten binnenshuis in gedachten hadden.

Tabel 43 Procentuele verdeling naar het niet/wel noemen van "mooi weer/prettig om buiten te zijn" als reden voor keuze van bezoek aan het project, per seizoen, per project.

Reden: mooi weer/prettig om buiten te zijn	Na-seizoen		Winter-seizoen		Voor-seizoen		Hoog-seizoen		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Niet genoemd	28	44	28	50	76	54	44	66	47	53
Wel genoemd	72	57	72	50	24	46	56	34	53	47
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	20	113	32	82	46	123	83	104	183	430

EZ : Ermerzand; interactie met seizoen: $\text{Chi}^2 (3) = 23.9$; $p < .001$

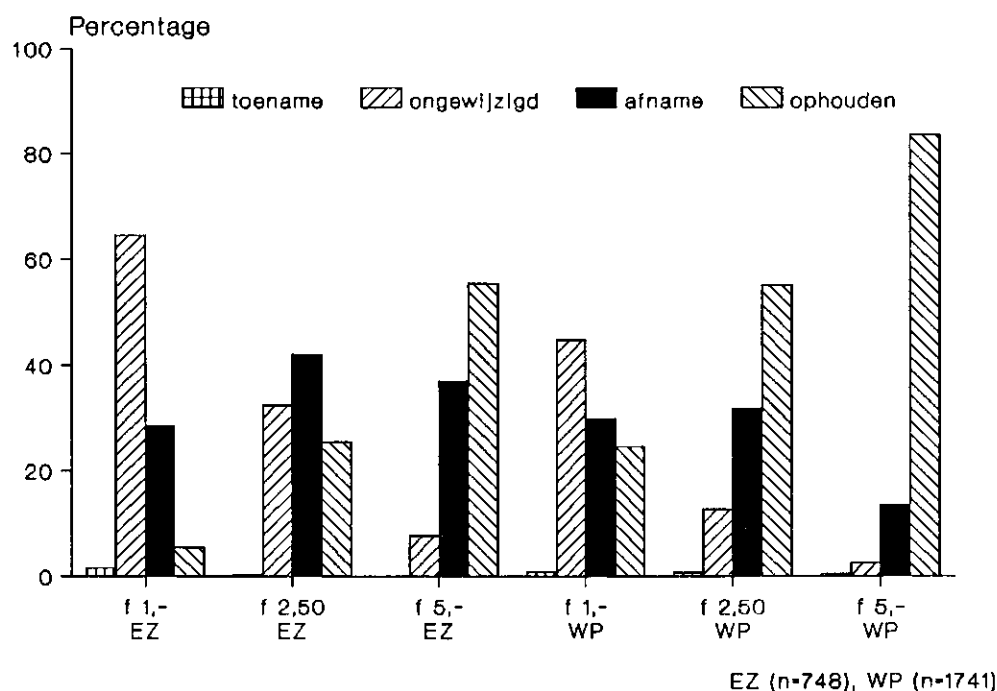
WP: Wilhelminapark; interactie met seizoen: $\text{Chi}^2 (3) = 11.3$; $p < .05$

In verband met wijzigingen in de concurrentiepositie is ook de vraag naar wijzigingen in de bezoekfrequentie, en de redenen hiervoor, die in het vorige hoofdstuk behandeld is, relevant. Zoals daar al gerapporteerd werd, houden op het Ermerzand de mensen die het project vaker bezoeker en degenen die het project minder vaak bezoeken elkaar redelijk in evenwicht. Op het Wilhelminapark komt meer frequent bezoek vaker voor dan minder frequent bezoek.

Niet alle genoemde redenen voor een wijziging in de bezoekfrequentie hebben betrekking op de concurrentiepositie van het project. Er kan een onderscheid gemaakt worden in wijzigingen in persoonlijke omstandigheden, wijzigingen in de concurrentiepositie, en een categorie "overig". Van het totaal van de in hoofdstuk vier genoemde redenen voor meer frequent bezoek, met uitsluiting van de categorie "anders", bestaat op het Ermerzand zo'n 6% uit redenen die vrij rechtstreeks verwijzen naar een verbeterde relatieve concurrentiepositie. Op het Wilhelminapark is dit zo'n 20%. Als het gaat om minder frequent bezoek, duidt op het Ermerzand zo'n 19% van de met name genoemde redenen op een verslechtering van de relatieve concurrentiepositie, en op het Wilhelminapark zo'n 8%.

Een mogelijk conclusie is dat terwijl de concurrentiepositie van het Ermerzand verzwakt is, die van het Wilhelminapark juist sterker is geworden. De hierboven genoemde percentages moeten echter met de nodige voorzichtigheid benaderd worden, zeker als het gaat om een totaal-indruk per project. Het percentage redenen in de categorie "anders" verschilt bij minder frequent bezoek namelijk sterk van dat bij frequenter bezoek. Verder is het toch al de vraag of op beide projecten de respon-

denken dezelfde soort redenen in gedachten hebben wanneer zij gebruik maken van de categorie "anders".

Afb. 21 Het effect dat entreeheffing volgens eigen zeggen zou hebben op de bezoekfrequentie, voor drie verschillende bedragen.

Een laatste vraag in deze paragraaf betreft het effect van een eventuele entreeheffing op de bezoekfrequentie, zoals door de respondenten zelf ingeschat. Hierbij is gevraagd naar het effect bij drie verschillende geldbedragen. De antwoorden geven een indicatie omtrent de waarde die de recreant toekent aan het bezoek van het project. Uit Afbeelding 21 blijkt dat de bezoekfrequentie op het Wilhelminapark sterker negatief beïnvloed wordt door (de hoogte van) de eventuele entreeheffing dan die op het Ermerzand. Een bezoek aan het Wilhelminapark heeft dus blijkbaar een lagere waarde dan een bezoek aan het Ermerzand. Twee opmerkingen zijn hier echter op hun plaats.

Ten eerste ligt de gemiddelde bezoekfrequentie op het Wilhelminapark hoger dan die op het Ermerzand. Een gelijkblijvende bezoekfrequentie drukt bij entreeheffing dus zwaarder op het budget van de gemiddelde bezoeker van het Wilhelminapark dan op dat van de gemiddelde bezoeker van het Ermerzand. In economische termen geformuleerd: het ligt voor de hand dat het marginale nut van een bezoek afneemt bij een hogere frequentie. Ten tweede, de gemiddelde verblijfsduur is op het Ermerzand langer dan op het Wilhelminapark. Als dus gekeken wordt naar de waarde per tijdseenheid, kan deze voor de beide projecten best gelijk zijn, of kan het Wilhelminapark zelfs hoger uitkomen dan het Ermerzand. Verder wordt op het Ermerzand in het voor- en het hoogseizoen op dagen met mooi weer al parkeergeld geheven. Op dit project kan dus sprake zijn van enige gewenning betreffende entreeheffingen.

5.2 Concurrentiepositie ten opzichte van soortgelijke projecten

In de vorige paragraaf werd al iets gezegd over de relatieve concurrentiepositie van de projecten. In deze paragraaf wordt meer expliciet ingegaan op de positie ten opzichte van soortgelijke recreatieprojecten. Een eerste vraag in dit verband is of men inderdaad ook andere, soortgelijke projecten bezoekt. Op het Ermerzand geven 444 van de 800 respondenten (56%) aan dit te doen. Op het Wilhelminapark zijn dit 1480 van de 1813 respondenten (82%). Hoeveel andere projecten men dan bezoekt, wordt aangegeven in Tabel 44.

Tabel 44 Procentuele verdeling naar aantal andere projecten dat men bezoekt, per project op jaarbasis.

Aantal andere projecten dat men bezoekt	Ermerzand	Wilhelminapark
1 Project	50	10
2 Projecten	33	18
3 Projecten	15	27
4 Projecten	3	21
5 Projecten	0	13
6 Projecten	0	9
Meer dan 6 projecten	0	2
Totaal	100	100
N =	444	1480

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat op het Wilhelminapark niet alleen een groter deel van de bezoekers wel eens een ander project bezoekt, maar dat dit deel van de bezoekers bovendien meer andere projecten bezoekt dan op het Ermerzand gebruikelijk is. Waarschijnlijk is dit resultaat voor een belangrijk deel toe te schrijven aan een verschil in het aantal soortgelijke projecten dat in de nabijheid van de onderzochte projecten gelegen is. Het aantal potentieel concurrerende projecten is naar het zich laat aanzien voor het Wilhelminapark groter dan dat voor het Ermerzand.

Een volgende vraag is welke andere projecten dan bezocht worden. Dit verschilt natuurlijk per project. In de vragenlijst werden voor beide projecten de vijf dichtstbij gelegen vergelijkbare projecten met name genoemd. Op het Wilhelminapark is verder "strand/duinen" nog toegevoegd, ook al is de vergelijkbaarheid in dit geval discutabel. Daarnaast had de respondent de mogelijkheid zelf nog andere projecten te noemen.

Tabel 45 Andere projecten die bezoekers van het Ermerzand eveneens bezoeken, op jaarbasis.

Project	Percentage
Huttheugte	45
Stieltjes	6
Kibbelkoele	62
Rietplas	27
Schoonhoven	10
Totaal	150
N =	444

Eerst worden de resultaten voor het Ermerzand gepresenteerd. Wat niet uit Tabel 45 blijkt, is dat de niet met name in de vragenlijst genoemde projecten ook nauwelijks genoemd werden: het hoogste percentage voor een zelf genoemd project lag op 3%. Dit was reden om alleen de vijf met name genoemde projecten in de tabel op te nemen.

Voor het Ermerzand lijkt de concurrentie zich grotendeels te beperken tot 3 van de 5 genoemde projecten. Enige voorzichtigheid is geboden als het gaat om het vaststellen van de mate van concurrentie. Bij de object-interviews blijven degenen die het Ermerzand nooit bezoeken, maar andere soortgelijke projecten in de nabije omgeving wel, buiten beschouwing.

Tabel 46 Andere projecten die de bezoekers van het Wilhelminapark eveneens bezoeken, op jaarbasis.

Project	Percentage
Eisenburgerbos	67
Delftse Hout	60
Julianapark	35
Zuiderpark	36
Overvoorde	47
Strand/duinen	80
Totaal	325
N =	1480

In Tabel 46 worden de resultaten voor het Wilhelminapark gepresenteerd. Ook hier geldt dat, relatief gezien, de projecten die de respondenten zelf naar voren brachten zo weinig genoemd werden (hoogste percentage 6%), dat in de tabel wordt volstaan met alleen de zes met name genoemde "projecten". De waarschuwing die bij het Ermerzand al gelanceerd werd in acht nemende, kan gesteld worden dat alle zes projecten als serieuze concurrenten moeten worden beschouwd. Met name "strand/duinen" trekt een hoog percentage bezoekers. De geringe vergelijkbaarheid met het Wilhelminapark speelt hierbij waarschijnlijk een belangrijke rol: mogelijk zijn de functies die de beide "projecten" vervullen niet geheel identiek. Hiermee wordt bedoeld dat er wel concurrentie bestaat in de zin van de beschikbare hoeveelheid vrije tijd die voor een bezoek aan het andere project overblijft, maar misschien minder in de zin van de gelegenheid die het project biedt om specifieke doelen te realiseren.

De laatste vraag met betrekking tot de concurrentiepositie van de onderzochte projecten is waarom men ten tijde van het interview juist voor het onderzochte project

heeft gekozen in plaats van voor een "concurrerend" project. Zoals Tabel 47 laat zien is op beide projecten een korte reistijd de meeste genoemde reden. Ook de op één na meest genoemde reden is dezelfde voor beide projecten: de rust op het project.

Tabel 47 Percentage respondenten dat het genoemde alternatief opgeeft als reden voor keuze van juist het onderzochte project, per project op jaarbasis.

Reden voor bezoek aan juist het onderzochte project	Ermerzand	Wilhelminapark
Dichtbij/korte reistijd	55	56
Rustig project	23	25
Gezellig/veel te doen	7	4
Gratis toegankelijk	11	5
Aantrekkelijk	14	13
Waterpartijen	11	4
Natuurlijk ingericht	4	5
Mooie beplanting	4	6
Goed/gemakkelijk bereikbaar	12	9
Goede parkeergelegenheid	6	2
Speelmogelijkheden voor kinderen	7	6
Waterrecreatie	11	4
Goede wandelmogelijkheden	9	10
Goede fietsmogelijkheden	9	14
Aanwezigheid van speel-/ligweiden	4	2
Schoon/net gebied	6	4
Aanwezigheid van toiletten	4	0
Goede waterkwaliteit	2	0
Uit gewoonte	8	10
Min of meer toevallig	18	10
Anders	15	16
Totaal	240	205
N =	789	1775

Na terugbrenging van het aantal redenen tot tien categorieën is gekeken naar effecten van dagtype en/of seizoen op de frequentie waarmee een reden genoemd wordt. Voor bepaalde redenen blijken er significante verschillen bestaan tussen de dagtypen. Zo laat Tabel 48 zien dat op het Ermerzand "rustig gebied" op zaterdagen relatief minder vaak als reden om juist het Ermerzand te bezoeken wordt genoemd. Merkwaardig is dat deze reden op zondagen verhoudingsgewijs bijna net zo vaak wordt genoemd als op werkdagen, terwijl het aantal bezoekers op zondagen gemiddeld genomen nog hoger ligt dan op zaterdagen, en veel hoger dan op werkdagen. Een mogelijke verklaring voor deze schijnbare paradox ligt in de activiteiten die ondernomen worden. De aanname hierbij is dat voor fietsers en wandelaars een rustig project belangrijker is dan voor zonnebaders en zwemmers. Meer precies: bij mobiele recreatievormen (fietsen/wandelen) ondervindt de recreant eerder hinder van mede-recreanten die dezelfde activiteit ondernemen dan bij meer plaatsgebonden recreatievormen (zonnebaden/zwemmen). Relatief gezien wordt op het Ermerzand op zaterdagen meer gezwommen en gezonnebaad, en minder gefietst en gewandeld, dan op zondagen. Terwijl zwemmen en zonnebaden geconcentreerd zijn in het voor- en hoogseizoen, is wandelen op het Ermerzand geconcentreerd in het na- en winterseizoen, terwijl het percentage fietsers niet seizoensafhankelijk is. Dit impliceert dat er zondagen zijn waarop wel gefietst en gewandeld, maar niet gezwommen en gezonnebaad wordt. Natuurlijk zijn er ook van dit soort zaterdagen,

maar over de seizoenen heen neemt op het Ermerzand fietsen en wandelen op zaterdagen een minder belangrijke positie in (zie Tabel 30). Waarschijnlijk zijn het deze zondagen waarop de rust op het project een belangrijke reden voor het bezoek is.

Tabel 48 Percentage respondenten dat het genoemde alternatief als reden opgeeft voor bezoek aan juist het onderzochte project, per dagtype, per project.

Reden om juist het onderzochte project te bezoeken	Werkdag		Zaterdag		Zondag		Jaarbasis	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Bereikbaarheid	58	60	60	61	60	59	59	60
Rustig gebied *	29	25	10	25	22	26	23	25
Gezellig/veel te doen * #	2	3	12	3	10	7	7	4
Gratis toegankelijk	12	4	8	6	10	7	11	5
Visuele aantrekkelijkheid #	24	21	34	26	29	20	28	21
Basiskwaliteiten/-voorzieningen * #	11	5	25	10	14	7	15	6
Plaatsgebonden recreatievormen * #	10	9	33	17	22	14	19	12
Wandelen/fietsen *	22	21	5	24	17	24	17	22
Uit gewoonte #	7	11	10	8	10	7	8	10
Min of meer toevallig *	22	10	12	8	17	11	18	10
Totaal	197	169	199	188	211	182	205	175
N =	108	484	311	497	377	306	789	1775

* : interactie met dagtype voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met dagtype voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Verder kan er nog op gewezen worden dat goede basiskwaliteiten en -voorzieningen op beide projecten op zaterdagen vaker als reden worden genoemd dan op beide andere dagen. Tevens spelen zaken die te maken hebben met plaatsgebonden activiteiten, zoals zwemmen, een belangrijkere rol op zaterdagen. Op het Ermerzand staat hier tegenover dat zaken die met wandelen en fietsen te maken hebben juist op zaterdagen het minst genoemd worden. Ook deze resultaten lijken voort te vloeien uit de verhouding waarin de verschillende soorten activiteiten (plaatsgebonden of mobiel) op de verschillende dagtypen bedreven worden. Plaatsgebonden activiteiten zoals zonnebaden en zwemmen, die veelal meer tijd in beslag nemen, stellen andere eisen aan het project dan de meer mobiele activiteiten, zoals wandelen en fietsen.

5.3 Beoordeling van het project.

In deze laatste paragraaf van hoofdstuk 5 volgen nog enige resultaten die betrekking hebben op het onderzochte project als zodanig. Eén van de vragen die in dit verband gesteld is, is die naar de bereikbaarheid van het project. Op het Ermerzand vond 95% procent van de 800 respondenten de bereikbaarheid goed. De resterende 5% was van mening dat het minder goed gesteld was met de bereikbaarheid van het project. Voor het Wilhelminapark zijn de cijfers vrijwel gelijk: 92% van de 1813 respondenten gaf het oordeel "goed", en 8% het oordeel "minder goed".

Aan degenen die het oordeel "minder goed" gaven is vervolgens gevraagd wat volgens hen de reden van de minder goede bereikbaarheid was. Opvallend is het hoge percentage respondenten dat op het Ermerzand een slechte/onzvoldoende bewegwijzering als reden noemt (zie Tabel 49). Deze reden ligt meer voor de hand

Tabel 49 Opgegeven redenen voor minder goede bereikbaarheid in percentages, op jaarbasis.

Reden minder goede bereikbaarheid	Ermerzand	Wilhelminapark
Te ver van woonplaats	16	1
Onvoldoende toegangswegen	11	22
Gevaarlijke toegangswegen	1	21
Te weinig toegangen	25	6
Slecht bereikbaar met openbaar vervoer	7	21
Onvoldoende voet-/fietspaden	0	6
Moet (te) ver omrijden	11	4
Veel barrières	0	6
Slecht/onvoldoende bewegwijzerd	60	28
Overig	10	12
Totaal	141	126
N =	37	146

voor mensen die wel eens van het Ermerzand gehoord hebben, maar er nog nooit geweest zijn. Als men het project eenmaal ontdekt heeft, lijkt een slechte bewegwijzering een minder groot probleem. Omgekeerd kan geredeneerd worden dat als de slechte bewegwijzering voor degenen die het Ermerzand al eens bezocht hebben nog zo'n probleem is, dan de kans groot is dat er vrij veel mensen zijn die het project wel eens zouden willen bezoeken, maar hier door de slechte bewegwijzering vanaf zien. Een slechte bewegwijzering is trouwens ook op het Wilhelminapark de meest genoemde reden voor een minder goede bereikbaarheid, alhoewel het percentage hier veel lager ligt. Merkwaardig is dat de resultaten in eerste instantie suggereren dat het openbaar vervoer naar/van het Ermerzand beter zou zijn dan dat naar/van het Wilhelminapark. Objectief gezien is er duidelijk sprake van het omgekeerde. Waarschijnlijk speelt de geschatte haalbaarheid van een eventuele verbetering hier een rol. Op het Ermerzand lijkt een goede verbinding via het openbaar vervoer misschien zo slecht voorstelbaar, dat de bezoekers niet eens de neiging hebben dit als een kritiekpunt naar voren te brengen.

De respondenten is ook meer in het algemeen gevraagd of ze kritiek hadden op bepaalde aspecten van het project. Dit blijkt op het Ermerzand in mindere mate het geval te zijn dan op het Wilhelminapark. Terwijl op het Ermerzand 227 van de 800 respondenten (28%) punten van kritiek hadden, waren dit er op het Wilhelminapark 862 op een totaal van 1813 (48%). Ook nu werd de respondenten die de vraag bevestigend beantwoordden een lijst van mogelijke kritiekpunten voorgelegd. Deze lijst, met de bijbehorende percentages, is weergegeven in Tabel 50.

De resultaten in deze tabel spreken grotendeels voor zich. Een kanttekening is dat de entreeheffing op het Ermerzand bestaat uit parkeergeld, en alleen in het voor- en hoogseizoen op dagen met "mooi weer" geheven wordt. Een ander punt is het hoge percentage respondenten dat op het Wilhelminapark gebruik maakt van de categorie "anders"; dit ondanks dat de lijst van mogelijke kritiekpunten gebaseerd is op bestaande literatuur. Verder valt op dat men op beide projecten aangeeft meer last te hebben van de aanwezigheid van honden als zodanig, dan van het residu van deze aanwezigheid. Mogelijkerwijs roept de aanwezigheid van honden gevoelens van onveiligheid op.

Een gerelateerde vraag is of men ook wensen ter verbetering van het project heeft. Desgevraagd geeft op het Ermerzand 20% aan zulke wensen te hebben. Voor het Wilhelminapark is dit 35%. Een eerste conclusie is dat niet iedereen die kritiek heeft

Tabel 50 Percentage respondent^{en} dat genoemde punt inderdaad als punt van kritiek heeft, per project op jaarbasis.

Punten van kritiek	Ermerzand	Wilhelminapark
(Zwerf)vuil	14	19
Te weinig afvalbakken	2	14
Te weinig/slechte toiletten	9	16
Onveilige verkeerssituatie	2	10
Te weinig parkeerruimte	1	1
Onveilig (zwem)water	4	7
Onveilig ingericht	1	1
Onaantrekkelijk ingericht	0	1
Te druk	3	3
Te rustig	0	0
Te weinig toezicht	5	6
De entreeheffing	16	0
Moeilijk bereikbaar	1	2
Hinder van anderen	6	6
Last van honden	12	24
Hondepoep	4	15
Onvoldoende eet-/drinkgelegenheid	6	5
Vies water	5	2
Naaktstrand	0	2
Slecht onderhouden	2	2
Anders	45	41
Totaal	138	177
N =	227	862

dit ook omzet in wensen ter verbetering. Twee mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat a.) men het kritiekpunt van ondergeschikt belang acht, of b.) de haalbaarheid van het wegnemen van het kritiekpunt zo gering acht, dat een wens op dit punt weinig zinvol is.

Ook nu is weer gevraagd, indien de respondent wensen had, wat deze wens(en) inhield(en). Omdat de wensen op sommige punten vrij project-specifiek zijn, worden ze per project gepresenteerd (Tabel 51 en Tabel 52). Hier worden alleen die wensen met name genoemd die door minstens 4% van de respondenten met wensen geuit werden. In Aanhangsel 6 is de meer uitgebreide lijst met wensen te vinden. Op beide projecten springt één wens duidelijk naar voren: (meer) restauratieve voorzieningen. Op het Ermerzand wordt deze wens op enige afstand gevolgd door de aanleg van een camping. Het lijkt waarschijnlijk dat deze laatste wens met name is geuit door bezoekers die van een tijdelijke verblijfplaats komen. Indien dit het geval is, dan is deze wens onder deze groep tamelijk sterk aanwezig: het totale aantal bezoekers met een tijdelijke verblijfplaats is relatief klein. Tenslotte, op het Wilhelminapark worden (meer) toiletten in bijna dezelfde mate gewenst als (meer) restauratieve voorzieningen.

Tabel 51 *Percentage van de respondenten op het Ermerzand met wensen die de genoemde wens naar voren brengen (indien 4% of meer), op jaarbasis.*

Wens ter verbetering van het project	Percentage
Meer vissteigers	4
Meer speelvoorzieningen voor kinderen	7
Aanleg camping	12
(Meer) toiletten	4
Douches/wasgelegenheid	4
(Meer) restauratieve voorzieningen	23
Kleedhokjes/toiletten hele jaar open	7
Overige wensen (door minder dan 4% genoemd)	48
Totaal	109
N =	156

De beide tabellen met wensen laten zien dat niet alleen niet iedereen die kritiek heeft ook wensen heeft, maar ook dat het aantal wensen van degenen die wel wensen hebben, lager ligt dan het aantal klachten, alhoewel een grotere differentiatie in wensen mogelijk was dan bij klachten. Echter, dit laatste resultaat kan (deels) te wijten zijn aan de gevolgde procedure: het mensen zelf laten bedenken van wensen kan remmend werken op het aantal wensen dat men naar voren brengt. Bij de klachten werd er gewerkt met een standaardlijst, hetgeen minder inspanning van de respondent vergt.

Tabel 52 *Percentage respondenten op het Wilhelminapark met wensen die de genoemde wens naar voren brengen (indien 4% of meer), op jaarbasis.*

Wens ter verbetering van het project	Percentage
(Meer) toiletten	19
(Meer) restauratieve voorzieningen	21
(Meer) zitgelegenheid (bankjes e.d.)	5
Drinkwaterkranen	4
Meer natuurlijk inrichten/bepplanten/beheren	4
Meer toezicht	5
Uitlaatplaatsen voor honden	4
Overig (door minder dan 4% genoemd)	51
Totaal	113
N =	629

5.4 Conclusies

De beslissing om naar een recreatieproject te vertrekken lijkt veelal niet door uitgebreide overwegingen ten aanzien van de meest optimale manier om de vrije tijd door te brengen vooraf te worden gegaan. Op beide projecten geeft zo'n 75% van de respondenten aan geen alternatieve activiteiten overwogen te hebben. De 25% die zulks wel deden, kwamen veelal niet verder dan één andere activiteit. Dit resultaat duidt op het bezoeken van een recreatieproject als gewoontegedrag. Op het Wilhelminapark wordt deze interpretatie ondersteund door de hoge bezoekfrequenties (zie hoofdstuk 4). Op het Ermerzand ligt deze interpretatie, gegeven de lagere bezoekfrequenties, minder voor de hand. Het kan zijn dat, gegeven dat zwemmen en zonnebaden op dit project de belangrijkste activiteiten zijn, hier sprake is van seizoensgebonden gewoonten: als het in de zomermaanden mooi weer is, gaat men naar het Ermerzand, en dan ook als vanzelfsprekend.

Een heel ander soort verklaring voor het niet in ogenschouw nemen van alternatieve vormen van vrijetijdsbesteding, is dat er sprake is van een "sequentieel" beslissingsproces. Hierbij worden alternatieven één voor één, in een vrij willekeurige volgorde afgehandeld. Het eerste alternatief dat voldoet aan de minimum eisen die men stelt, wordt gekozen ("satisficing"; Janis & Mann, 1977). Bij een dergelijke procedure is niet echt sprake van een keuze tussen alternatieven. Dit kan ertoe leiden dat men de eerder overwogen en niet-gekozen alternatieven niet met het bezoek aan het recreatieproject in verband brengt.

Voor zover er al alternatieven overwogen worden, lijken deze voor een belangrijk deel betrekking te hebben op de locatie-keuze voor uitvoering van dezelfde activiteiten als die welke in de onderzochte projecten worden ondernomen; dit geldt met name voor de activiteiten "wandelen" en "fietsen". De keuze voor het onderzochte project boven deze vergelijkbare projecten wordt hoofdzakelijk ingegeven door de korte reistijd en de rust op het project. Beheers- en onderhoudsaspecten zijn, evenals de aanwezige voorzieningen, bij de afweging van de projectkeuze van veel minder betekenis dan verwacht zou worden. Mogelijk zijn deze aspecten voor de respondent van een dusdanige vanzelfsprekendheid dat ze niet apart worden genoemd.

Entreeheffing zal, naar zeggen van de respondent, veelal leiden tot een sterke verlaging van de bezoekfrequentie, of zelfs tot het geheel staken van het bezoek. De prijselasticiteit van een openluchtrecreatievoorziening lijkt derhalve hoog. Dit suggereert dat het unilateraal besluiten tot het gaan heffen van entree, of tot een verhoging hiervan, de concurrentiepositie van het project sterk zal verzwakken.

Alhoewel de beide projecten in tal van opzichten verschillen (Randstad vs. platteland, in bebouwde kom gelegen vs. hierbuiten, stadspark vs. surfplas, veel voorzieningen vs. weinig voorzieningen) lopen de resultaten voor een groot aantal vragen in belangrijke mate parallel. Zo is "mooi weer om buiten te zijn" op beide projecten, met name in het na- en het winterseizoen, de belangrijkste reden om voor het bezoek aan een recreatieproject in plaats van een andere activiteit te kiezen. Ook geldt, zoals al gezegd, voor beide projecten dat, op afstand/reistijd na, de rust op het project de belangrijkste reden is om juist voor het onderzochte project te kiezen. Tevens is (meer) restauratieve voorzieningen op beide projecten is meest genoemde wens. Tezamen suggereren deze, en andere hier niet herhaalde overeenkomsten, dat er goede perspectieven bestaan voor het ontwikkelen van een model ter verklaring/voorspelling van het bezoek aan recreatieprojecten in het algemeen.

6 BEZOEKERS- EN BEZOEKKARAKTERISTIEKEN NADER BESCHOUWD

6.1 Aard respondenten

In de voorgaande hoofdstukken zijn de variabelen afzonderlijk geanalyseerd, waarbij daar waar er aanleiding toe was de dimensie tijd, in de vorm van dagtypen en/of seizoenen, bij de analyse werd betrokken.

In dit hoofdstuk worden de onderlinge verbanden tussen een aantal variabelen beschreven. De keuze van de variabelen die in dit hoofdstuk worden geanalyseerd, komt enerzijds voort uit conclusies getrokken in de voorgaande hoofdstukken. Anderzijds worden die combinaties van variabelen nader beschouwd, waarbij min of meer logische verbanden te verwachten zijn, of waarbij verrassende samenhangen werden aangetroffen.

In deze eerste paragraaf wordt de aard van de respondenten zoals zij zichzelf beoordelen nader beschouwd.

Bij de betreffende tabellen staat per deelvraag het percentage van de respondenten dat het eerste alternatief het beste bij zichzelf vond passen. Het tweede alternatief is wederom het complement hiervan.

Tabel 53 Procentuele verdeling naar aard van de bezoeker, per leeftijdscategorie, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt)

Aard respondent als bezoeker	Leeftijd									
	15 - 30		31 - 45		46 - 60		> 60		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gewoongetrouw - grillig * #	62	64	44	62	49	65	68	72	56	66
Mooi weer - vaste bezoeker * #	84	56	84	57	73	46	79	52	81	52
Actief - niet-actief #	60	64	65	71	54	59	54	71	59	67
Plannend - niet-plannend * #	25	33	39	31	34	18	18	26	29	27
Contactzoekend - op zichzelf * #	39	18	18	14	10	11	10	18	24	15
Kritisch - niet-veeleisend * #	37	42	58	55	47	65	29	58	43	56
Kleinste N =	304	326	184	459	156	436	95	521	749	1745

* : interactie met leeftijd voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met leeftijd voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Uit Tabel 53 blijkt dat, behalve bij het Ermerzand voor het kenmerk al dan niet actief, alle kenmerken op beide projecten samenhangen met de leeftijd.

Op het Ermerzand beschouwen zowel de jongsten (15 - 30 jaar) als de oudsten (> 60 jaar) zich hoofdzakelijk gewoongetrouw, terwijl de tussenliggende leeftijdscategorieën zichzelf als beduidend grilliger in hun recreatiegedrag bestempelen. Bij de

kenmerken plannend en kritisch vertonen jongeren en ouderen (> 60 jaar) op het Ermerzand overeenkomstige gelijkenissen, met dien verstande dat beide groepen dan juist lagere percentages hebben dan de tussenliggende groepen. De mooi weer bezoekers treft men zowel op het Ermerzand als op het Wilhelminapark het meeste aan onder de leeftijdscategorieën tot en met 45 jaar. Bij het kenmerk actief is opvallend het hoge percentage ouderen op het Wilhelminapark dat zichzelf als actief beschouwd (71%), zeker in vergelijking met het percentage actieven (59%) in de voorgaande leeftijdscategorie (46 - 60 jaar). Wellicht dat in deze laatste categorie de behoefte aan rust na het werk het grootste is en dat het activiteitenpatroon zich op latere leeftijd weer wijzigt. Het kenmerk contactzoekend blijkt voor het Ermerzand het hoogste percentage op te leveren bij de jongeren (39%), terwijl op het Wilhelminapark de hoogste score (18%) zich voordoet bij zowel de jongeren als de ouderen. Dat op beide projecten de jongeren het meest geneigd zijn tot het zoeken van contact zal geen verbazing wekken. Dat dit ook geldt voor de ouderen op het Wilhelminapark valt wellicht te verklaren uit de omvang van groepsgrootte. Bezoekers zullen wellicht eerder genegen zijn tot het zoeken van contact als ze alleen zijn dan wanneer ze met twee of meer personen het project bezoeken. In Tabel 54 wordt derhalve nagegaan in hoeverre er een verband bestaat tussen de leeftijd van de respondent en de groepsgrootte.

Tabel 54 Procentuele verdeling naar groepsgrootte, per leeftijdscategorie, per project

Groepsgrootte	Leeftijd									
	15 - 30		31 - 45		46 - 60		> 60		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
1 persoon	19	49	22	49	20	58	33	63	22	55
2 personen	49	32	22	18	55	36	58	33	45	30
3 of meer personen	32	19	56	32	26	6	10	5	33	15
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	323	340	195	478	172	451	106	533	795	1802

EZ: Ermerzand; interactie tussen leeftijd en groepsgrootte: $\chi^2 (6) = 94.6$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie tussen leeftijd en groepsgrootte: $\chi^2 (6) = 204.9$; $p < .001$

De ouderen op het Wilhelminapark vormen inderdaad de categorie die het vaakst alleen komt (63%), terwijl op het Ermerzand 68% van de ouderen het project met twee of meer personen bezoekt, hetgeen de verschillen tussen beide projecten ten aanzien van de samenhang tussen leeftijd en de neiging tot contactzoeken kan verklaren.

Een ander aspect dat samenhang vertoont met de aard van de bezoekers is het opleidingsniveau (Tabel 55).

Voor beide projecten geldt dat de respondenten met een hogere of wetenschappelijke opleiding zich het minst vaak als gewoontegetrouwe bezoekers beschouwen, zich het meest actief achten, de minste neiging tot contact zoeken vertonen en het meest kritisch zijn, alhoewel voor dit laatste aspect op het Ermerzand geen samenhang met het opleidingsniveau is geconstateerd. De respondenten met een lagere opleiding vertonen voor dezelfde kenmerken een vrijwel exact tegengesteld patroon, terwijl degenen met een middelbare opleiding veelal een tussenpositie innemen. Alleen aangaande het plannen van het bezoek scoren de middelbaar opgeleiden op het Ermerzand beduidend lager dan de beide andere opleidingsniveaus. Een verklaring hiervoor is niet direct voorhanden.

Tabel 55 Procentuele verdeling naar aard van de respondent, per opleidingsniveau, per project (per vraag het percentage dat het eerste alternatief meer op zichzelf van toepassing vindt)

Aard respondent als bezoeker	Opleidingsniveau							
	LA, LB		MA, MB		HA, HB en HW		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gewoon tegetrouw - grillig * #	61	72	57	66	43	59	55	66
Mooi weer - vaste bezoeker	77	55	84	50	82	51	81	52
Actief - niet-actief * #	53	62	57	69	73	69	58	67
Plannend - niet-plannend * #	36	22	19	29	35	31	30	27
Contactzoekend - op zichzelf * #	29	20	25	14	14	11	24	15
Kritisch - niet-veeleisend #	42	52	41	53	46	65	43	56
Kleinste N =	302	539	281	708	160	482	742	1729

* : interactie met opleidingsniveau voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met opleidingsniveau voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Ten aanzien van het kenmerk mooi weer bezoekers - vaste bezoekers is er geen interactie met het opleidingsniveau vastgesteld.

Samenvattend kan echter worden geconcludeerd dat de leeftijd en het opleidingsniveau van grote invloed zijn op aard van de bezoekers, zoals die door de respondenten zelf wordt gekarakteriseerd.

6.2 Wijze van vervoer

Omtrent de verdeling van de omvang van het bezoek over de verschillende vervoerwijzen, wordt afzonderlijk gerapporteerd bij de verslaglegging over de uitkomsten van de mechanische- en visuele tellingen. In deze paragraaf wordt daarom slechts ingegaan op enige aspecten die mogelijk van invloed zijn op de wijze van vervoer naar de projecten. Hierbij kan worden opgemerkt dat vrijwel alle respondenten een keuze tussen te voet of per fiets gaan kunnen maken. Dit geldt in mindere mate voor de keuze tussen de auto en andere vervoerwijzen: terwijl bijna iedereen over een fiets beschikt zullen er nog vrij veel mensen zijn die niet over een auto kunnen beschikken (ook al is er in het huishouden misschien wel een auto aanwezig).

In hoeverre de afgelegde afstand naar een project van invloed is op de wijze van vervoer staat weergegeven in Tabel 56. Voor beide projecten geldt dat de wijze van vervoer sterk samenhangt met de afgelegde afstand. Uit de tabel blijkt dat het percentage respondenten die als voetgangers binnenkomen, op beide projecten sterk afneemt zodra de afgelegde afstand tot het project groter wordt dan 2,5 km.

Gezien de geringe verplaatsingssnelheid en de geringe mogelijkheid tot het meeneemen van (recreatie)goederen ligt dit voor de hand.

Tabel 56 Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per afstandscategorie, per project

Afgelegde afstand	Wijze van vervoer							
	Te voet		Per fiets		Gemotoriseerd		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0 t/m 2,5 km	12	39	66	37	23	23	100	100
2,5 t/m 5 km	3	9	50	48	47	43	100	100
5 t/m 10 km	2	11	34	51	65	38	100	100
10 t/m 15 km (EZ)	0	-	33	-	67	-	100	-
Meer dan 10 km (WP)	-	0	-	53	-	47	-	100
15 t/m 25 km (EZ)	0	-	16	-	84	-	100	-
Meer dan 25 km (EZ)	0	-	6	-	94	-	100	-
Totaal	2	25	35	43	63	32	100	100
N =	12	330	202	577	369	432	584	1339

EZ: Ermerzand; interactie tussen wijze van vervoer en afgelegde afstand: $\chi^2(10) = 105.7$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie tussen wijze van vervoer en afgelegde afstand: $\chi^2(6) = 200.7$; $p < .001$

De (brom)fiets is op beide projecten een belangrijke wijze van vervoer voor de respondenten. Maar terwijl bij het Ermerzand het aandeel van de (brom)fiets afneemt bij grotere afgelegde afstanden, neemt het aandeel van de (brom)fiets op het Wilhelminapark steeds verder toe, naarmate de afgelegde afstand groter wordt. Ook het aandeel van de auto neemt op beide projecten in hoofdlijnen toe, naarmate de afgelegde afstand groter wordt; dit geldt met name voor het Ermerzand. Op het Wilhelminapark ligt zelfs voor de categorie met de grootste afgelegde afstand (> 10 km), het aandeel van de (brom)fiets in de verplaatsingen nog boven dat van de auto. Bij het Ermerzand ligt het aandeel van de auto al boven dat van de (brom)fiets bij een afgelegde afstand van meer dan 5 km. Blijkbaar geniet de fiets in sterk verstedelijkte gebieden de voorkeur voor verplaatsingen met een recreatief doel boven de auto.

Ten aanzien van het Ermerzand is het echter onverwacht, dat juist in een (landelijke) omgeving die bij uitstek geschikt is voor fietsen, het aandeel van de (brom)fiets reeds bij een betrekkelijk geringe afgelegde afstand (> 5 km) zo sterk terugvalt ten gunste van het aandeel van de auto. Het feit dat er op het Ermerzand nauwelijks fietspaden aanwezig zijn speelt hierbij wellicht een rol.

Een ander aspect wat interactie vertoont met de keuze van het vervoermiddel is de reistijd. In Tabel 57 staat de reistijd uitgezet tegen de wijze van vervoer, waarbij de reistijd alleen is gevraagd aan respondenten die vanuit hun vertrekplaats rechtstreeks naar het project zijn gegaan. Opvallend is dat de keuze voor gemotoriseerd vervoer op beide projecten vooral plaatsvindt bij een relatief korte reistijd van maximaal 15 min. Naarmate de reistijd toeneemt neemt het aandeel van de auto op beide projecten verder af. Dit zou kunnen worden veroorzaakt doordat men met een auto

Tabel 57 Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per reistijdscategorie, per project

Wijze van vervoer	Reistijd							
	Maximaal 15 min.		16 t/m 30 min.		> 30 min.		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Te voet	1	23	4	29	2	26	2	25
Per (brom)fiets	21	38	40	59	61	65	35	43
Gemotoriseerd	78	39	57	13	37	9	63	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	298	1029	169	218	117	98	585	1345

EZ: Ermerzand; interactie tussen wijze van vervoer en reistijd: $\chi^2 (4) = 64.5$; $p < .001$
 WP: Wilhelminapark; interactie tussen wijze van vervoer en reistijd: $\chi^2 (4) = 100.7$;
 $p < .001$

nu eenmaal sneller een zekere afstand overbrugt.

Het gebruik van de (brom)fiets vertoont een tegenovergesteld beeld. Op beide projecten vindt bijna tweederde van de verplaatsingen met een reistijd van meer dan een half uur plaats met de fiets. Blijkbaar vormt deze langere reistijd geen obstakel voor de keuze van de (brom)fiets. Wellicht dat het fietsen naar de projecten toe meer wordt beschouwd als een onderdeel van het recreatieve uitstapje, dan als een verplichte verplaatsing die men nu eenmaal moet ondergaan. Hierop wordt in paragraaf 6.3 teruggekomen.

Voor beide projecten blijkt het percentage voetgangers weinig te variëren met de reistijd. Voor de voetgangers geldt wellicht hetzelfde als wat ook voor fietsers is geconstateerd.

De vervoerwijze blijkt ook samen te hangen met de leeftijd van de respondent. In Tabel 58 staat de leeftijd van de respondent weergegeven tegen de wijze van vervoer.

Tabel 58 Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per leeftijdscategorie, per project

Wijze van vervoer	Leeftijd									
	15 - 30		31 - 45		46 - 60		> 60		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Te voet	1	21	2	23	3	20	2	17	2	20
Per fiets	34	32	24	42	55	50	63	62	40	48
Gemotoriseerd	64	47	75	35	43	30	35	22	58	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	308	331	185	462	161	443	104	526	759	1761

EZ: Ermerzand; interactie tussen leeftijd en wijze van vervoer: $\chi^2 (6) = 66.4$; $p < .001$
 WP: Wilhelminapark; interactie tussen leeftijd en wijze van vervoer: $\chi^2 (6) = 89.3$; $p < .001$

Beide projecten vertonen overeenkomstige wijzigingen in de keuze van de wijze van vervoer in relatie tot de leeftijd van de respondent. Het percentage voetgangers blijkt

op beide projecten niet noemenswaardig te verschillen per leeftijdscategorie. Wel zijn er grote verschillen in het percentage (brom)fietsers en gemotoriseerd verkeer per leeftijdscategorie.

Op het Wilhelminapark stijgt het aandeel van de fiets gestaag met de toename van de leeftijd ten koste van het aandeel van het gemotoriseerde verkeer. Komt in de leeftijdscategorie 15 - 30 jaar ongeveer éénderde van de respondenten met de fiets en bijna de helft met gemotoriseerd verkeer, in de leeftijdscategorie > 60 jaar komt bijna tweederde met de fiets en minder dan een kwart van de respondenten komt nog maar met de auto. Een dezelfde beeld vertoont het Ermerzand. Alleen wijkt de leeftijdscategorie 31 - 45 jaar enigszins af van het patroon. Op het Ermerzand stijgt het aandeel van het gemotoriseerde verkeer tot 75% in deze leeftijdscategorie, terwijl het aandeel van de fiets zakt tot 24%. Echter bij de oudste leeftijdscategorie stijgt ook hier het aandeel van de (brom)fiets tot 63% en daalt het aandeel van het gemotoriseerde verkeer tot 35%.

Er kan derhalve worden geconcludeerd, dat het gebruik van de (brom)fiets voor verplaatsingen naar een recreatieproject naarmate de leeftijd van de respondent toeneemt, sterk aan populariteit wint. Zo maken ouderen (> 60 jaar) op beide projecten bijna twee keer zoveel gebruik van de (brom)fiets als jongeren (15 - 30 jaar). Het gebruik van gemotoriseerd vervoer vormt het complement hiervan. De fysiek grotere inspanning die met de fiets moet worden geleverd, vormt derhalve voor de ouderen geen beletsel om hiervan op grote schaal gebruik te maken.

Opvallend is dat dit zowel geldt voor een project dat is gelegen in de bebouwde kom als voor een project dat is gesitueerd midden in het landelijk gebied.

Wil de overheid het fietsgebruik voor verplaatsingen met een recreatief doel stimuleren, dan zal men zich derhalve met name dienen te richten tot jongere leeftijdscategorieën.

Ook is er nagegaan of er een verband bestaat tussen de wijze van vervoer en de hoogte van het huishoudinkomen (Tabel 59).

Tabel 59 Procentuele verdeling naar wijze van vervoer, per inkomensklasse, per project

Wijze van vervoer	Huishoudinkomen							
	Laag		Middel		Hoog		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Te voet	3	15	2	23	2	22	2	20
Per (brom)fiets	65	62	29	42	40	40	39	48
Gemotoriseerd	33	22	70	35	58	37	59	32
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	122	527	306	672	300	521	728	1720

EZ: Ermerzand; interactie tussen huishoudinkomen en wijze van vervoer: $\chi^2(4) = 50,3$; $p < .001$
 WP: Wilhelminapark; interactie tussen huishoudinkomen en wijze van vervoer: $\chi^2(4) = 66,5$; $p < .001$

Er wordt onderscheid gemaakt tussen lage, middel en hoge huishoudinkomens. Omdat er niet rechtstreeks is gevraagd naar het (huishoud)inkomen van de respondent, is het (huishoud)inkomen afgeleid van het aantal en het soort inkomens in de huishouding. Hierbij wordt een part-time inkomen gedefinieerd als een inkomen met een werkweek van minder dan 20 uur.

Een "laag" huishoudinkomen hebben de respondenten afkomstig uit een huishouding met: of één part-time inkomen, of één of meerdere sociale uitkeringen, of één of meerdere VUT/pensioen/AOW uitkeringen, of één of meerdere studiebeurzen.

Een "middel" inkomen hebben respondenten afkomstig uit een huishouding met: of één volledig inkomen, of twee part-time inkomens, of één part-time inkomen aangevuld met één of meerdere sociale of VUT/pensioen/AOW uitkering of studiebeurs(en).

Een "hoog" inkomen wordt toegekend aan respondenten afkomstig uit een huishouding met: of twee volledige inkomens, of één volledig inkomen plus één part-time inkomen, of één volledig inkomen aangevuld met één of meerdere uitkeringen of studiebeurzen.

Uit de tabel blijkt dat er een sterke relatie bestaat tussen het huishoudinkomen en de wijze van vervoer. Bij degene die te voet het project bezoeken, bestaan weinig verschillen in huishoudinkomens. De respondenten met een laag huishoudinkomen, komen op beide projecten hoofdzakelijk met de (brom)fiets, terwijl ze ten opzichte van de andere huishoudinkomens het minst vaak gebruik maken van gemotoriseerd vervoer. Dit kan uiteraard te maken hebben met het feit dat juist in deze categorie het percentage van de respondenten dat in het bezit is van een auto en/of motor het kleinste is.

De middel en hoge huishoudinkomens vertonen niet al te grote verschillen van elkaar ten aanzien van de vervoerwijze. Opvallend is wel dat van de respondenten met een middel inkomen, een hoog percentage op het Ermerzand gebruik maakt van gemotoriseerd vervoer (70%). Blijkbaar vormen de kosten van het autogebruik (inclusief de parkeergeldheffing op het Ermerzand) voor deze categorie geen reden om af te zien van het gebruik van de auto.

6.3 Voorgenomen activiteiten

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de activiteiten die de respondenten van plan waren op de projecten te gaan ondernemen. In paragraaf 4.2 is al aangegeven dat er mogelijk een verband bestaat tussen de voorgenomen activiteiten en de voorgenomen verblijfstijd enerzijds en de leeftijd van de respondent anderzijds.

In Tabel 60 staat de voorgenomen verblijfstijd uitgezet tegen de voorgenomen activiteiten (een respondent mocht maximaal vier activiteiten opgeven).

In de tabel zijn een aantal activiteiten onder één noemer gebracht. Zo vallen onder wandelen alle vormen van wandelen die mogelijk waren (wandelen specifiek in project, wandelen als onderdeel van doorgaande wandeling en wandelen als ommetje in middagpauze) en onder het fietsen wordt begrepen zowel fietsen specifiek in project als fietsen als onderdeel van doorgaande fietstocht. Onder waterrecreatie zijn de activiteiten zwemmen, surfen, kanoën/roeien, vissen en duiken ondergebracht, terwijl onder eten en drinken zowel de lunch als overig eten en drinken zijn begrepen. De overige activiteiten zijn niet samengesteld uit meerdere activiteiten.

Uit de tabel blijkt dat de meeste activiteiten significante samenhang vertonen met de voorgenomen verblijfstijd. Voorts blijkt dat het aantal voorgenomen activiteiten toeneemt naarmate de voorgenomen verblijfstijd langer wordt. Bij een verblijfstijd van minder dan een half uur wordt op beide projecten gemiddeld slechts één activiteit door de respondenten opgegeven. Bij verblijfstijden van meer dan twee uur is dit aantal op het Ermerzand gestegen naar 2,3 en bij het Wilhelminapark tot bijna 1,6. Wandelen vindt op beide projecten het vaakst plaats bij verblijfstijden variërend van een half uur tot maximaal 2 uur.

Bij een verblijfstijd korter dan een half uur is fietsen de meest voorkomende, voorgenomen activiteit. Op beide projecten geeft meer dan de helft van de respondenten met een verblijfstijd van minder dan een half uur aan te gaan fietsen.

Tabel 60 Procentuele verdeling naar voorgenomen activiteiten, per verblijfstijdcategorie, per project

Activiteit	Verblijfstijd									
	0 - 30 min.		31 - 60 min.		61 - 120 min.		> 120 min.		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Wandelen * #	14	22	50	60	37	45	3	17	19	34
Fietsen * #	53	58	18	23	14	21	1	13	26	38
Zonnebaden aan * # oever/strand	3	3	10	3	30	13	80	42	31	10
Waterrecreatie * #	4	3	7	3	41	14	81	42	33	10
(Bal)spelen * #	0	0	5	2	6	2	14	3	6	1
Met kinderen spelen * #	1	2	3	9	5	13	15	13	6	7
Rondkijken *	26	7	29	7	44	6	12	8	25	7
Eten en drinken * #	3	1	12	0	3	1	24	9	11	2
Hond uitlaten # (alleen op WP)	-	9	-	20	-	15	-	11	-	13
Totaal	104	105	134	127	180	130	230	158	157	122
Kleinste N =	313	808	121	456	110	213	242	278	786	1755

* : interactie met verblijfstijd voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met verblijfstijd voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

In het totaal geeft op het Ermerzand 26% en op het Wilhelminapark 38% van de respondenten aan te willen fietsen op het project. Aangezien op het Ermerzand 35% van alle respondenten te fiets naar het project is gekomen en op het Wilhelminapark 45% (tabel 21), houdt dit in dat het merendeel van degenen die op de fiets komen het fietsen niet (alleen) als een noodzakelijk middel van vervoer beschouwen, maar (ook) als een recreatie-activiteit op zich. Dit bevestigt datgene wat in paragraaf 6.2 hieromtrent reeds was geopperd.

De activiteiten zonnebaden en waterrecreatie gaan zowel op het Wilhelminapark als op het Ermerzand samen met lange verblijfstijden. Met name bij voorgenomen verblijfstijden van één uur of langer neemt de betekenis van deze activiteiten toe. Dergelijke activiteiten zijn blijkbaar gekoppeld aan langdurige verblijfstijden. Wellicht dat dit ook in verband staat met het voorkomen van goed weer als voorwaarde voor dergelijke activiteiten, waardoor de voorgenomen verblijfstijd eveneens wordt beïnvloed.

Ook de activiteiten (bal)spelen, met kinderen spelen en eten/drinken worden vaker genoemd bij langere verblijfstijden, zij het in mindere mate.

In hoeverre de leeftijd in verband staat met de activiteit wordt weergegeven in Tabel 61. Behalve wandelen in het Wilhelminapark en eten en drinken op het Ermerzand, blijken de (samengestelde) activiteiten allemaal significant te verschillen met de leeftijd van de respondent.

Het aantal voorgenomen activiteiten blijkt bij de jongeren gemiddeld wat hoger te zijn dan bij de ouderen. Zo daalt het aantal voorgenomen activiteiten op het Ermerzand

Tabel 61 Procentuele verdeling naar voorgenomen activiteiten, per leeftijdscategorie, per project

Activiteit	Leeftijd									
	15 - 30		31 - 45		46 - 60		> 60		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Wandelen *	13	31	20	35	29	32	28	35	20	34
Fietsen * #	7	18	16	33	57	40	56	51	26	37
Zonnebaden aan * # oever/strand	47	19	36	14	5	10	13	5	31	11
Waterrecreatie * #	49	18	39	10	16	8	2	8	33	10
(Bal)spelen * #	10	2	9	3	0	0	0	1	6	1
Met kinderen spelen * #	3	11	19	15	0	2	0	2	6	7
Rondkijken * #	32	10	18	8	29	4	9	9	25	7
Eten en drinken #	12	3	11	4	11	1	9	0	11	2
Hond uitlaten # (alleen op WP)	-	22	-	12	-	14	-	8	-	13
Totaal	173	134	168	134	147	111	117	119	158	122
Kleinste N =	322	338	195	477	172	449	105	528	794	1792

* : interactie met leeftijd voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met leeftijd voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

van ruim 1,7 bij respondenten tot 30 jaar naar minder dan 1,2 bij respondenten ouder dan 60 jaar. Op het Wilhelminapark zijn de verschillen minder groot. Het gemiddelde aantal voorgenomen activiteiten zakt van ruim 1,3 bij de jongeren tot onder de 1,2 bij de ouderen.

Allereerst wordt ingegaan op de activiteit "met kinderen spelen". Deze activiteit wordt op beide projecten het meest genoemd door respondenten in de leeftijdscategorie 31 - 45 jaar. Dit is logisch aangezien dat de leeftijdscategorie is van veel ouders met opgroeiende kinderen.

Naarmate de leeftijd van de respondent stijgt, worden de activiteiten fietsen (op beide projecten) en wandelen (met name op het Ermerzand) frequenter genoemd.

Met name de activiteiten zonnebaden, waterrecreatie en (bal)spelen worden door de leeftijdscategorieën tot en met 45 jaar vaak genoemd, terwijl naarmate de respondent ouder wordt deze activiteiten in betekenis afnemen. Het lijkt er derhalve op dat de "ouderen" een voorkeur vertonen voor "mobiele" vormen van recreatie, terwijl "jongeren" de voorkeur geven aan "stationaire" activiteiten.

In de volgende tabel (Tabel 62), wordt deze veronderstelling nader bekeken.

In deze tabel zijn de in de voorgaande tabellen onderscheiden activiteiten verder samengevoegd, zodat er een tweedeling in mobiele en stationaire activiteiten is ontstaan. Tot de mobiele activiteiten behoren wandelen, fietsen en de hond uitlaten. Tot de stationaire activiteiten behoren zonnebaden, waterrecreatie, (bal)spelen, met kinderen spelen en eten/drinken. Alleen de activiteit "rondkijken" is niet ingedeeld, omdat deze activiteit zowel mobiel als stationair kan zijn.

Tabel 62 Procentuele verdeling naar aard van de recreatievorm, per leeftijdscategorie, per project

Recreatievorm	Leeftijd									
	15 - 30		31 - 45		46 - 60		> 60		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Mobiel * #	19	61	34	71	76	77	76	84	43	75
Stationair * #	59	39	51	30	27	19	23	14	45	24
Totaal	78	100	85	101	103	96	99	98	88	99
Kleinste N =	322	338	195	477	172	449	105	528	794	1792

* : interactie met leeftijd voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met leeftijd voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Uit de tabel blijkt dat beide recreatievormen voor beide projecten significant samenhangen met de leeftijd van de respondent. Naarmate de leeftijd van de respondenten stijgt, neemt de voorkeur voor mobiele recreatievormen toe en voor stationaire recreatievormen verder af. Ruim driekwart van de 60-plussers op beide projecten onderneemt mobiele recreatie-activiteiten, terwijl minder dan een kwart van zins is stationaire activiteiten te gaan ondernemen. Bij een verdergaande vergrijzing van de Nederlandse bevolking houdt dit in dat er met name voorzieningen zullen moeten worden aangelegd (in recreatieprojecten, maar ook daarbuiten), die inspelen op de groeiende behoefte aan mobiele vormen van recreatie, zoals wandel- en fietspaden. Bij de jongeren is het aandeel in de stationaire activiteiten groter, hoewel alleen op het Ermerzand voor de leeftijdscategorieën tot en met 45 jaar het aandeel van de stationaire activiteiten absoluut gezien groter is dan van de activiteiten met een mobiel karakter. Op het Wilhelminapark genieten mobiele vormen van activiteiten bij alle leeftijdscategorieën de voorkeur. Dit vindt waarschijnlijk zijn oorzaak in de aard en inrichting van beide projecten. Het Wilhelminapark beschikt over een uitgebreid net van wandel- en fietspaden, terwijl deze bij het Ermerzand bijna geheel ontbreken. Het Wilhelminapark leent zich derhalve met name voor mobiele vormen van recreatie. Het Ermerzand daarentegen, beschikt over uitgebreide zandstranden en veel zwem- en surfwater, waardoor stationaire vormen van recreatie hier beter tot hun recht komen.

Een ander aspect dat wellicht samenhang vertoont met de gekozen recreatievorm, is het geslacht van de respondent (Tabel 63).

Het blijkt dat alleen op het Ermerzand ten aanzien van mobiele recreatievormen er geen significant verband bestaat met het geslacht. Voorts blijkt uit de tabel dat vrouwen op beide projecten zowel bij mobiele als bij stationaire recreatievormen hogere deelname percentages hebben dan mannen. Dit houdt in dat vrouwen meer verschillende activiteiten (zowel mobiele als stationaire activiteiten) ontplooiën dan mannen. Een duidelijke voorkeur voor mobiele of stationaire vormen van recreatie op basis van het geslacht is echter niet aanwezig.

Een laatste aspect wat bij deze beschouwing wordt betrokken is de groepsgrootte (Tabel 64).

Uit de tabel blijkt dat beide recreatievormen, op beide projecten, significant samenhangen met de omvang van de bezoekersgroep. Voor mobiele recreatievormen is een duidelijk omslagpunt waarneembaar. Zodra de groepsgrootte toeneemt tot drie personen of meer, daalt het deelname percentage aan mobiele recreatievormen. Blijkbaar zijn wandelen, fietsen en de hond uitlaten

Tabel 63 Procentuele verdeling van het geslacht van de respondent, per project, naar aard van de recreatievorm

Recreatievorm	Geslacht					
	Man		Vrouw		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Mobiel #	42	73	43	79	43	75
Stationair * #	43	22	50	27	46	24
Totaal	85	95	93	106	89	99
Kleinste N	471	1207	326	593	797	1800

* : interactie met geslacht voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

: interactie met geslacht voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

Tabel 64 Procentuele verdeling van de groepsgrootte, per project, naar aard van de recreatievorm

Recreatievorm	Groepsgrootte							
	1 persoon		2 personen		3 of meer personen		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Mobiel * #	46	74	48	78	33	69	43	75
Stationair * #	31	18	37	20	66	51	45	24
Totaal	77	92	85	98	99	120	88	99
Kleinste N =	173	995	356	533	267	270	796	1797

*: interactie met groepsgrootte voor EZ (Ermerzand) significant op .05-niveau

#: interactie met groepsgrootte voor WP (Wilhelminapark) significant op .05-niveau

activiteiten die met name alleen of met zijn tweeën worden ondernomen. Naarmate de omvang van de bezoekersgroep toeneemt, neemt het aandeel van stationaire recreatievormen eveneens toe. Een omslagpunt wordt ook hier gevonden als de bezoekersgroep uit drie of meerdere personen bestaat. Het aandeel van de stationaire recreatievormen bij deze categorie stijgt sterk, op het Ermerzand tot tweederde (66%) en op het Wilhelminapark tot ruim de helft (51%). Blijkbaar worden stationaire recreatievormen als zonnebaden, zwemmen, surfen enz. bij voorkeur in groepsverband van drie of meer personen ondernomen.

6.4 Entreeheffing

In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt het effect van entreeheffing nader geanalyseerd. Bij het interview is gevraagd naar het effect dat entreeheffing zou hebben op de bezoekfrequentie. Hierbij is naar de effecten van drie verschillende geldbedragen gevraagd, namelijk f 1,-, f 2,50 en f 5,-, te betalen per persoon, per

keer dat men het project bezoekt. De door de respondenten aangegeven gevolgen voor de bezoekfrequentie staan weergegeven in paragraaf 5.1 (Afbeelding 21). Hieruit blijkt dat het gevolg van f 5,- entreeheffing zou zijn, dat zowel op het Ermerzand als op het Wilhelminapark het merendeel van de bezoekers geheel zou stoppen met het bezoeken van het project. Een nadere analyse van deze heffing is dan ook weinig zinvol. Bij een heffing van f 1,- zijn met name op het Ermerzand de gevolgen voor de bezoekfrequentie beperkt. Het meest interessant is derhalve een nadere analyse van een heffing van f 2,50 pp.

Allereerst wordt in Tabel 65 nagegaan in hoeverre er een verband bestaat tussen de door de respondenten aangegeven wijziging in de bezoekfrequentie bij een heffing van f 2,50 en de actuele bezoekfrequentie van de respondenten.

Tabel 65 Gemiddeld aantal bezoeken in de afgelopen twaalf maanden, per project, naar wijziging in bezoekfrequentie bij entreeheffing van f 2,50.

Wijziging in bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing	Bezoekfrequentie			
	Gemiddelde aantal		N =	
	EZ	WP	EZ	WP
Gelijkblijven of toenemen	14	68	189	187
Afnemen	24	101	269	489
Helemaal niet meer	30	106	157	837
Totaal	23	100	616	1513

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: ($F(2,614) = 6.9$)

WP: Wilhelminapark; significant op .01-niveau: ($F(2,1511) = 6.7$)

Voor beide projecten geldt dat de respondenten die het meest gematigd reageren op entreeheffing (bezoekfrequentie blijft gelijk, of neemt zelfs toe), de laagste gemiddelde bezoekfrequentie hebben en dat de respondenten die geheel zouden ophouden met het bezoeken van het project, de hoogste gemiddelde bezoekfrequentie hebben. In eerste instantie lijkt dit een logische reactie, immers naarmate men vaker komt zal men meer moeten gaan betalen. Echter, het is moeilijk voorstelbaar dat de trouwste bezoekers (die wekelijks of soms zelfs dagelijks het project bezoeken) geheel zouden ophouden met het bezoeken van het project, terwijl de meer incidentele bezoekers hun bezoekfrequentie niet of nauwelijks zouden aanpassen. Logischer zou zijn dat de meest frequente bezoekers weliswaar minder vaak zouden komen, maar toch blijven komen omdat het bezoeken van het project tot dusverre een zeer wezenlijk onderdeel uitmaakt van hun recreatiebehoefte. Van de meer incidentele bezoeker zou eerder worden verwacht dat hij zijn heil elders zou gaan zoeken, omdat de betekenis van het bezoeken van het project voor hem toch al relatief lager ligt.

Het lijkt er dan ook meer op dat de verontwaardiging omtrent het moeten betalen van entreegeld voor een voorziening die tot voorheen gratis toegankelijk was toeneemt, naarmate men vaker gebruik maakt van die voorziening. Deze verontwaardiging uit zich door het innemen van een extremer standpunt. Het is derhalve de vraag of de attitude ten aanzien van de heffing die tot uitdrukking wordt gebracht door een verbale reactie, de werkelijke gedragsverandering correct weergeeft.

In de volgende tabel (Tabel 66) wordt nagegaan in hoeverre er een verband bestaat tussen het opleidingsniveau en de aangegeven verandering in de bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing.

Tabel 66 Procentuele verdeling naar wijziging in bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing, per opleidingsniveau, per project

Verandering in bezoek-frequentie	Opleidingsniveau							
	LA, LB		MA, MB		HA, HB en HW		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gelijkblijven of toenemen	35	13	32	14	31	12	33	13
Afnemen	37	34	52	31	34	32	42	32
Helemaal niet meer	28	53	16	56	35	56	25	55
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	269	528	282	716	163	475	741	1718

EZ: Ermerzand; interactie tussen opleidingsniveau en verandering in bezoekfrequentie: χ^2 (4) = 29.3; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie tussen opleidingsniveau en verandering in bezoekfrequentie: χ^2 (4) = 2.1; ns

Op het Wilhelminapark is er geen sprake van een significant verband tussen het opleidingsniveau en de verandering in bezoekfrequentie bij entreeheffing. Bij het Ermerzand is een dergelijk verband wel geconstateerd. Het percentage voor gelijk blijvende bezoekfrequentie is het hoogste bij respondenten met een lagere (algemene of beroeps) opleiding en neemt enigszins af naarmate het opleidingsniveau toeneemt.

Het afnemen van de bezoekfrequentie doet zich het sterkste gelden bij respondenten met een middelbare (algemene of beroeps) opleiding. De respondenten met het hoogste opleidingsniveau blijken het meest heftig te reageren. Ruim één derde (35%) zou geheel stoppen met het bezoeken van het Ermerzand bij f 2,50 entreeheffing pp., gevolgd door respondenten met een lagere (algemene of beroeps) opleiding met 28%.

Samenvattend kan met enige terughoudendheid worden geconstateerd, dat naarmate het opleidingsniveau toeneemt, de bereidheid tot het betalen van entreeheffing afneemt, hoewel er geen erg duidelijke en eenduidige lijn bestaat.

Wellicht dat de voorgenomen verblijfstijd een meer eenduidig verband vertoont, omdat mag worden verondersteld dat naarmate de verblijfstijd op het project langer is, de bereidheid om entree te betalen toe zal nemen (men krijgt meer waar voor zijn geld). In Tabel 67 staat de voorgenomen verblijfstijd uitgezet tegen de verandering in bezoekfrequentie bij entreeheffing.

Inderdaad blijkt er op beide projecten sprake te zijn van een sterk significant verband tussen de voorgenomen verblijfstijd en de aangegeven wijziging in bezoekfrequentie bij entreeheffing.

Naarmate de verblijfstijd toeneemt, neemt het percentage van de respondenten toe dat aangeeft het project bij een entreeheffing van f 2,50 even vaak of zelfs vaker dan voorheen te zullen blijven bezoeken. Respondenten die aangeven geheel te stoppen met het bezoeken van het project, worden voornamelijk gevonden bij voorgenomen verblijfstijden van minder dan twee uur, met op het Wilhelminapark een uitschieter (64%) bij voorgenomen verblijfstijden van minder dan een half uur.

De conclusie luidt derhalve dat naarmate de verblijfstijd toeneemt, de entreeheffing meer wordt geaccepteerd.

Tabel 67 Procentuele verdeling naar wijziging in bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing per verblijfstijdcategorie, per project

Verandering in bezoekfrequentie	Verblijfstijd									
	0 - 30 min.		31 - 60 min.		61 - 120 min.		> 120 min.		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gelijkblijven of toenemen	23	9	28	15	43	13	42	23	33	13
Afnemen	49	27	43	33	27	36	41	39	42	32
Helemaal niet meer	29	64	29	52	30	51	17	38	26	55
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	287	783	114	446	110	203	229	272	740	1703

EZ: Ermerzand; interactie tussen verblijfstijd en verandering in bezoekfrequentie: $\chi^2 (6) = 38.6$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie tussen verblijfstijd en verandering in bezoekfrequentie: $\chi^2 (6) = 69.6$; $p < .001$

Een laatste aspect dat bij deze analyse wordt betrokken, is de relatie met het (afgeleide) huishoudinkomen, omdat mag worden verwacht dat met name respondenten met lagere inkomens sterker zullen reageren op entreeheffing. In Tabel 68 staat het huishoudinkomen uitgezet tegen de verandering in bezoekfrequentie.

Tabel 68 Procentuele verdeling naar wijziging in de bezoekfrequentie bij f 2,50 entreeheffing per inkomensklasse, per project

Verandering in bezoekfrequentie	Huishoudinkomen							
	Laag		Middel		Hoog		Totaal	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gelijkblijven of toenemen	13	10	34	12	37	18	32	13
Afnemen	69	31	36	33	38	30	42	32
Helemaal niet meer	18	58	31	55	24	52	26	55
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
N =	117	514	296	674	304	504	717	1692

EZ: Ermerzand; interactie tussen huishoudinkomen en verandering in bezoekfrequentie: $\chi^2 (4) = 46.5$; $p < .001$

WP: Wilhelminapark; interactie tussen huishoudinkomen en verandering in bezoekfrequentie: $\chi^2 (4) = 16.6$; $p < .01$

Op beide projecten is er sprake van een sterke interactie tussen het huishoudinkomen en de aangegeven verandering in bezoekfrequentie bij entreeheffing. Het percentage van de respondenten dat aangeeft dat er **geen** verandering in de bezoekfrequentie optreedt, of die een hogere bezoekfrequentie verwachten, is op beide projecten het **laagst** bij de respondenten met de laagste inkomensklasse en het hoogst bij degene met de hoogste inkomensklasse.

Een voorziene afname van de bezoekfrequentie komt met name op het Ermerzand voor bij respondenten met een laag huishoudinkomen (69%). Helemaal stoppen met het bezoek op het Ermerzand doen met name de respondenten met een middenklassse huishoudinkomen (31%). Bij het Wilhelminapark geeft bij alle drie de inkomensklassen, meer dan de helft van de respondenten aan geheel te zullen stoppen met het bezoeken van het project, waarbij degenen met de laagste huishoudinkomens het hoogste percentage scoren (58%). Blijkbaar wordt deze heffing algemeen als onacceptabel ervaren en wordt het project niet meer bezocht, ook al zouden met name de respondenten uit de hoogste inkomensklasse wel de middelen hebben om te betalen.

Recapitulerend kan worden vastgesteld, dat de hoogte van het huishoudinkomen mede bepalend is voor de reactie aangaande entreeheffing, waarbij degene met de laagste huishoudinkomens hun bezoekfrequentie het vaakst aanpassen.

6.5 Conclusies

De zelfkarakterisering van de bezoekers van beide projecten blijkt in sterke mate samen te hangen met de leeftijd en het opleidingsniveau van de bezoekers. Hoewel er tussen de beide projecten in absolute zin wel verschillen zijn te constateren in de percentages, komen de relatieve verschillen per onderscheiden leeftijdscategorie en opleidingsniveau voor beide projecten in grote lijnen met elkaar overeen.

De wijze van vervoer naar de projecten is in eerste instantie afhankelijk van de af te leggen afstand. Naarmate de af te leggen afstand toeneemt, neemt het aandeel van het gemotoriseerde verkeer eveneens toe, met name op het Ermerzand. Voor de reistijd geldt een dergelijk verband echter niet. Naarmate de reistijd toeneemt, neemt het aandeel van de (brom)fiets op beide projecten toe en van het gemotoriseerde verkeer af. Naarmate de leeftijd van de respondent stijgt wordt, neemt het aandeel van de fiets ook toe, ten koste van het aandeel van de auto. Bij het verder stimuleren van het fietsgebruik lijkt het daarom het meest zinvol om de aandacht met name te richten op het jongere deel van de bevolking (tot 45 jaar).

Het huishoudinkomen hangt eveneens samen met de vervoerwijze. Respondenten met lage huishoudinkomens maken op beide projecten het meest gebruik van de (brom)fiets en het minst van gemotoriseerd vervoer.

Ook bij de voorgenomen activiteiten zijn er opvallende overeenkomsten tussen beide projecten. Fietsen gaat op beide projecten samen met korte verblijfstijden, en wandelen met verblijfstijden van een half uur tot twee uur. Zonnebaden en waterrecreatie komen voornamelijk voor bij verblijfstijden van minimaal twee uur.

De leeftijd van de respondent vertoont eveneens interactie met de voorgenomen activiteiten. Respondenten jonger dan 45 jaar ondernemen vaker activiteiten met een stationair karakter (zonnebaden, vormen van waterrecreatie, balspelen e.d.), terwijl oudere respondenten een voorkeur vertonen voor activiteiten met een meer mobiel karakter (wandelen en fietsen). Ook de groepsgrootte blijkt samen te hangen met de voorgenomen activiteiten. Als de groepsgrootte drie of meer personen bedraagt neemt het aandeel van de activiteiten met een stationair karakter op beide projecten sterk toe en daalt het aandeel van de activiteiten met een mobiel karakter. Activiteiten met een stationair karakter worden blijkbaar bij voorkeur in (grotere) groepsverbanden ondernomen.

Tenslotte zijn in dit hoofdstuk de gevolgen van entreeheffing van f 2,50 per persoon nader geanalyseerd. Naarmate men de projecten frequenter bezoekt, is de reactie op entreeheffing heftiger. De mondeling uitgesproken wijziging in bezoekfrequentie hoeft echter niet te betekenen dat men ook daadwerkelijk zijn gedrag zo zal wijzigen.

Er is niet een erg duidelijk verband met het opleidingsniveau en de reactie op entreeheffing. Alleen op het Ermerzand is er sprake van significantie. Het lijkt er bij dit project op dat naarmate het opleidingsniveau hoger is, de bereidheid tot het betalen van entreeheffing enigszins afneemt.

De verblijfstijd vertoont wel op beide projecten een significant verband met de reactie op entreeheffing. Overeenkomstig de verwachting, zal de bezoekfrequentie zich minder sterk wijzigen naarmate men langer op het project verwacht te blijven.

Tenslotte is onderzocht of er een significant verband aanwezig is met de hoogte van het huishoudinkomen en de reactie op entreeheffing. Ook dit bleek op beide projecten het geval te zijn, waarbij de interactie op het Ermerzand het sterkste is. Met name respondenten afkomstig uit een huishouden met een laag inkomen zullen de projecten minder vaak bezoeken of geheel ophouden met het bezoeken van de projecten.

7 GEBRUIKSINTENSITEIT: DE (GEMIDDELDE) BEZOEKFREQUENTIE

7.1 Bezoekfrequentie als centrale variabele

Als het gaat om de mate waarin gebruik van een recreatieproject wordt gemaakt, dan lijkt de meest geëigende maat hiervoor het aantal bezoekers dat per tijdvak op het project verblijft. Dit geaggregeerde gegeven kan worden beschouwd als zijnde opgebouwd uit twee gegevens op individueel niveau: de bezoekfrequentie en de verblijfstijd per bezoek. Hoe vaker een bezoeker komt, en hoe langer hij per bezoek op het terrein verblijft, des te groter is zijn bijdrage aan de gebruiksintensiteit van het project.

In het huidige onderzoek is naar de (voorgenomen) verblijfstijd van het bezoek ten tijde van het interview gevraagd. Het lijkt echter een hachelijke zaak om deze tijd als representatief voor alle bezoeken van de respondent te beschouwen. Zo is het niet onwaarschijnlijk dat voor veel mensen de bezoeksduur afhankelijk is van het weer ten tijde van het bezoek. Een rechtstreekse vraag naar de gemiddelde verblijfsduur op het project per bezoek, aan de andere kant, lijkt er één die voor de meeste respondent moeilijk te beantwoorden is. Voor een correcte beantwoording van de vraag moet de respondent de verblijfsduur van alle bezoeken in het afgelopen jaar (zo hij deze al weet) optellen en delen door het aantal bezoeken. Naar alle waarschijnlijkheid levert dit hoogst onbetrouwbare schattingen van de werkelijke gemiddelde verblijfsduur op. Kortom: de gemiddelde verblijfsduur voor een bepaalde bezoeker lijkt moeilijk te achterhalen.

Waar wel expliciet naar gevraagd is, is de bezoekfrequentie. In tegenstelling tot de gemiddelde verblijfsduur, is de bezoekfrequentie een gegeven waarvan de respondenten tot een redelijke schatting in staat geacht mogen worden. Er wordt in mindere mate een beroep op het geheugen van de respondent gedaan. De keuze voor bezoekfrequentie als centraal kenmerk is dus deels een pragmatische aangelegenheid. Echter, ook op meer inhoudelijke gronden valt een voorkeur voor bezoekfrequentie als het centrale kenmerk van de gebruiksintensiteit te rechtvaardigen. Dit is met name het geval indien de gebruiksintensiteit als benadering van de waarde van het project voor de bezoekers wordt gehanteerd ("revealed preferences").

Alvorens een individu het project bezoekt, dient hij zich eerst dit alternatief gerealiseerd te hebben. Op zich zegt de frequentie waarmee een bepaald alternatief naar voren komt al iets over de centraliteit van de positie die het project in de gedachten van het individu inneemt. Daarnaast dienen per bezoek vaak bepaalde kosten gemaakt te worden, zoals verplaatsingskosten, parkeergeld. Verder loopt men soms, per bezoek, bepaalde risico's: niet ieder bezoek hoeft een gegarandeerd succes te zijn. Het project kan te druk zijn, of te rustig; het weer kan tegenvallen; degenen die men er hoopte te ontmoeten zijn er misschien niet; mensen die men liever had vermeden zijn er misschien wel. Kortom: twee keer een half uur naar het project gaan, vraagt van het individu vaak een grotere "investering" dan één keer een uur. Terugredenerend kan daarom gesteld worden dat de bezoekfrequentie een betere indicatie van de waarde van het project voor de bezoeker geeft dan de gemiddelde verblijfsduur.

7.2 Bezoekfrequentie en overige bezoekenmerken

Alvorens op zoek te gaan naar determinanten/predictoren van de bezoekfrequentie, wordt eerst gekeken naar de samenhang tussen de bezoekfrequentie en de overige kenmerken van het bezoek. Deze overige kenmerken, waaronder de voorgenomen verblijfsduur, zijn andere, potentieel belangrijke te voorspellen variabelen. Door hun onderlinge samenhang in ogenschouw te nemen kan enigszins achterhaald worden in hoeverre de centrale positie die de bezoekfrequentie in dit hoofdstuk inneemt gerechtvaardigd is.

Hierbij moet wel bedacht dat voor de meeste van de bezoekenmerken hetzelfde geldt als voor de voorgenomen verblijfsduur: de vraag had specifiek betrekking op het bezoek ten tijde van het interview. Een andere kanttekening is dat de steekproef van het objectonderzoek gericht in eerste instantie gericht is op representativiteit ten aanzien van bezoeken, en niet op representativiteit ten aanzien van bezoekers. Dit houdt in dat bezoekers een grotere kans hebben om geïnterviewd te worden naarmate ze het project vaker bezoeken. Anders gezegd: bezoekers met lage bezoekfrequenties zijn ondervertegenwoordigd. Echter, het gevolg van deze vertekening voor de analyse van verschillen in bezoekfrequentie is acceptabel. De gemiddelde bezoekfrequentie per categorie zal te hoog uitvallen, en dit zal sterker het geval zijn naarmate de werkelijke bezoekfrequentie voor de betreffende categorie lager is. Met andere woorden: door de vertekening in de steekproef trekken de categorieën met lage bezoekfrequenties naar die met hogere bezoekfrequenties toe. Dit houdt in dat de significantie-toetsing voor verschillen in bezoekfrequentie conservatief is.

Om de gegevens sneller inzichtelijk te maken, is gekozen voor variantie-analyses op de gemiddelde bezoekfrequentie. Dit zonder dat hiermee altijd een causale richting geïmpliceerd wil zijn. Het eerste andere bezoekenmerk waarvoor de samenhang met bezoekfrequentie wordt bekeken is de voorgenomen verblijfsduur. Tabel 69 laat zien dat op beide projecten de gemiddelde bezoekfrequentie het hoogst is bij een verblijfsduur tussen een half en een heel uur. Dit verband is daarom zo opvallend omdat hiermee gesuggereerd wordt dat de voorgenomen verblijfsduur ten tijde van het interview toch als enigszins kenmerkend voor de overige bezoeken van de respondent gezien mag worden. Het ligt namelijk niet voor de hand dat op zich de verblijfsduur van één enkel bezoek sterk gerelateerd is aan de bezoekfrequentie op jaarbasis als de overige bezoeken sterk in verblijfsduur variëren.

Gegeven dat de verblijfsduur als enigszins representatief voor de overige bezoeken mag worden gezien, is het niet verwonderlijk dat langere verblijfsduren gepaard gaan met lagere bezoekfrequenties. Het is moeilijker te begrijpen waarom dit verband niet lineair is: bij heel korte verblijfsduren neemt de bezoekfrequentie ook weer af. In eerste instantie zou dit het gevolg kunnen zijn van een heterogene samenstelling van de respondenten in deze categorie. Naast mensen die kort blijven maar (heel) vaak komen, kunnen er ook mensen zijn die toevallig in de buurt waren en even een kijkje op het project nemen, of er doorheen fietsen als onderdeel van een langere tocht. Opgemerkt moet echter worden dat de spreiding (standaarddeviatie) in de categorie met een verblijfsduur van maximaal een half uur niet groter is dan die in de andere categorieën: de respondenten verschillen onderling niet meer in bezoekfrequentie dan bij langere verblijfsduren.

Tabel 69 Gemiddelde bezoeks-frequentie bij voorgenomen verblijfsduur, per project.

Verblijfstijd	Bezoeks-frequentie							
	Gemiddel-de aantal		Standaard-deviatie		Standaard-fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
max 30 minuten (a,b) (x)	25	89	48	132	3,0	5,0	247	706
31 t/m 60 minuten (b,c,d) (x,y,z)	42	134	58	137	6,5	6,8	79	403
61 t/m 120 minuten (c) (y)	19	91	28	122	2,8	9,0	98	183
meer dan 120 minuten (a,d) (z)	14	84	24	108	1,7	7,1	197	233
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	622	1526

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: ($F(3,619) = 9.8$)

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: ($F(3,1522) = 12.7$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Naast verblijfstijd is ook gevraagd naar verblijfsactiviteit. Zoals ook al in het vorige hoofdstuk is gebeurd, zijn de activiteiten gegroepeerd in twee categorieën: mobiel (m.n. wandelen, fietsen) en stationair (m.n. zonnebaden, zwemmen). Beide categorieën sluiten elkaar niet uit: niet-mobiel betekent niet automatisch stationair. In het hoofdstuk 6 bleek echter al dat er wel een dergelijk verband bestaat voor het bezoek ten tijde van het interview.

Tabel 70 Gemiddelde bezoeks-frequentie bij recreatievorm, per project.

Recreatievorm	Bezoeks-frequentie							
	Gemiddel-de aantal		Standaard-deviatie		Standaard-fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Wel mobiele activiteit(en) (z)	21	112	39	140	2,5	4,1	239	1169
Geen mobiele activiteit(en) (z)	24	63	44	84	2,2	4,3	385	382
Wel stationaire activiteit(en) (a) (y)	12	71	22	99	1,3	5,2	294	358
Geen stationaire activiteit(en) (a) (y)	32	109	52	137	2,9	4,0	331	1193
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	625	1552

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (F-toets), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

De resultaten uit Tabel 70 suggereren, net zo als voor verblijfsduur, dat de gemelde voorgenomen activiteiten tenminste enigszins representatief zijn voor de activiteiten tijdens andere bezoeken. Op het Wilhelminapark is dit het duidelijkst. Respondenten die van zins zijn mobiele activiteiten te ondernemen hebben een hogere bezoeks-frequentie dan degenen die zulks niet van zins zijn. Respondenten die van plan zijn stationaire activiteiten te ondernemen hebben een lagere bezoeks-frequentie dan

degenen die zulks niet van plan zijn. Deze laatste conclusie geldt ook voor het Ermerzand. Op het Ermerzand wordt echter geen verschil in bezoekfrequentie gevonden tussen respondenten die mobiele activiteiten voorgenomen hebben en degenen waarvoor dit niet geldt. De twee soorten activiteiten lijken hier, tenminste op jaarbasis, minder complementair.

Een derde kenmerk is de grootte van de groep waarmee de respondent het project bezoekt. Ook hier worden weer duidelijke verbanden met bezoekfrequentie gevonden, aangevende dat de groepsgrootte bij het toenmalige bezoek in ieder geval indicatief is voor die bij andere bezoeken. Meer specifiek geldt dat op beide projecten de bezoekfrequentie afneemt bij toenemende groepsgrootte (zie Tabel 71).

Tabel 71 Gemiddelde bezoekfrequentie bij groepsgrootte, per project.

Groepsgrootte	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel-		Standaard-		Standaard-		N =	
	de aantal		deviatie		fout			
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
1 persoon (a,b) (y,z)	39	120	61	141	4,9	4,7	152	888
2 personen (a) (y)	20	78	37	110	2,2	5,1	282	459
3 of meer personen (b) (z)	13	63	23	102	1,7	7,0	191	213
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	626	1561

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: $(F(2,624) = 18.7)$

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: $(F(2,1558) = 26.3)$

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Verschillende verklaringen voor deze samenhang zijn mogelijk. Op de eerste plaats wordt het afspreken van een bepaald tijdstip om iets gezamenlijk te doen (hier: het project bezoeken) vaak moeilijker naarmate het aantal betrokkenen toeneemt. Op de tweede plaats kan er een samenhang bestaan met de recreatievorm die men van zins is te ondernemen. Stationaire activiteiten zoals zonnebaden en zwemmen worden gemiddeld in grotere groepen ondernomen dan mobiele activiteiten zoals wandelen en fietsen. Omdat stationaire activiteiten meer seizoensgebonden zijn, gaan deze veelal gepaard met lagere bezoekfrequenties.

Betreffende de groepssamenstelling wordt hier nog één resultaat kort vermeld. Uit de net besproken tabel blijkt al dat respondenten die alleen komen ook duidelijk vaker komen. Dit vrij grote verschil overschaduwde mogelijkerwijs andere effecten van de groepssamenstelling. Daarom heeft de volgende analyse alleen betrekking op respondenten die het project niet alleen bezochten. Op het Ermerzand komen deze respondenten significant minder vaak als zij vergezeld zijn van hun kinderen, dan als dit niet het geval is: met kinderen ($N = 113$) $\bar{M} = 12$; zonder kinderen ($N = 354$) $\bar{M} = 19$ (N staat voor "aantal" en $\bar{M}$ voor "gemiddelde"). Op het Wilhelminapark is het resultaat juist het omgekeerde: met kinderen ($N = 215$) $\bar{M} = 90$; zonder kinderen ($N = 451$) $\bar{M} = 65$. Waarschijnlijk ligt aan dit verschil een andere aard van het bezoek aan ten grondslag. Terwijl het op het Ermerzand eerder zal gaan om echte gezinsuitstapjes (een (mid)dagje Ermerzand), valt te verwachten dat op het Wilhelminapark vaker even een wandelingetje of fietstochtje met de kinderen wordt gemaakt. Het eerste vereist meer voorbereiding en meer vrije tijd dan het laatste, en zal daarom ook minder vaak voorkomen.

Een kenmerk dat een indruk kan geven van het verloop van de bezoekfrequentie over de jaren heen is het aantal jaren dat men het project reeds bezoekt. Voordat deze resultaten gepresenteerd worden, kan nog opgemerkt worden dat het aantal bezoeken sterk samenhangt met het aantal jaren dat men er al dezelfde woonomgeving op na houdt. Zo woont op het Ermerzand 68% van degenen die het project al langer dan 10 jaar bezoeken tevens al langer dan 10 jaar in dezelfde omgeving. Voor het Wilhelminapark is dit zelfs 79%.

Tabel 72 Gemiddelde bezoekfrequentie bij aantal bezoeken.

Aantal jaren dat recidivisten het project al bezoeken	Bezoekfrequentie							
	Gemiddelde aantal		Standaarddeviatie		Standaardfout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0 tot 3 jaar (a) (y,z)	7	54	11	85	1,4	4,8	63	310
3 tot 10 jaar (x,y)	20	85	33	111	1,6	5,1	163	476
10 jaar of meer (a) (x,z)	26	128	48	149	2,4	5,4	391	762
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	619	1550

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: $(F(2,616) = 5.9)$

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: $(F(2,1547) = 42.5)$

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark .., x, y, z als indices.

Tabel 72 laat zien dat, zij het op het Ermerzand in minder sterke mate, op beide projecten de gemiddelde bezoekfrequentie toeneemt met het aantal bezoeken. Men raakt blijkbaar niet snel uitgekeken op een project, integendeel, men komt zelfs steeds vaker. Hiermee speelt het recreatieproject een steeds belangrijkere rol in de vrijetijdsbesteding van de respondent.

Zoals verderop getoond zal worden, is het niet waarschijnlijk dat de leeftijd van de respondent, die welhaast positief moet correleren met het aantal bezoeken, de achterliggende oorzaak is van deze samenhang. De verklaring voor de samenhang kan wel gezocht worden in een zelf-selectie van de bezoekers, in de zin dat alleen degenen die vaak komen blijven komen, of dat degenen die blijven komen steeds vaker komen. Deze vorm van zelf-selectie duidt op een specifieke categorie van mensen die ook in andere gebruikersonderzoeken naar voren komt: de zogenaamde 'repeteerders'. Dit zijn mensen die niet neigen tot het zoeken van variatie en er veelal vaste gewoontes op nahouden. In dit beeld past een hoge bezoekfrequentie: per definitie is een gewoonte iets wat men herhaaldelijk doet.

Ook de samenhang tussen bezoekfrequentie en de omschrijving die de respondent van zichzelf als bezoeker geeft, is geanalyseerd. In Tabel 73 staan de resultaten voor de diverse dichotomieën. De respondenten die zichzelf meer als gewoontegetrouwe dan als grillige bezoeker zien, vertonen zoals verwacht mag worden een hogere bezoekfrequentie. Hetzelfde geldt voor respondenten die zichzelf meer als vaste dan als mooi weer bezoeker zien. Interessant is dat degenen die zichzelf als actieve bezoeker zien op beide projecten een hogere bezoekfrequentie hebben dan degenen die zichzelf als niet-actief karakteriseren.

Op het Wilhelminapark bestaat verder een duidelijk verband tussen het zichzelf al dan niet als plannend karakteriseren en de bezoekfrequentie: plannende responden-

Tabel 73 Gemiddelde bezoekfrequentie bij aard respondent als bezoeker.

Aard respondent als bezoeker	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gewoontegetrouw (a) (z)	30	132	46	141	2,4	4,3	374	1057
Grillig (a) (z)	12	29	35	57	2,3	2,6	228	470
Mooi weer (b) (y)	13	35	29	53	1,3	1,9	482	749
Vaste bezoeker (b) (y)	56	162	61	151	5,2	5,4	129	792
Actief (c), (x)	28	114	45	138	2,4	4,2	350	1054
Niet-actief (c), (x)	16	69	38	106	2,3	4,8	269	493
Plannend (w)	21	153	40	171	3,0	8,4	177	411
Niet-plannend (w)	23	80	43	105	2,0	3,1	445	1128
Contactzoekend (d), (v)	35	144	54	139	4,5	9,2	145	227
Op zichzelf (d), (v)	19	91	37	126	1,7	3,5	466	1301
Kritisch (u)	23	109	38	136	2,5	4,6	237	885
Niet-veeleisend (u)	22	87	41	121	2,1	4,7	373	651
Totaal	23	98	43	129	1,7	3,3	602	1528

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (F-toets), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

ten komen vaker. Hetzelfde geldt, en wel op beide projecten, voor contactzoekende respondenten. Tenslotte, op het Wilhelminapark komen bezoekers die zichzelf als kritisch beschouwen vaker dan degenen die zichzelf als niet-veeleisend zien. Dit verschil kan erop duiden dat men zich meer met het project gaat identificeren naarmate men er vaker komt. Het project wordt als het ware een soort achtertuin. Deze verklaring sluit aan bij wat hiervoor gezegd is over repeteerders met een hoge bezoekfrequentie.

De resultaten voor "actief/niet-actief" en "contactzoeken/op zichzelf" zijn met name interessant omdat ze een indicatie geven voor de motieven achter het bezoeken van het project. Dat actieve respondenten vaker komen, kan betekenen dat de mogelijkheden die het project biedt om bepaalde activiteiten te ontplooiën een reden vormen voor het bezoek. Dat contactzoekenden vaker komen, houdt in dat een andere reden om het project te bezoeken de hoop is daar mensen aan te treffen waarmee men (vrij gemakkelijk) contact kan leggen.

In aansluiting op de zelfkarakterisering kan nog vermeld worden dat er ook een verband bestaat tussen het daadwerkelijk naar voren brengen van kritiekpunten en de gemiddelde bezoeks-frequentie. Op beide projecten geldt dat degenen die wel kritiekpunten naar voren brengen een hogere gemiddelde bezoeks-frequentie hebben dan degenen die dit niet doen (zie Tabel 74). Het verband lijkt voor het wel/geen kritiek hebben duidelijk sterker dan bij de zelf-karakterisering. Dit duidt erop dat er een categorie van kritische respondenten met een hoge bezoeks-frequentie is, die zichzelf niet als kritisch ziet. In termen van de gesuggereerde identificatie zou gezegd kunnen worden dat deze mensen (nog) niet beseffen hoezeer zij zich met het project verbonden voelen.

Tabel 74 Gemiddelde bezoeks-frequentie bij wel/niet hebben van punten van kritiek.

Punten van kritiek	Bezoeks-frequentie							
	Gemiddel-de aantal		Standaard-deviatie		Standaard-fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Geen punten van kritiek (a) (z)	18	75	37	110	1,8	3,9	419	780
Wel punt(en) van kritiek (a) (z)	31	124	49	143	3,4	5,1	207	782
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	627	1563

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: ($F(1,626) = 13.4$)

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: ($F(1,1562) = 58.3$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Samenvattend kunnen op grond van de bovenstaande resultaten de volgende twee onderling gerelateerde conclusies getrokken worden. De antwoorden op de vragen die specifiek betrekking hebben op het bezoek ten tijde van het interview zijn in redelijke mate representatief voor de overige bezoeken van de respondent. Omgekeerd, omdat de gemiddelde bezoeks-frequentie een duidelijk samenhang vertoont met de overige bezoekenmerken, is zij terecht te beschouwen als een centraal en karakteristiek kenmerk van het bezoeks-patroon van de respondent.

7.3 Het voortraject en de bezoeks-frequentie.

Om op het recreatieproject te komen, dient men zich te verplaatsen. In deze paragraaf wordt aandacht geschonken aan enige aspecten van deze verplaatsing. Om te beginnen is gekeken naar de samenhang tussen de afstand van het verblijfsadres naar het project en de bezoeks-frequentie. Omdat mensen hun vaste verblijfplaats niet in de eerste plaats kiezen op grond van de afstand tot een recreatieproject, mag de samenhang tussen afstand en bezoeks-frequentie causaal geïnterpreteerd worden.

Tabel 75 laat zien dat voor beide projecten geldt dat de bezoeks-frequentie afneemt bij toenemende afstand tot het project. Dit is waarschijnlijk voor een belangrijk deel het gevolg van de kosten die het zich verplaatsen met zich mee brengt. Deze kosten kunnen van velerlei aard zijn. Naast materiële kosten, zoals benzine, kunnen bijvoorbeeld ook fysieke kosten, zoals lichamelijke inspanning en het zich moeten concentreren op het verkeer, een rol spelen. Eén van de meest saillante kostenfactoren is waarschijnlijk de benodigde tijd om het project te bereiken.

Tabel 75 Gemiddelde bezoekfrequentie bij afgelegde afstand (alleen voor degenen die rechtstreeks van verblijfsadres naar project gekomen zijn).

Afgelegde afstand	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0 t/m 2,5 km (a,b,c,d,e) (x,y,z)	88	124	93	147	16,0	5,7	33	659
2,5 t/m 5 km (a,f,g,h) (x)	33	91	43	113	4,4	5,9	95	363
5 t/m 10 km (b) (y)	25	83	40	118	3,0	10,0	173	138
10 t/m 15 km (EZ) (c,f)	9	-	15	-	1,5	-	102	-
Meer dan 10 km (WP) (z)	-	38	-	76	-	11,9	-	40
15 t/m 25 km (EZ) (d,g)	5	-	6	-	0,7	-	56	-
Meer dan 25 km (EZ) (e,h)	6	-	8	-	1,3	-	33	-
Totaal	24	106	44	134	2,0	3,9	495	1202

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: ($F(5,489) = 26.6$)

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: ($F(3,1198) = 10.5$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Zelfs al ervaart men de reis naar het project op zich als plezierig, dan nog bestaan er redenen waarom een grotere afstand gepaard zal gaan met een lagere bezoekfrequentie. Hierbij kan met name gedacht worden aan tijdrestricties: de hoeveelheid vrije tijd waarover men kan beschikken is veelal beperkt. Bij grotere afstanden dient men over een groter "blok" vrije tijd te beschikken om tot een bezoek over te kunnen gaan. Hoe strenger de voorwaarden voor een bezoek, hoe minder vaak aan deze voorwaarden voldaan zal worden, en dus hoe lager de bezoekfrequentie. Behalve dat tijdrestricties de bezoekfrequentie kunnen beïnvloeden, beperken zij ook de actieradius van het individu.

Een factor die van grote invloed is op de potentiële actieradius van het individu, gegeven bepaalde tijdrestricties, is de vervoerwijze. Ook hiervoor geldt dat deze in principe alleen bekend is voor het bezoek ten tijde van het interview. Op grond van de resultaten in de vorige paragraaf lijkt het echter waarschijnlijk dat dit gegeven in redelijke mate representatief geacht mag worden voor de overige bezoeken. In Tabel 76 staan de resultaten vermeld.

Uit deze tabel blijkt dat op het Ermerzand de vervoerwijze niet significant samenhangt met de bezoekfrequentie. Op het Wilhelminapark ligt dit anders. Respondenten die te voet gekomen zijn, komen het vaakst. Op de tweede plaats komen respondenten die per auto gekomen zijn. Respondenten die per fiets gekomen zijn, komen het minst vaak. Een gedeeltelijke verklaring voor het verschil tussen de twee projecten is het verschil in de nabijheid van alternatieve projecten. Hierbij gaat het met name om het feit dat er op het Ermerzand geen verschil in bezoekfrequentie tussen fietsers en automobilisten gevonden wordt, en op het Wilhelminapark wel.

Het uitgangspunt is dat er een relatie tussen afstand en bezoekfrequentie bestaat, die wordt gemodereerd door vervoerwijze. De verwachting hierbij is dat voetgangers afstandsgevoeliger zijn dan fietsers, en dat fietsers op hun beurt weer afstandsgevoe-

Tabel 76 Gemiddelde bezoekfrequentie bij vervoerwijze, per project.

Wijze van vervoer	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Te voet (y,z)	36	171	35	145	11,0	8,1	10	322
Per (brom)fiets (x,y)	22	65	48	89	3,0	3,3	249	722
Per auto of motor (x,z)	22	103	37	151	2,0	6,9	340	477
Totaal	22	99	42	130	1,7	3,3	600	1522

EZ: Ermerzand; niet significant ($F(2,598) = 0.6$)

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: ($F(2,1520) = 81.6$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark .., x, y, z als indices.

liger zijn dan automobilisten. Gegeven een bepaalde, niet te kleine afstand tot het project, mag dan verwacht worden dat mensen die kunnen kiezen tussen per auto of per fiets gaan, de auto al snel zullen prefereren boven de fiets, omdat ze daardoor minder kosten maken (een kortere reistijd hebben). Op grond van dezelfde redenering mag verwacht worden dat, gegeven een bepaalde, niet te kleine afstand tot het project, autobezitters een hogere bezoekfrequentie hebben dan degenen die niet over een auto beschikken. Hieronder wordt de redenering gespecificeerd.

Voor het Wilhelminapark geldt dat de gemiddeld afgelegde afstanden vrij klein zijn en voor fietsers en automobilisten weinig verschillen: $\bar{M}$ fiets = 3,7 km. en $\bar{M}$ auto = 4,0 km.. Op het Ermerzand zijn de gemiddeld afgelegde afstanden groter, en is tevens het verschil tussen fietsers en automobilisten groter: $\bar{M}$ fiets = 7,5 km. en $\bar{M}$ auto = 13,6 km.. De kleinere afstanden voor het Wilhelminapark komen met name de gemiddelde bezoekfrequentie van degenen die dit project per auto bezoeken ten goede. Bij grotere afstanden (> 10 km.) zal het relatieve aandeel auto-bezoekers veelal toe- en de bezoekfrequentie afnemen. Naarmate recreatieprojecten verder van elkaar af liggen zal daardoor met name de gemiddelde bezoekfrequentie van degenen die per auto komen afnemen: bij afstanden boven de 10 km. (20 km. voor heen en terug naar het project!) zullen de meeste mensen die per fiets moeten komen al afgehaakt hebben. Hierdoor kan, door de verschillen in de gemiddeld af te leggen afstand, verklaard worden waarom automobilisten op het Wilhelminapark wel vaker, en op het Ermerzand niet vaker komen dan fietsers.

Als gekeken wordt naar de relatie tussen reistijd en bezoekfrequentie, dan valt met name op dat het effect van reistijd op de bezoekfrequentie op het Wilhelminapark vrij gering in omvang is (zie Tabel 77). Terwijl op het Ermerzand een reistijd van meer dan 15 minuten de bezoekfrequentie bijna met een factor vier reduceert, is dit op het Wilhelminapark nog geen anderhalf. Zoals al eerder gerapporteerd werd, beïnvloedt de reistijd ook het aantal respondenten dat het project bezoekt. Deze afname is op het Wilhelminapark juist sterker dan op het Ermerzand. Dit resultaat kan wederom het gevolg zijn van meer alternatieve projecten nabij het Wilhelminapark. Als de reistijd te lang wordt, gaat men naar een ander, naderbij gelegen project. Voor het Ermerzand zijn minder alternatieven voorhanden. Hier vertaalt een langere reistijd zich meer in een lagere bezoekfrequentie. De hoge bezoekfrequentie voor het Wilhelminapark van respondenten met een lange reistijd moet welhaast het gevolg zijn van een speciale aantrekkingskracht die het Wilhelminapark voor deze bezoekers heeft: hoogstwaar-

Tabel 77 Gemiddelde bezoeksfrequentie bij reistijd, per project.

Reistijd	Bezoeksfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Maximaal 15 minuten (a,b) (z)	38	111	56	139	3,5	4,5	253	949
16 t/m 30 minuten (a) (z)	10	83	18	104	1,4	7,7	154	182
Langer dan 30 minuten (b)	8	99	14	137	1,5	15,8	88	75
Totaal	24	106	44	134	2,0	3,9	496	1207

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: $(F(2,494) = 29.2)$

WP: Wilhelminapark; significant op .05-niveau: $(F(2,1204) = 3.6)$

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

schijnlijk liggen voor deze respondenten andere, soortgelijke recreatieprojecten dichterbij de eigen verblijfplaats.

In verband met de aandacht voor reiskosten in deze paragraaf, is het interessant om nogmaals te kijken wat de samenhang is tussen wijzigingen in de bezoeksfrequentie ten gevolge van het introduceren van een andere soort kosten, toegangskosten, en de huidige bezoeksfrequentie. Uit Tabel 78 blijkt dat op beide projecten met name de respondenten met hoge huidige bezoeksfrequenties van plan zijn deze frequentie te verlagen als er entree ad f 2,50 geheven zou worden. In paragraaf 4 van hoofdstuk 6 is al gesteld dat deze resultaten misschien meer de houding ten aanzien van entreeheffing aangegeven dan wat er werkelijk gedragsmatig zou gebeuren bij een dergelijke heffing. Worden de resultaten toch als indicatief voor het gedrag gezien, dan suggereren zij dat een hoge huidige bezoeksfrequentie eerder het gevolg is van relatief lage kosten per bezoek dan van het meer waarde hechten aan een bezoek dan degenen die minder frequent komen. Indien deze suggestie juist is, dan zijn de vooruitzichten voor het modelleren van de bezoeksfrequentie met behulp van structurele kenmerken (woonomgeving, afstand, inkomen e.d.), en het beïnvloeden ervan door middel van het wijzigen van de omstandigheden, vrij gunstig.

Tabel 78 Gemiddelde bezoeks-frequentie bij gevolgen hiervoor van entreeheffing, per project.

Wijziging in bezoeks-frequentie bij f 2,50 entreeheffing	Bezoeks-frequentie							
	Gemiddel-de aantal		Standaard-deviatie		Standaard-fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Gelijkblijven of toenemen (a,b) (y,z)	14	68	26	107	1,9	7,8	189	187
Afnemen (a) (y)	24	101	46	138	2,8	6,2	269	489
Ophouden (b) (z)	30	106	48	131	3,8	4,5	157	837
Totaal	23	100	42	131	1,7	3,4	616	1513

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: ($F(2,614) = 6.9$)

WP: Wilhelminapark; significant op .01-niveau: ($F(2,1511) = 6.7$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

7.4 Persoonskenmerken en de bezoeks-frequentie

Na het bezoek zelf en het voortraject te hebben behandeld, wordt nu de aandacht gericht op de persoon van de bezoeker. Als eerste komt het effect van de leeftijd van de respondent op z'n bezoeks-frequentie aan bod. Tabel 79 laat zien er op het Wilhelminapark in het geheel geen sprake is van een dergelijk effect. Echter, op het Ermerzand neemt de bezoeks-frequentie af bij hogere leeftijden.

Tabel 79 Gemiddelde bezoeks-frequentie bij leeftijd, per project.

Leeftijd	Bezoeks-frequentie							
	Gemiddel-de aantal		Standaard-deviatie		Standaard-fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
15 - 30 jaar (a)	28	103	48	132	2,9	8,2	269	261
31 - 45 jaar	24	86	43	117	3,7	5,9	137	395
46 - 60 jaar (a)	14	111	27	158	2,3	7,9	137	401
ouder dan 60 jaar	17	97	38	109	4,2	4,9	79	498
Totaal	23	99	42	129	1,7	3,3	624	1556

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: ($F(3,621) = 3.9$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(3,1553) = 2.5$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen beide projecten zou kunnen liggen in een relatie tussen leeftijd en soort activiteit. Terwijl jongeren vaker stationaire activiteiten ondernemen, ondernemen ouderen meer mobiele activiteiten (zie Tabel 62 in hoofdstuk 6). Op het Ermerzand zijn weinig fiets- en/of wandelmogelijkheden

voorhanden, terwijl op het Wilhelminapark wel fiets- en wandelpaden zijn aangelegd, waardoor het laatste project voor ouderen aantrekkelijker is.

Het tweede persoonskenmerk dat in ogenschouw wordt genomen, is de opleiding van de respondent. Op het Ermerzand wordt geen effect van opleiding op de bezoekfrequentie gevonden, op het Wilhelminapark wel (zie Tabel 80). Dit, overigens niet erg sterke, effect lijkt eruit te bestaan dat degenen met een middelbare algemene of beroepsopleiding als hoogste voltooide opleiding het project vaker bezoeken dan degenen met lagere of hogere opleidingen. Een verklaring hiervoor is vooralsnog niet voorhanden. Omdat het een vrij zwak effect betreft, wordt hier verder in eerste instantie ook geen aandacht aan besteed.

Tabel 80 Gemiddelde bezoekfrequentie bij opleiding van de respondent, per project.

Opleidingsniveau	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel-		Standaard-		Standaard-		N =	
	de aantal		deviatie		fout			
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
LA / LB	27	92	46	109	2,9	4,9	254	494
MA / MB	19	111	40	152	2,6	6,0	241	644
HA / HB /HW	23	94	37	115	3,3	5,7	125	406
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	620	1544

EZ: Ermerzand; niet significant ($F(2,618) = 2.4$)

WP: Wilhelminapark; significant op .05-niveau ($F(2,1541) = 3.6$)

Het laatste kenmerk dat gekoppeld is aan de respondent als persoon, is de positie in het arbeidsproces. Deze variabele is met name van belang omdat hier de hoeveelheid vrije tijd waarover de respondent kan beschikken redelijk uit afgeleid kan worden. Tabel 81 toont dat op het Ermerzand één categorie er met name uitspringt: de scholier/student. Deze categorie van respondenten komt gemiddeld een keer zo vaak als de eerstvolgende categorie. Waarschijnlijk wordt dit effect slechts gedeeltelijk veroorzaakt door de grotere hoeveelheid vrije tijd die deze categorie tot z'n beschikking heeft. Het is aannemelijk dat de categorie "VUT/65+/baanloos" gemiddeld genomen minstens zo veel vrije tijd heeft. Toch komt deze categorie minder frequent.

Het soort activiteit waar het Ermerzand zich bij uitstek voor leent, zonnebaden en zwemmen, speelt waarschijnlijk ook een belangrijke rol. Het Ermerzand is daardoor voor jongeren aantrekkelijker dan voor ouderen. Dit is in overeenstemming met het effect van leeftijd op de bezoekfrequentie dat eerder voor het Ermerzand gevonden werd. Deze redenering is ook bruikbaar als een gedeeltelijke verklaring voor het ontbreken van eenzelfde effect op het Wilhelminapark.

De volgende algemene conclusie kan geformuleerd worden. Het Wilhelminapark komt voor meer verschillende groepen mensen (qua leeftijd, interesse voor bepaalde typen activiteiten, hoeveelheid beschikbare vrije tijd) tegemoet aan hun wensen dan het Ermerzand. Het Ermerzand is met name ingericht voor één soort activiteiten (amfibische recreatie), en trekt daarom ook specifieke groepen bezoekers met name aan.

Tabel 81 Gemiddelde bezoekfrequentie bij arbeidspositie, per project.

Positie arbeidsproces	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Full-time (a)	20	99	37	147	2,1	5,8	313	631
Part-time	19	126	22	138	3,4	12,5	40	121
Huisvrouw/-man (b)	13	94	24	114	2,9	8,7	71	169
Scholier/student (a,b,c)	40	75	64	113	6,1	18,0	110	39
VUT/65+/baanloos (c)	19	99	38	113	4,0	4,7	88	590
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	624	1552

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: ($F(4,620) = 6.3$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(4,1547) = 1.7$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark .., x, y, z als indices.

7.5 Kenmerken van het huishouden en de bezoekfrequentie

Het eerste kenmerk dat aan de orde komt, is de omvang van het huishouden waartoe de respondent behoort. Uit Tabel 82 blijkt dat op het Ermerzand respondenten uit huishoudens met een omvang van 3 of meer personen het project vaker bezoeken dan respondenten uit een- of tweepersoonshuishoudens. Hiermee wil trouwens niet gezegd zijn dat deze respondenten dit ook in gezinsverband doen. Gegeven dat het Ermerzand met name door jongeren (ouder dan 15 jaar) bezocht wordt, en dat de aanwezigheid van een inwonend kind in het huishouden al snel een omvang van het huishouden van drie of meer doet vermoeden, kan het ook zijn dat het effect met name door deze jongeren, die eerder met leeftijdsgenoten op zullen trekken, wordt veroorzaakt. Op het Wilhelminapark is de bezoekfrequentie niet afhankelijk van de omvang van het huishouden.

Het tweede kenmerk is het al dan niet aanwezig zijn van inwonende kinderen in het huishouden, waarbij de respondent zelf het inwonende kind kan zijn. Ook hier wordt alleen een effect voor het Ermerzand gevonden (zie Tabel 83). Respondenten uit huishoudens met kinderen komen vaker dan die uit huishoudens zonder kinderen. De gegeven verklaring voor het effect van de omvang van het huishouden wordt hier deels ondersteund. Een andere mogelijke verklaring voor zowel het effect van de omvang van het huishouden, als dat van het aanwezig zijn van inwonende kinderen, is dat huishoudens met kinderen vaker gezinsuitstapjes naar het Ermerzand maken dan huishoudens zonder kinderen. Dit is met name aannemelijk als het gaat om kinderen op vrij jonge leeftijd (jonger dan 15).

Tabel 82 Gemiddelde bezoekfrequentie bij omvang huishouden respondent, per project.

Omvang Huishouding	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
1 of 2 personen (a)	15	100	29	123	2,0	4,0	225	948
3 of 4 personen (a)	27	101	47	143	2,7	6,3	312	505
5 of meer personen	27	93	47	130	5,1	12,8	87	102
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	625	1556

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: ($F(2,622) = 5.4$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(2,1554) = 0.2$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Tabel 83 Gemiddelde bezoekfrequentie bij wel/geen inwonende kinderen in huishouden, per project.

Samenstelling huishouden	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Geen (inwonende) kinderen (a)	15	103	29	126	1,9	4,2	230	910
Wel (inwonende) kinderen (a)	27	96	48	136	2,4	5,4	394	632
Totaal	23	100	42	131	1,7	3,3	625	1543

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: ($F(1,623) = 11.8$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(1,1541) = 1.0$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Om meer inzicht te krijgen in de samenhang tussen de leeftijd van de inwonende kinderen en de bezoekfrequentie, wordt nu Tabel 84 gepresenteerd. Opvallend in deze tabel is dat op beide projecten respondenten uit huishoudens met inwonende kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 12 jaar de laagste bezoekfrequentie hebben. Dit houdt in dat in zoverre de hiervoor genoemde verklaring betreffende gezinsuitstapjes naar het Ermerzand al juist is, deze met name geldt voor huishoudens met kinderen in de leeftijd van 0 tot en met 3 jaar. Deze categorie heeft op beide projecten de hoogste bezoekfrequentie, ook al verschilt deze niet veel van die van de categorie met de op één na hoogste frequentie. Gegeven de aantallen huishoudens in de verschillende leeftijdscategorieën, lijkt echter de eerste verklaring voor het effect betreffende de omvang van het huishouden op het Ermerzand een belangrijkere. Het zijn waarschijnlijk niet de gezinsuitstapjes met de jongere inwonende kinderen, maar kinderen in de wat oudere leeftijdscategorieën, die het project waarschijnlijk veelal met leeftijdsgenoten bezoeken, die de hogere frequentie veroorzaken. Dit stemt overeen met hetgeen op pagina 96 over de aanwezigheid van kinderen in de bezoekersgroep van de respondent ten aanzien van het Ermerzand werd gezegd.

Tabel 84 Gemiddelde bezoeks-frequentie bij leeftijd jongste thuiswonende kind, per project.

Leeftijd jongste thuiswonende kind	Bezoeks-frequentie							
	Gemiddel-de aantal		Standaard-deviatie		Standaard-fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
0 t/m 3 jaar (a) (y)	37	122	60	142	8,2	12,3	53	132
4 t/m 12 jaar (a,b) (y,z)	14	66	23	94	2,5	7,1	80	176
13 t/m 18 jaar (b)	34	83	58	109	4,8	9,7	145	126
19 jaar en ouder (z)	23	119	37	173	3,4	12,7	115	185
Totaal	27	97	48	136	2,4	5,5	393	620

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: $(F(3,390) = 4.3)$

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: $(F(3,617) = 6.7)$

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Een geheel ander kenmerk van het huishouden is het huishoudinkomen. De hoogte van dit inkomen kan slechts bij benadering achterhaald worden, omdat alleen gevraagd is naar soorten inkomens (volledig, part-time, sociale uitkering, pensioen). Gegeven de gevoelige aard van inkomensgerichte vragen, en het type enquête, leek dit de best haalbare wijze om toch een indicatie van het inkomen te krijgen. Door deze benadering is het echter waarschijnlijk dat er een te sterke samenhang bestaat tussen het geschatte inkomen en de hoeveelheid vrije tijd: de variatie binnen soorten inkomens met dezelfde hoeveelheid vrije tijd wordt geheel verwaarloosd. Met deze waarschuwingen in het achterhoofd, is het des te opvallender dat op het Ermerzand respondenten uit een huishouden met een laag inkomen een lagere bezoeks-frequentie hebben dan die uit huishoudens met hogere inkomens (Tabel 85). Op het Wilhelminapark heeft het huishoudinkomen geen effect op de bezoeks-frequentie.

Tabel 85 Gemiddelde bezoekfrequentie bij huishoudinkomen, per project.

Huishoudinkomen	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Laag (a)	11	99	33	116	3,6	5,2	82	488
Middel	23	99	37	128	2,3	5,3	249	591
Hoog (a)	26	95	48	120	2,9	5,8	267	436
Totaal	23	98	42	122	1,7	3,1	598	1516

EZ: Ermerzand; significant op .05-niveau: ($F(2,596) = 4.3$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(2,1514) = 0.1$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Een mogelijke verklaring voor zowel de lagere frequentie voor lage huishoudinkomens op het Ermerzand, als het ontbreken van een dergelijk effect op het Wilhelminapark, loopt via het al dan niet bezitten van een auto en afstand tot het project en tot alternatieve projecten. Al eerder is geconstateerd dat op het Ermerzand de reistijd op het Ermerzand een sterker effect heeft op de bezoekfrequentie dan op het Wilhelminapark. Dit terwijl omgekeerd op het Wilhelminapark de reistijd een sterker effect heeft op het aantal bezoekers dan op het Ermerzand. In het verlengde hiervan werd geobserveerd dat de respondenten die per fiets het project bezoeken op het Ermerzand gemiddeld een langere afstand hebben overbrugd en ook minder vaak komen dan die op het Wilhelminapark. Welnu, het per fiets bezoeken van het project hoeft niet altijd een keuze te zijn: sommige huishoudens beschikken niet over een auto. Deze huishoudens zullen met name in de laagste inkomensklasse te vinden zijn. Verder kan nog opgemerkt worden dat op het Ermerzand in het voor- en hoogseizoen parkeergeld geheven wordt (f 5,-). Dit kan ertoe leiden dat, zelfs al bezit men wel een auto, men in de lagere inkomensklassen eerder de fiets zal prefereren. De in het vorige hoofdstuk gepresenteerde Tabel 59 laat zien dat er op beide projecten inderdaad een samenhang tussen huishoudinkomen en vervoerwijze bestaat, waarbij respondenten uit de lage inkomensklasse vaker per fiets komen dan respondenten uit de hogere inkomensklassen.

7.6 Woonkenmerken en de bezoekfrequentie

Al eerder is geconstateerd dat de relatie tussen woonomgeving en aantallen bezoekers voor de beide projecten verschilt in richting (zie paragraaf 3.3). Terwijl op het Ermerzand de bezoekersaantallen oplopen van stedelijk naar dorps, lopen ze op het Wilhelminapark af. Tabel 86 laat zien dat dit beeld voor het Ermerzand ge complementeerd wordt door een zeer lage gemiddelde bezoekfrequentie van respondenten met een stedelijke woonomgeving. Voor het Wilhelminapark wordt geen significant effect gevonden, alhoewel er wel een tendens in de omgekeerde richting lijkt te bestaan.

Voor soort woning is de relatie tussen bezoekersaantallen en bezoekfrequentie nog sterker. Terwijl op het Ermerzand de aantallen en de frequentie aflopen van vrijstaand tot flat, lopen op het Wilhelminapark beide juist op (Tabel 87).

Tabel 86 Gemiddelde bezoekfrequentie bij woonomgeving van de respondent, per project.

Woonomgeving	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Stedelijk (a)	9	101	15	132	1,6	4,1	79	1041
Half stedelijk (a)	30	103	45	132	4,1	6,6	123	396
Dorps	24	96	45	121	2,4	14,1	363	73
Landelijk	21	55	35	65	4,6	9,7	59	45
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	625	1557

EZ: Ermerzand; significant op .01-niveau: ($F(3,622) = 4.0$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(3,1553) = 1.9$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Tabel 87 Gemiddelde bezoekfrequentie bij soort woning, per project.

Soort woning	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Vrijstaand en twee-onder-één-kap (a,b) (y)	28	55	50	65	2,7	8,6	354	56
Hoek-, tussen- en benedenwoning (a) (z)	17	79	29	108	2,0	5,4	222	394
Flat en overige bovenwoningen (b) (y,z)	11	109	18	138	2,6	4,2	48	1108
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	624	1559

EZ: Ermerzand; significant op .001-niveau: ($F(2,622) = 7.1$)

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: ($F(2,1556) = 11.5$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

Alhoewel niet significant, wordt voor het al dan niet bezitten van een tuin, en de omvang van deze tuin, soortgelijke verschillend gerichte tendensen voor de beide projecten gevonden (Tabel 88). Het is steeds voor het Ermerzand dat de relatie tussen woonomgeving, soort woning en tuinbezit, en de bezoekersaantallen en -frequentie omgekeerd is aan hetgeen op grond van het compensatie-argument verwacht zou worden. Deze gedachte houdt in dat naarmate men in de eigen woonomgeving minder in de openlucht kan recreëren, men eerder geneigd zal zijn een openlucht recreatieproject te bezoeken. Het uitgangspunt hierbij lijkt dat de behoefte aan het buiten recreëren niet verschilt per woonomgeving. Dit is een gedachte die consistent is met de suggestie die gedaan werd naar aanleiding van de relatie tussen het effect van entreeheffing op de bezoekfrequentie en de hoogte van

de huidige bezoekfrequentie. Hier werd gesteld dat verschillen in bezoekfrequentie in sterkere mate het gevolg zouden zijn van verschillen in kosten die het bezoek met zich meebrengt, dan van verschillen in de waarde die aan het bezoek op zich wordt gehecht.

Tabel 88 Gemiddelde bezoekfrequentie bij bezit en omvang eigen tuin, per project.

Bezit en omvang eigen tuin	Bezoekfrequentie							
	Gemiddel- de aantal		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Geen tuin	10	104	15	130	2,2	4,0	46	1063
Tuin met omvang van 250 m ² of minder	23	95	40	134	2,3	6,5	308	427
Tuin met omvang van meer dan 250 m ²	25	68	47	93	2,8	11,3	269	68
Totaal	23	100	42	130	1,7	3,3	624	1560

EZ: Ermerzand; niet significant ($F(2,621) = 2.5$)

WP: Wilhelminapark; niet significant ($F(2,1557) = 2.8$)

Zoals in hoofdstuk 3 al gesuggereerd, kan de verklaring van deze effecten gezocht worden in de afstand van het project waarop een bepaald type woonomgeving en/of soort woning het meest voorkomt. Omdat het effect het sterkst is voor het soort woning, wordt hieronder de tabel gepresenteerd waarin de gemiddeld afgelegde afstand wordt uitgezet tegen het soort woning (zie Tabel 89). Wil het compensatie-argument valide zijn, dat moeten op het Ermerzand flats en overige bovenwoningen met name bij grotere afstanden veel voorkomen, en vrijstaande en twee-onder-een-kap woningen met name bij de kleinere afstanden. Voor het Wilhelminapark hoeft het omgekeerde relatie niet gevonden te worden, zelfs bij voorkeur niet. Wordt deze relatie wel gevonden, dan concurreert de af te leggen afstand met de compensatie-gedachte als verklaring voor de relaties tussen soort woning en bezoekersaantallen en bezoekfrequentie.

De resultaten ondersteunen de gesuggereerde verklaring duidelijk niet. Voor het Ermerzand liggen de verschillende typen woningen niet op significant verschillende afstanden van het project. Voor het Wilhelminapark wordt nog wel een significant effect gevonden: de flats liggen gemiddeld dicht bij het project dan de andere twee typen woningen. Dit houdt in dat voor het Ermerzand het effect van soort woning op de gemiddelde bezoekfrequentie niet via de af te leggen afstand loopt, terwijl dit voor het Wilhelminapark wel een gedeeltelijke verklaring voor het effect van type woning kan vormen. Kortom: in eerste instantie vindt het compensatie-argument geen empirische ondersteuning. Het "tegendraadse" effect voor het Ermerzand kan niet door afstand wegverklaard worden, terwijl het ogenschijnlijk ondersteunende effect op het Wilhelminapark ook deels door verschillen in afstanden veroorzaakt kan zijn. (NB.: een covariantie-analyse, waarbij gecorrigeerd wordt voor afstand, laat zien dat op beide projecten het effect van soort woning na de correctie praktisch hetzelfde is als voor de correctie.)

Een mogelijke verklaring voor het niet opgaan van de compensatie-redenering voor het Ermerzand is dat dit project gelegenheid biedt voor activiteiten waartoe de directe woonomgeving sowieso geen gelegenheid biedt, met name zwemmen. Een andere

Tabel 89 (Gemiddelde) afstand (km.) bij soort woning, per project.

Soort woning	Afstand tot het project							
	Gemiddel- de afstand		Standaard- deviatie		Standaard- fout		N =	
	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP	EZ	WP
Vrijstaand, 2-onder-1 kap	11,2	4,6	12,2	5,4	0,7	0,7	299	67
Rijtjeshuis, benedenwoning (z)	13,0	4,5	13,6	6,4	0,9	0,3	247	339
Flat en overige bovenwoningen (z)	12,8	3,2	13,8	3,7	1,8	0,1	57	954
Totaal	12,1	3,6	12,9	4,7	0,5	0,1	604	1360

EZ: Ermerzand; niet significant ($F(2,598) = 0.6$)

WP: Wilhelminapark; significant op .001-niveau: ($F(2,1520) = 81.6$)

Categorieën met gelijke indices zijn op .05-niveau significant verschillend (Scheffé), met voor het Ermerzand a,b,c, ... en voor het Wilhelminapark ..., x, y, z als indices.

verklaring is dat in de omgeving van het Ermerzand men meer voor een bepaalde woonomgeving en type woning kiest dan in de omgeving van het Wilhelminapark, waar waarschijnlijk minder te kiezen valt. Woont men in Emmen in een flat, dan stelt men misschien wel niet zoveel prijs op een eigen tuin als de gemiddelde flatbewoner in de omgeving van het Wilhelminapark. Beide gesuggereerde verklaringen nemen min of meer aan dat de compensatie-redenering wel opgeld doet voor het Wilhelminapark, ook al zijn hier nog geen sterke aanwijzingen voor gevonden.

7.7 Conclusies

In dit hoofdstuk wordt de bezoekfrequentie in de twaalf maanden voorafgaand aan het interview centraal gesteld. De inhoudelijke keuze voor de bezoekfrequentie als de belangrijkste karakteristiek van het bezoekpatroon van de respondent wordt ondersteund door de samenhangen met de overige bezoekenmerken. Hierbij kan met name aan de (voorgenomen) verblijfstijd en het (voorgenomen) soort activiteiten worden gedacht. Alhoewel over deze twee variabelen alleen vragen voor het bezoek ten tijde van het interview zijn gesteld, interacteren beide significant met de bezoekfrequentie. Opmerkelijk is verder dat de bezoekfrequentie op beide projecten toeneemt met het aantal bezoeken: trouwe bezoekers zijn veelal ook frequente bezoekers.

Indien gekeken wordt naar het voortraject, dan valt op dat, naast de vrij voor de hand liggende relaties van de bezoekfrequentie met de afstand tot het project en de reistijd, er op het Wilhelminapark een sterke relatie bestaat tussen de vervoerwijze en de bezoekfrequentie. Bezoekers die per fiets komen, komen minder vaak dan degenen die het project per auto bezoeken. Dit terwijl de "fietsers" de "automobilisten" in aantal overtreffen. Het verschil in aantal is met name opvallend omdat, hoewel afhankelijk van het percentage autobezitters, aangenomen mag worden dat het aantal potentiële recreanten dat het project binnen een redelijke tijd kan bereiken groter is als uit wordt gegaan van de auto als wijze van vervoer, dan als wordt uitgemaakt van de fiets als vervoerwijze.

Het is zeer wel mogelijk dat de verklaring voor het bovengenoemde effect van vervoerwijze in dezelfde richting gezocht moet worden als dat voor het verschil in

sterkte van het effect van reistijd op de bezoekfrequentie en de aantallen bezoekers. Op het Ermerzand heeft de reistijd een sterkere relatie met de bezoekfrequentie dan op het Wilhelminapark. Omgekeerd heeft op het Wilhelminapark de reistijd een sterkere relatie met het aantal bezoekers dan op het Ermerzand: bij een toenemende reistijd neemt het aantal bezoekers verhoudingsgewijs sterker af. De verklaring hiervoor wordt gezocht in een verschil in de afstand waarop de dichtstbijzijnde soortgelijke recreatieprojecten gelegen zijn. Bij kleine afstanden zal een lange reistijd zich eerder vertalen in het bezoeken van een ander, dichterbij gelegen project. Bij grote afstanden zal een lange reistijd zich eerder vertalen in een lagere bezoekfrequentie.

Persoons- en huishoudingskenmerken van de respondent lijken op het Ermerzand een grotere rol te spelen dan op het Wilhelminapark. Verondersteld wordt dat dit grotendeels veroorzaakt wordt doordat het Ermerzand met name voor één soort activiteiten, namelijk die met een amfibisch karakter, ingericht is. Dit soort activiteiten wordt met name door jongeren bedreven. Op het Wilhelminapark zijn meerdere soorten activiteiten mogelijk. Een effect dat niet door een verschil in inrichting verklaard lijkt te kunnen worden, is dat op het Ermerzand degenen in de laagste huishoudinkomensklasse minder dan half zo vaak het project bezoeken dan degenen in de hogere inkomensklassen. Waarschijnlijk heeft dit met het al dan niet bezitten van een auto te maken, of met de kosten van het gebruik ervan.

Eén van de meest opvallende resultaten is de voor beide projecten verschillend gerichte relatie tussen woonkenmerken (omgeving, woning, wel/geen tuin) en de bezoekfrequentie. Terwijl op het Ermerzand bijvoorbeeld de bezoekfrequentie afneemt van "vrijstaand/2-onder-1-kap" tot "flat en overigen bovenwoningen", neemt de frequentie op het Wilhelminapark in deze volgorde toe. In eerste instantie leek het waarschijnlijk dat de afstand tot het project waarop de verschillende woonkenmerken het meeste voorkwamen een belangrijke verklarende factor zou zijn. Dit bleek echter niet het geval te zijn. Dientengevolge moet er rekening mee gehouden worden dat het verschil in de relatie tussen de woonkenmerken en de bezoekfrequentie niet een gevolg is van een verschillende samenhang met achterliggende, meer centrale variabelen, maar meer duidt op een inhoudelijk verschil tussen de beide projecten.

Tenslotte, de veelheid en sterkte van de verbanden tussen achtergrondkenmerken en de bezoekfrequentie die in dit hoofdstuk gerapporteerd zijn, suggereren dat de in de enquête opgenomen vragen inderdaad refereren aan belangrijke indicatoren voor het bezoekpatroon van de respondent. Welke combinatie van achtergrondkenmerken, eventueel in interactie, tot een zo goed mogelijke voorspelling leidt, zal in vervolgonderzoek nader worden bepaald. Overigens is de bezoekfrequentie natuurlijk maar een deel van het verhaal. Naast de frequentie waarmee bezoekers met bepaalde achtergrondkenmerken het project bezoeken, is van belang hoeveel van de potentiële bezoekers met deze kenmerken het project daadwerkelijk bezoeken. Een waarschuwing is hier op z'n plaats. Dat bepaalde kenmerken samenhangen met een hoge bezoekfrequentie impliceert niet automatisch dat van de potentiële bezoekers met deze kenmerken ook een hoog percentage het project daadwerkelijk bezoekt. In dit verband zijn de resultaten voor de wijze van vervoer op het Wilhelminapark illustratief.

8 GEVOLGTREKKINGEN

8.1 Belangrijke kenmerken van het gebruik van de onderzochte projecten

In het eerste jaar van het trendonderzoek (september 1989 - augustus 1990) zijn twee, op het eerste gezicht totaal verschillende projecten onderzocht, die niet alleen verschillen qua ligging, maar ook qua inrichting, voorzieningenniveau en omvang. Het Wilhelminapark is een stadspark en ligt in de bebouwde kom van Rijswijk. De totale oppervlakte van het project bedraagt 54 ha. Het project kent een intensief stelsel van fiets- en wandelpaden.

Het Ermerzand is een surfplas gelegen in het landelijk gebied op 7 km afstand van Emmen. Het project heeft een oppervlakte van 85 ha en bestaat ondermeer uit een zwem- surfplas en een zandstrand. Er is in het project slechts één fietspad aanwezig, terwijl wandelpaden geheel ontbreken op het Ermerzand.

In het algemeen kan worden geconcludeerd dat er tussen beide projecten, ondanks verschillen in inrichting, omvang en ligging in het land, veel overeenkomsten zijn te onderkennen aangaande bezoekers- en bezoekkarakteristieken, met name daar waar het gaat om de richting van de onderlinge samenhang van de karakteristieken.

In de hoofdstukken 3 en 4 zijn bezoekers- en bezoekkarakteristieken geanalyseerd. Tevens is in deze hoofdstukken de factor tijd, in de vorm van dagtypen en seizoenen nadrukkelijk bij de analyse betrokken. De beschikbare hoeveelheid vrije tijd (per dagtype) en de weersgesteldheid (per seizoen) lijken de geconstateerde verschillen in bezoekers- en bezoekkarakteristieken op beide projecten voor een (belangrijk) deel te kunnen verklaren.

Ten aanzien van de concurrentiepositie van beide projecten (hoofdstuk 5) blijkt dat het merendeel van de bezoekers van beide projecten handelt uit gewoonte. Alternatieven worden niet of slechts in beperkte mate overwogen. De overwogen alternatieven hebben bovendien voor een belangrijk deel betrekking op de locatiekeuze voor dezelfde typen activiteiten als die welke in de projecten worden ondernomen (dit geldt met name voor wandelen en fietsen).

Entreeheffing leidt op beide projecten tot vermindering van de bezoekfrequentie of zelfs tot het geheel staken van het bezoek, althans als de mondelinge reactie een goede indicatie geeft van de daadwerkelijke verandering in bezoekfrequentie. De reactie op entreeheffing wordt heftiger naarmate het bedrag van de heffing stijgt. De prijselasticiteit van een dergelijke voorziening lijkt derhalve hoog, hetgeen duidt op grote gevoeligheid voor prijsverschillen met naburige recreatieprojecten.

In hoofdstuk 6 worden enkele variabelen in hun onderlinge verband bekeken. De aard van de respondenten, de wijze van vervoer, de voorgenomen activiteiten en de reactie op entreeheffing zijn nader geanalyseerd. In hoofdlijnen zijn de geconstateerde samenhangen op beide projecten in sterke mate overeenkomstig. Blijkbaar bestaan er verbanden tussen de betreffende variabelen die geldig zijn onafhankelijk van het type project, de ligging en de omvang ervan.

Zo blijkt op beide projecten dat vooral jongeren (jonger dan 30 jaar) als wijze van vervoer relatief veel gebruik maken van gemotoriseerd vervoer, terwijl naarmate de leeftijd toeneemt het aandeel van de (brom)fiets sterk stijgt. Voor terugdringing van de recreatie-automobiliteit verdient het daarom aanbeveling zich in eerste instantie te richten tot de jongere leeftijdscategorieën, die met name bij surfplassen e.d. een groot deel van de bezoekerspopulatie uit maken.

Ook bij de voorgenomen activiteiten bestaan duidelijke verschillen per leeftijdscategorie. Naarmate de leeftijd van de respondenten stijgt, is er een duidelijke verschuiving waar te nemen van stationaire recreatie-activiteiten (zonnebaden, waterrecreatie e.d.) naar meer mobiele recreatievormen (wandelen en fietsen). Bij een verdergaande vergrijzing van de bevolking zullen mobiele activiteiten daarom naar verwachting steeds belangrijker worden in het recreatiepatroon.

In hoofdstuk 7 is de bezoekfrequentie centraal gesteld, omdat deze als een goede, zij het gedeeltelijke indicatie wordt beschouwd voor de waarde die de bezoekers hechten aan het bezoeken van dergelijke projecten. Veel achtergrondkenmerken van de respondenten blijken met de bezoekfrequentie samen te hangen. Zo is de bezoekfrequentie ondermeer gerelateerd aan de voorgenomen verblijfstijd, de voorgenomen activiteiten, de groepsgrootte, het aantal bezoeken, de afgelegde afstand, de wijze van vervoer, en het soort woning.

In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de vraag op welke wijze bovenstaande bevindingen zouden kunnen worden gebruikt bij de ontwikkeling van een simulatiemodel voor het gebruik van recreatieprojecten.

8.2 Naar een model voor het gebruik van openluchtrecreatieprojecten

Naast het inventariseren van het gebruik van recreatieprojecten, met als doel beleidsrelevante informatie te verschaffen, heeft het hier gerapporteerde onderzoek nog een tweede doel: het aandragen van empirische bouwstenen voor het ontwikkelen van een meer algemeen voorspellend model voor het (geaggregeerde) gebruik van openluchtrecreatieprojecten. In deze paragraaf wordt kort aangegeven op welke wijze de resultaten van het onderzoek aan de modelontwikkeling bij zouden kunnen dragen. Hierbij moet aangetekend worden dat, aangezien er nog twee jaren met veldwaarnemingen volgen, de gemaakte suggesties niet meer dan een eerste aanzet zijn.

Om de omvang en intensiteit van het gebruik van een openluchtrecreatieproject te voorspellen, kan in z'n algemeenheid gesteld worden dat er drie clusters van factoren van belang zijn. Een eerste cluster betreft de kenmerken van het project en die van de omliggende, al dan niet soortgelijke projecten, zoals de omvang, de inrichting en de voorzieningen. Dit kan de aanbodzijde genoemd worden.

Het tweede cluster betreft dan de vraagzijde: de kenmerken van de inwoners van het gebied rondom het project, als zijnde de belangrijkste groep van potentiële bezoekers. Het gaat hierbij zowel om wensen (bijv. wat voor soort activiteiten onderneemt men het liefst), als om middelen (hoeveel vrije tijd heeft men; beschikt men over een auto).

Het derde cluster, tenslotte, betreft de factoren die met de afstemming van vraag en aanbod te maken hebben. Hieronder valt ondermeer de kennis die de potentiële bezoeker heeft van het project, de bereikbaarheid van het project vanuit de verblijfplaats van de potentiële bezoeker en de bereikbaarheid van de omliggende projecten.

Van belang is het leggen van relaties tussen de kenmerken uit de drie clusters en het feitelijk gebruik van het project. Waar het hier beschreven onderzoek bij uitstek voor geschikt is, is voor het leggen van relaties tussen de kenmerken van de inwoners van het omringende gebied en de bezoekfrequentie. In hoofdstuk 7 zijn hiertoe al enige aanzetten gegeven. Zo zijn trouwe bezoekers (mensen die het project al verscheidene jaren bezoeken) veelal ook frequente bezoekers. Daarnaast komen bezoekers die het project niet in groepsverband bezoeken vaker dan degenen die het project wel

samen met anderen bezoeken. Ook het soort activiteiten dat men op het project onderneemt, lijkt van belang. Het uiteindelijke streven is te komen tot een typologie van de daadwerkelijke bezoekers van openluchtrecreatieprojecten, die informatief is met betrekking tot de bezoekfrequentie.

Naast de bezoekfrequentie van de daadwerkelijke bezoekers is ook van belang te weten hoe groot de kans is dat een bepaald type inwoner van het potentiële verzorgingsgebied tot de daadwerkelijke bezoekers behoort. Het objectonderzoek biedt geen directe mogelijkheid om deze kans vast te stellen. Er mag niet zondermeer vanuit worden gegaan dat de factoren die van belang zijn voor de bezoekfrequentie eveneens van belang zijn voor de kans op minstens één bezoek. Een voorbeeld is dat potentieel frequente bezoekers niet op de hoogte kunnen zijn van het bestaan van het project. Gegevens omtrent de kenmerken van non-participanten ontbreken grotendeels. Juist het contrast tussen participanten en non-participanten vormt het uitgangspunt voor het opstellen van een dergelijke, tweede typologie. Het eveneens in het kader van het trendonderzoek geplande thuisonderzoek kan in de benodigde gegevens voorzien.

Samenvattend kan op grond van de hier gerapporteerde resultaten gesteld worden dat het waarschijnlijk lijkt dat het trendonderzoek in belangrijke mate kan bijdragen aan het aanvullen en verder specificeren van bestaande modellen, zoals het zwaarte-krachtmodel (Van Lier & Van Keulen, 1970) en het variatie-zoekend keuzemodel (Van der Heijden & Timmermans, 1988), met als resultaat wellicht een hogere predictieve validiteit. Deze bijdrage zal waarschijnlijk met name het ontwikkelen van een typologie van inwoners (kans op minstens één bezoek), en hierbinnen van daadwerkelijke bezoekers (bezoekfrequentie) inhouden.

LITERATUUR

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn & C.F. Jaarsma, 1988. *Ontwikkeling van een methode ter bepaling van het gebruik van openluchtrecreatieprojecten*. Wageningen, ICW, Rapport 24, 155 pp. met bijlagen.

Bruin, A.H. de & A. van Hoorn, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: achtergronden, doel en opzet*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 154, 45 pp.

Bruin, A.H. de, A. van Hoorn & C.F. Jaarsma, 1991. *Trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten: opzet en verwerking mechanische en visuele verkeerstellingen*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 155, 49 pp.

Heijden, R.E.C.M. van der & H.J.P. Timmermans, 1988. *Variatie-zoekend ruimtelijk keuze gedrag van openluchtrecreanten: theorie, modelvorming en empirische analyses*. Eindhoven, Technische Universiteit Eindhoven, Faculteit Bouwkunde. Uitgave van de Sectie Urbanistiek, Vakgroep BAU, 134 pp.

Hoorn, A. van & A.H. de Bruin, 1989. 'Herwegen recreatie-interviews in veel gevallen noodzakelijk. Herweging: hoe en waarom.' *Recreatie & Toerisme* 21, 5: VIII-XII.

Lier, H.N. van & J.G. van Keulen, 1970. 'Een gravitatiemodel voor recreatieverkeersstromen toegepast op strandbezoek.' *Recreatievoorzieningen* 21, 9: 150-155.

Janis J. & L. Mann, 1977. *Decision making. A psychological analysis of conflict, choice and commitment*. New York, Free Press (Mc Millan Publ. co. Inc.).

Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, 1989. *Recreatiethuisonderzoek Amsterdam-Noordzeekanaalgebied 2. Toelichting op het hoofdrapport*. Haarlem, Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, Studierapport 41, 44 pp. met bijlagen.

Research voor Beleid, 1988. *Dichtbij of veraf. Een onderzoek naar gebruik en beleving van de recreatieprojecten Lage Bergse Bos, Bleiswijkse Zoom, Oude Maas en Brielse Maas*. Leiden, Research voor beleid, 104 pp. met bijlagen.

Rijksdienst voor het Nationale Plan, 1963. *Recreatieruimten in Nederland*. 's-Gravenhage, Rijksdienst voor het Nationale Plan. Publicatie no. 15. 226 pp.

AANHANGSELS

1 Overzicht van de geplande rapporten over het trendonderzoek naar het gebruik en niet-gebruik van openluchtrecreatieprojecten met tussen haakjes de uitvoerende instantie(s) (SC-DLO = DLO-Staring Centrum, LUW = Landbouwuniversiteit Wageningen)

Algemene publikatie over de aanleiding, probleemstelling en opzet van het onderzoek (SC-DLO) (1 rapport)	
Opzet en verwerking mechanische en visuele tellingen (SC-DLO/LUW) (1 rapport) Uitkomsten mechanische tellingen per project per jaar (LUW) (9 rapporten) Jaarlijks overzichtsrapport over uitkomsten mechanische en visuele tellingen en bezoekomvang van twee projecten (SC-DLO/LUW) (3 rapporten)	Opzet en verwerking objectinterviews en thuisinterviews (SC-DLO) (1 rapport) Globale uitkomsten objectinterviews twee projecten per jaar (SC-DLO) (3 rapporten) Uitkomsten thuisinterviews rondom de drie projecten (SC-DLO) (1 rapport)

Rapporten te publiceren na afloop van de drie waarnemingsjaren:

Trendanalyse uitkomsten mechanische en visuele tellingen en bezoekomvang van de drie projecten over de drie waarnemingsjaren (SC-DLO/LUW) (1 rapport)	Trendanalyse uitkomsten objectinterviews van de drie projecten over de drie waarnemingsjaren (SC-DLO) (1 rapport)
--	--

2 Overzicht van de gehanteerde herwegingsformules

a. Herweging van waarnemingsuren per waarnemingslocatie

Deze wegingsfactor wordt berekend per waarnemingslocatie, per waarnemingsuur. De uren waarop er op de betreffende waarnemingslocatie geen geslaagde interviews zijn afgenomen worden niet bij de berekening betrokken.

$$\frac{G_{w,i} / M_{w,i}}{G_{w,i,j} / M_{w,i,j}}$$

$G_{w,i}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), op waarnemingslocatie w, op waarnemingsdag i

$M_{w,i}$ = aantal inkomende personen (M), op waarnemingslocatie w, op waarnemingsdag i

$G_{w,i,j}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), op waarnemingslocatie w, op waarnemingsdag i, in uur j

$M_{w,i,j}$ = aantal inkomende personen (M), op waarnemingslocatie w, op waarnemingsdag i, in uur j

b. Herweging van waarnemingslocaties per project

Deze herwegingsfactor wordt berekend per waarnemingslocatie per waarnemingsdag. De waarnemingslocaties waarbij op de betreffende waarnemingsdag geen interviews zijn afgenomen, worden niet bij de berekening betrokken. Deze herwegingsfactor wordt toegepast nadat herweging per uur heeft plaatsgevonden.

$$\frac{G_{p,i} / M_{p,i}}{G_{p,i,w} / M_{p,i,w}}$$

$G_{p,i}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in project p, op waarnemingsdag i

$M_{p,i}$ = aantal inkomende personen (M), in project p, op waarnemingsdag i

$G_{p,i,w}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in project p, op waarnemingsdag i, op waarnemingslocatie w

$M_{p,i,w}$ = aantal inkomende personen (M), in project p, op waarnemingsdag i, op waarnemingslocatie w

c. Herweging van waarnemingsdagen per dagtype

Deze herwegingsfactor wordt berekend per project, per waarnemingsdag om de onderscheiden dagtypen onderling te kunnen vergelijken. Deze herwegingsfactor wordt toegepast nadat herweging per uur en per waarnemingslocatie heeft plaatsgevonden, zodat de gegevens op projectniveau per waarnemingsdag zijn herwogen.

$$\frac{G_{k,d} / M_{k,d}}{G_{k,d,s} / M_{k,d,s}}$$

$G_{k,d}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in waarnemingsjaar k, gedurende de vier waarnemingsdagen van dagtype d

$M_{k,d}$ = aantal inkomende personen (M), in waarnemingsjaar k, gedurende alle dagen van dagtype d

$G_{k,d,s}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in waarnemingsjaar k, op de waarnemingsdag van dagtype d, in seizoen s

$M_{k,d,s}$ = aantal inkomende personen (M), in waarnemingsjaar k, op alle dagen van dagtype d, in seizoen s

d. Herweging van waarnemingsdagen per seizoen

Deze herwegingsfactor wordt berekend per waarnemingsdag om de onderscheiden seizoenen onderling te kunnen vergelijken. Deze herwegingsfactor wordt toegepast nadat herweging per uur en per waarnemingslocatie heeft plaatsgevonden, zodat de gegevens op projectniveau per waarnemingsdag zijn herwogen.

$$\frac{G_{k,s} / M_{k,s}}{G_{k,s,d} / M_{k,s,d}}$$

$G_{k,s}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in waarnemingsjaar k, gedurende de drie waarnemingsdagen in seizoen s

$M_{k,s}$ = aantal inkomende personen (M), in waarnemingsjaar k, gedurende alle dagen in seizoen s

$G_{k,s,d}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in waarnemingsjaar k, op de waarnemingsdag in seizoen s, van dagtype d

$M_{k,s,d}$ = aantal inkomende personen (M), in waarnemingsjaar k, op alle dagen in seizoen s, van dagtype d

Opmerking: $G_{k,s,d}$ en $M_{k,s,d}$ van bovenstaande formule komen overeen met respectievelijk $G_{k,d,s}$ en $M_{k,d,s}$ van de herwegingsformule per dagtype (d).

e. Herweging van waarnemingsdagen per jaar

Deze herwegingsfactor wordt berekend per waarnemingsdag voor analyse op jaarbasis. Deze herwegingsfactor wordt toegepast nadat herweging per uur en per waarnemingslocatie heeft plaatsgevonden, zodat de gegevens op projectniveau per waarnemingsdag zijn herwogen.

$$\frac{G_k / M_k}{G_{k,d,s} / M_{k,d,s}}$$

- G_k = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), gedurende de twaalf waarnemingsdagen van jaar k
 M_k = aantal inkomende personen (M), gedurende alle dagen van jaar k
 $G_{k,d,s}$ = aantal geïnterviewde personen (G) (exclusief non-response), in waarnemingsjaar k, op de waarnemingsdag van dagtype d, in seizoen s
 $M_{k,d,s}$ = aantal inkomende personen (M), in waarnemingsjaar k, op alle dagen van dagtype d, in seizoen s

3 Overzicht van de waarnemingslocaties op het Wilhelminapark

Telpunt nummer	Lokatie	Type waarneming (1)	Voertuigsoort (2)
2200A	Hoofdingang	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2201F	Fiets/voetbrug	M + V + I	FTS + VTG
2202F	Fiets/voetpad zuid	M + V + I	FTS + VTG
2203F	Fiets/voetpad oost	M + V + I	FTS + VTG
2204F	Voetpad hoofdingang	M + V + I	FTS + VTG
2205F	Fiets/voetpad oost	M	FTS + VTG

4 Overzicht van de waarnemingslocaties op het Ermerzand

Telpunt nummer	Lokatie	Type waarneming (1)	Voertuigsoort (2)
2100A	Hoofdingang	M + V + I	MVT + FTS + VTG
2101F	Hoofdingang fiets	M + V + I	FTS + VTG
2102F	Achteringang fiets	M + V + I	FTS + VTG

(1) M = Mechanische verkeerstelling
V = Visuele verkeerstelling
I = Interview

(2) MVT = Motorvoertuigen
FTS = (Brom)fietsen
VTG = Voetgangers

5 Overzicht van de waarnemingsdagen met globale weersomschrijving

Donderdag 21 september 1989

Het weer: onbewolkt, temperatuur 25 °C.

Zaterdag 14 oktober 1989

Het weer: half bewolkt met af en toe een bui, temperatuur 14 °C.

Zondag 12 november 1989

Op deze zondag vond alsnog de veldwerkdag plaats die eigenlijk in het naseizoen (september-oktober) plaats had moeten vinden, maar die in verband met slechte weersomstandigheden telkens is uitgesteld.

Het weer: onbewolkt, weinig wind, temperatuur 13 °C.

Zondag 18 maart 1990

Door de zeer zachte winter hebben er geen waarnemingsdagen met winterse omstandigheden kunnen plaatsgevonden.

Het weer: onbewolkt, zwakke zuiden wind, temperatuur 21 °C.

Donderdag 29 maart 1990

Het weer: onbewolkt, temperatuur 13 °C, zwakke noordoosten wind.

Zaterdag 21 april 1990

Het weer: onbewolkt, temperatuur 17 °C, matige noordoosten wind.

Donderdag 31 mei 1990

Het weer: in het westen onbewolkt, in het noorden half bewolkt, temperatuur 23 °C, weinig wind.

Zondag 17 juni 1990

Het weer: half bewolkt, temperatuur 21 °C.

Zaterdag 30 juni 1990

Het weer: drukkend, bij een temperatuur van 20 °C in het westen en 24 °C in het midden en oosten van het land. In de loop van de middag vanuit het westen onweersbuien.

Zondag 15 juli 1990

Het weer: onbewolkt, temperatuur 27 °C, weinig wind.

Topdag op beide projecten

Zaterdag 28 juli 1990

Het weer: temperatuur 25 °C in het westen tot 29 °C in het oosten van het land. In de loop van de middag enige bewolking, later in de avond gevolgd door onweersbuien.

Topdag op het Ermerzand, wat rustiger op het Wilhelminapark.

Donderdag 23 augustus 1990

Het weer: bewolkt, maar in de loop van de dag vanuit het westen opklaringen, temperatuur 24 °C.

6 Overzicht van het percentage van de respondenten op respectievelijk het Ermerzand en op het Wilhelminapark die genoemde wensen naar voren brengen

Wensen ter verbetering van het project Ermerzand	Percentage
Meer fietspaden	2
(Bewaakte) fietsenstalling	0
Wandelroutes	1
Visstand verbeteren	1
Meer vissteigers	4
Speelvoorzieningen voor kinderen, algemeen	2
Meer speelvoorzieningen voor kinderen	7
Grotere zandbak	0
Aparte speelweide (tuin) voor kinderen	2
(Grotere) speeltuin	0
Pierebad	0
(Overdekt) zwembad	2
Eilandjes in zwemgedeelte	1
Ruiterpaden	1
Surfstalling	1
Duikplank	2
Waterglijbaan	1
Reddingsboeien lang waterkant	0
Verhuur kano's	1
Meer surfwater	1
Aanleg naaktstrand	2
Aanleg camping	12
Voorzieningen voor sportieve recreatie, algemeen	1
Crossbaan	1
Langlaufvoorzieningen	0
Tennisbaan	0
Volleybalveld	2
Midgetgolfbaan	1
Voetbaldoelen (veld)	1
Waterskibaan	0
(Meer) toiletten	4
Douches/wasgelegenheid	4
(Meer) restauratieve voorzieningen	23
(Meer) zitgelegenheid (bankjes e.d.)	2
Schuilvoorzieningen (hutten)	0
Kleedhokjes/toiletten hele jaar open	7
Warm water voorziening	0
(Souvenirs)winkel	0
Invalidentoilet	1
Spelmogelijkheden voor ouderen	0
Inrichting, algemeen	0
Meer beplanting	1
Meer bos	1
Vergroten wateroppervlak	2
Bomen weghalen voor surfen	1
Parkeerplaats buiten project aanleggen	0

Wensen ter verbetering van het project Ermerzand	Percentage
Veiligheid voor kinderen vergroten	1
Betere verbinding naar project	1
Interne ontsluiting voor rolstoelen verbeteren	1
Meer ingangen voor auto's	0
(Verkeers)veiligheid algemeen	0
Brommers niet op het strand	2
Achteringang voor fietsers sluiten i.v.m. veiligheid	1
Onderhoud, algemeen	0
Meer prullenbakken	1
Verwijderen (zwerf)vuil	2
Verbeteren waterzuivering	2
Meeuwenpoep op brug verwijderen	0
Zwerfwater uitbaggeren	1
Schonere toiletten	0
(Loslopende) honden verbieden	1
(Aangelijnde) honden toelaten	1
Totaal	109
N =	156

Wensen ter verbetering van het project Wilhelminapark	Percentage
Project vergroten	1
Voorzieningen voor fietsen, algemeen	0
Meer fietspaden	2
Betere fietspaden	1
Fietsenrekken	1
(Bewaakte) fietsenstalling	0
Verbeteren wandelpaden	0
Visstand verbeteren	0
Kweekwater voor vis	0
Meer ingerichte visplaatsen	0
Meer specifiek viswater	0
Meer vissteigers	1
Speelvoorzieningen voor kinderen, algemeen	3
Meer speelvoorzieningen voor kinderen	3
Aparte speelweide (tuin) voor kinderen	0
(Grotre) speeltuin	0
Glijbaan	0
Schommel	0
Pierebad	0
(Overdekt) zwembad	0
Waternverlaatplaatsen	0
Meer zwemwater	0
Ruiterpaden	0
Grotre en/of meer zandstranden	0
Voorzieningen voor waterrecreatie, algemeen	0
Aparte vijver voor radiografisch bestuurd boten	0
Duikplank	1
Verhuur waterfietsen	0
Verhuur kano's	0
Meer surfwater	1
Vergroten naaktstrand	0
Afschermen/verplaatsen/verwijderen naaktstrand	2
Voorziening voor dagkamperen	0
Crossbaan	0
Trimparcours	1
Scateboardbaan	0
Wildwaterkanobaan	0
Voetbaldoelen (veld)	0
Meer sportevenementen	0
Basketbalveld	0
Cooperbaan	0
Jeu de boules baan	0
Kinderboerderij	3
(Meer) toiletten	19
Douches/wasgelegenheid	1
(Meer) restauratieve voorzieningen	21
(Meer) zitgelegenheid (bankjes e.d.)	5
Schuilvoorzieningen (hutten)	2
Telefooncel	2
Kleedhokjes/toiletten hele jaar open	0
Drinkwaterkranen	4
EHBO-post	0

Wensen ter verbetering van het project Wilhelminapark	Percentage
Barbeque voorzieningen	1
(Souvenirs)winkel	0
Hertenkamp	0
(Meer) informatiepanelen	0
Kleedhokjes	0
Inrichtingsmaatregelen t.b.v. vogels	0
Meer beplanting	1
Meer bos	0
Meer parkeergelegenheid	0
Meer natuurlijk inrichten/bep planten/beheren	4
Hekwerk aanbrengen langs wegkant	0
Bomen weghalen voor surfen	0
Tunnel voor de treinen	0
Nestkasten ophangen	0
Natuurtuin vergroten	1
Water veiliger maken voor kinderen	1
Meer bruggetjes	0
Surfvijver verplaatsen	0
Bereikbaarheid, algemeen	1
Betere verbindingen naar project	0
Verbeteren bewegwijzering naar project	1
Aanbrengen plattegrond	0
Bereikbaarheid voor auto's verbeteren	2
Interne ontsluiting verbeteren	0
Verbinding met Elsenburgerbos	0
Interne ontsluiting voor rolstoelen verbeteren	0
Meer ingangen voor auto's	0
Verbeteren openbaar vervoer naar project	0
Ingang voor auto's vanaf Delft	1
Verbeteren bereikbaarheid met fiets vanuit Delft	0
Tunnel naar park onder weg Rijswijk-Delft	0
(Verkeers)veiligheid, algemeen	1
Meer verlichting	2
Verkeersbeperkende maatregelen	0
Snelheidsremmende verkeersmaatregelen (drempels)	3
Scheiding voertuigsoorten	1
Auto's niet toestaan	1
Meer controle op verkeersregels	0
Brommers niet toelaten	0
Verkeersdrempels verlagen	0
Meer prullenbakken	1
Prullenbakken vaker legen	1
Verwijderen (zwerf)vuil	1
Beperken vandalisme (meer toezicht)	1
Uitvoeren waterkwaliteitscontrole	0
Verbeteren waterzuivering	0
Meer toezicht	5
Toezicht bij de toiletten	0
Papierprikkers plaatsen	0
Zwemwater uitbaggeren	0
Het groen beter onderhouden	0
Zand in kinderzandbak verschonen	0

Wensen ter verbetering van het project Wilhelminapark	Percentage
Zand op strand verschonen	0
Schonere toiletten	0
(Loslopende) honden verbieden	2
Honden niet toelaten op fietspaden	0
Uitlaatplaatsen voor honden	4
Meer toezicht op honden	1
Honden niet toelaten op strand en/of in (zwem)water	1
Overig, algemeen	1
Project 's nachts afsluiten	0
Totaal	113
N =	629